This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

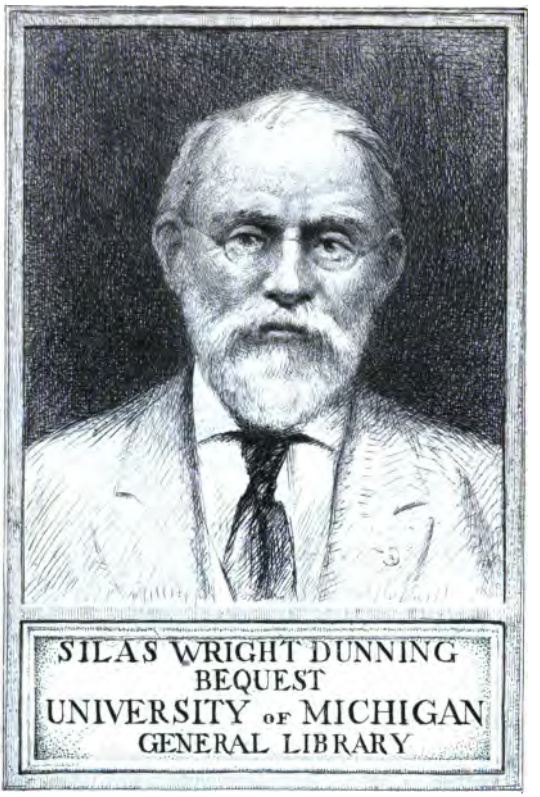

SILAS WRIGHT DUNNING
BEQUEST
UNIVERSITY OF MICHIGAN
GENERAL LIBRARY

FROM THE LIBRARY OF
CHRISTIAN JENSEN

DG
865
.J64

Th. Petersen

JOHANNES JØRGENSEN

ROMERSK MOSAIK

DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET ERNST BOJESEN

ROMERSK MOSAIK

Jn. Petersen.

(BOGEN OM ROM)

ROMERSK MOSAIK

AF

JOHANNES JØRGENSEN

KØBENHAVN
DET NORDISKE FORLAG
BOGFORLAGET: ERNST BOJESEN
1901

DG
806
.J64

Oplag: 1500 Explr.

KØBENHAVN — GRÆBES BOGTRYKKERI

DUNNING
HILL
12-14-39
39033

Ave Italia!

Ave, Italia!
Italien, hil Dig!
Fra Nordens Graavejr,
fra Mørke og Taage,
fra lange Nætter og korte Dage,
fra lange Dage og lyse Nætter,
fra Bøgeskove og grønne Sletter,
fra Sne og Frost, fra Rim og Is
kommer vi til Dig, paa Vikingevis!

Ave, Italia,
Italia bella!
Skønne Italien, hil Dig, hil!
Du Ørkenvandreres Skyggehvil,
du læskende Væld, du kølige Kilde,
der sprudler aarle, der risler silde
vore Digtes Land, vore Drømmes Længsel,
Vindu mod Syd i Europas Fængsel!

Ave, Italia,
Italia antica!
Hil Dig, Oldtidsitalien, hil!
Der glider et gyldent Solskinssmil

henover Kampagnens brudte Buer;
og Kejserborgene paa Palatin
og Martyrarenaens Kæmperuin
endnu i et blodigt Aftenrødt luer.
En Verdensaften var det, de saae;
en Verdensaften venter vi paa.
Vil den blandt Romas Døde
i blodige Flammer gløde?

Ave, Italia bona!
Du gode Italien, hil Dig!
Endnu sidder som før
Tiggerne ved din Kirkes Dør
i falmede Hatte og hullede Kapper
og soler sig paa dine Marmortrapper
med Krykker og Øjenskærme og Bind
og strækker Haanden mod hver, som gaar ind,
hver pyntet Signore, hver silkeklædt Donna;
og for hver Soldo, som rækkes hen:
»Madonna give det bedre igen!»
Vi rende meglio Madonna!

Ave, Italia pia!
Fromme Italien, hil!
Hvad maa du ej døje for Spot og Smil
af Hamborgerjøder, Privatdocenter,
Damer, hvis Smil giver gyldne Renter,
engelske Kræmmere, tyske Doctores,
Kristiania Bohêmer, Berliner Pastores —
af hele Verdens «gebildede» Mob,
den kosmopolitiske Landstrygertrop,
som slikker Solskin og drikker din Vin,
gør ved Apostlenes Grave Grin,

ler ad Paven, men ser ham gærne,
fordi han i Bogen har tredobbelt Stjærne,
fordærver med Guld dine simple Glæder
og radbrækker raat dit skønne Sprog —
men skriver hjemme en dydig Bog,
en sittlich entrüstet Germanerbog
om Sydens løsagtige Sæder!

Ave, Italia sancta!
Italien, hil Dig, Du hellige Land!
Alle dine Klokker ringer.
De ringer ved Gry, de ringer ved Kvæld,
de ringer for hver, som Sorgen tvinger,
for hver, som med Døden strider.
De ringer aarle, de ringer silde,
de hilser til alle Tider
Maria Mø, Maria vor Frue, Maria vor Moder milde!

Ave, Italia mia!
Jeg vover at kalde dig mit!
Blandt dine Bjærge har jeg levet og lidt,
bedt og stridt;
og Bønderne sang deres sorgfulde Sange
udover Marken, naar Mørket faldt paa;
og jeg vandred i Byer gamle og graa,
under Domkirkebuer, i Klostergange,
Jeg saae Dig og glemte Dig aldrig siden.
Jeg ser dig paany, og jeg føler igen
mit Hjærte banke, som kom mig imøde
en gammel Ven,
en Ven fra en Fortid, der døde . . .

ROMERSK MOSAIK

I

Sanct Peters Kuppel.

Naar vore fromme Fædre, Pilgrimmene fra det høje Norden, i fordums Dage ad den gamle flaminiske Vej nærmede sig Rom og fra Monte Marios Højdedrag første Gang fik Øje paa den nye Pagts hellige Stad, saa kastede de sig ned paa deres Ansigt, kyssede Jorden og rejste sig med strømmende Taarer for at istemme et *Te Deum laudamus* . . .

Den flaminiske Vej løber endnu ud over Kampagnen, op mod den gamle romerske Digters Yndlingsbjærg Soracte. Men ingen Pilgrimsskarer vandrer mere ad Vejen fra Orvieto til Rom. Ingen Vandringsmand træder med søndertraadte Sko og bankende Hjærte gennem Porta del Popolo, ind paa den store, stille Plads, hvormed Rom før bød de Fremmede Velkommen, og hvor det læskende Vand vælder af Stenløvernes Gab ved Obeliskens Fod. Pilgrimmene er afløst af Turisterne, og Jærnbanen sætter nu den Rejsende af ude ved Esquilinerhøjen, dér, hvor Mæcenas en Gang havde sine Haver.

Men endnu er der, ogsaa under denne Jærnbane-indfart, et Øjeblik, fuldt af Storhed.

Allerede længe har man fulgt Tiberens Løb; gul og bred glider den af Sted i samme Retning som Toget, nedad mod Rom, og med Ærefrygt betragter man dette historiske Vand, der skrider langsomt som en højtidelig Tragoede. Ved Togets anden Side iler lave Grusskrænter, smaa Krat, Akaciebuske og Grøftekanter med lyserøde Alpevioler forbi; her og der ligger et Vogterhus med feberfordrivende Eucalyptustræer omkring.

Saa nærmer man sig den lille Station Castel Giubileo — og pludselig bliver der Røre i den lange Vogn, hvis Kupéer kun er skilte ved lave Halvvægge. Alle rejser sig — alle peger — alle trænger Hovedet saa nær til Vinduerne som muligt — alle taler ivrigt. Thi der — langt ude over den bakkede Kampagne — løfter sig i den fjærne Horizont en disblaa Silhuet — et mægtigt Omrids — en Kæmpekuppel — Kuplen paa Sanct Peter . . .

Et Øjeblik staar den ubevægelig derude i Synskredsen — et Øjeblik endnu — alle stirrer ivrigt — Børn løftes op for at se . . .

Saa glider Bakker frem og skjuler Sanct Peters Kuppel. Landskabet er øde som før, Tiberen glider lydløst langs Toget. Men vi sidder højtidelige tilbage; vi har for første Gang set Kuplen paa St. Peter . . .

II

Aften i Rom.

Det første Indtryk af Byen Rom er trist og fuldt af Skuffelse. Man finder rundt om Jærnbanen et Kvarter med lange, lige Gader, elektriske Sporvogne, store, moderne Boutiker, elegante Kaféer, offenlige Bygninger, der synes indførte lige fra Berlin. Solen staar lavt og blænder En med et stikkende Lys; man møder paa Fortovene en Strøm af Spaserende i Bourgeoisiets internationale Uniform; og man gaar og gaar og finder stadig kun samme berlinske Gader, hvor det elektriske Lys tændes, idet Mørket falder paa.

Efter at man har fundet sit Hotel, gaar man atter ud. Men man ser bestandig samme Art Gader, samme Sporvogne, samme elektriske Lys. Ingen skinnende Marmorkirker, intet mægtigt Palazzo vecchio bryder — som i Florens — Husrækkernes moderne Ensformighed. Man naaer tilsidst Tiberen, der vælter sig, elektrisk belyst, under en stor Jærnbro, hvorover Sporvognen farer afsted som et rullende Hus. Man læner sig mod Granitbolværket, man spejder over Floden, men man ser intet, som ikke kunde ses ved Knippelsbro. Og med Hjærtet fuldt af Skuffelse tyer man hjem til sit Hotelværelse, som i den fugtige Novemberaften er koldt og uhyggeligt . . .

Alligevel er det en besynderlig Tanke, at Leo XIII sover i den samme By som En selv, og at man imorgen kan gaa hen og se St. Peter, se Vatikanet . . .

III

Morgen i Rom.

Imidlertid bliver min første Gang, da det atter er lyst, ikke til St. Peter. De store Sporvogne durer forbi med deres lokkende Indskrift *S. Pietro,* men jeg modstaar dem. Først maa vi op i Fremmedkvarteret, min Hustru og jeg, for at finde en Bolig, der passer os bedre end det triste og dyre Hotel. Vi gaar efter Kortet, og ad Corso og Via Condotti — Via Condotti, foran hvis brogede Butikker vi siden saa mange Gange skulde standse — naaer vi den spanske Trappe og bestiger for første Gang dens brede Trin af Travertin. Solen skinner; ovre ved en Solvæg sidder Modellerne i deres røde og grønne Dragter; der er fuldt af Blomster nede paa Torvet om Berninis baadformede Fontæne, og foroven omringes vi af Drenge, der sælger Appelsiner.

Saa staar vi paa Pladsen foran Trinità dei Monti og ser ud over Rom . . .

Det er en Morgen i November. Hjemme i Danmark er det vel Graavejr og Slud, og Fabrikerne piber skingrende gennem Regntaagen, men her hvælver den klare, blaa Himmel sig over en By, som er uden Fabriksskorstene, men i Steden har hundrede Kirkers Kupler

og Spir. Op mellem de okkerfarvede og lyserøde Façader, op mellem de solbrændte, blegede Tage af Tegl, løfter sig Kirke ved Kirke. Med Kortet i Haanden finder vi Navne paa enkelte af dem. Vi finder ogsaa Toppen af Marc Aurels Søjle, som vi nylig med glad Undren overraskedes af paa Piazza Colonna, midt i Corsoens moderne Vrimmel, og vi finder ganske nær ved os en Madonna Immacolata paa Tinden af en anden Søjle. Og da vi dernæst gaar lidt til Siden, saa Blikket kan komme udenom den svære Kuppel paa San Carlo al Corso, saa ser vi fjærnt i Roms anden Horizont den vatikanske Høj med sine vidunderlige Bygninger — Pavens Palads og Christenhedens Domkirke . . .

Ja, der ligger St. Peter ovre, i fuld Virkelighed, belyst af Morgensolen. Der ligger det ovre, bygget af blegrøde Sten, med blegblaa Kuppel. Man ser tydeligt de smaa Søjler, som bærer Kuplen, de store Søjler, som danner Façaden. Man ser ogsaa en Flig af Pladsen foran St. Peter . . .

Længe staar vi der og stirrer og spejder. Den evige Stad hviler stille og fuld af Fred i Morgensolen. Monte Marios gyldne Høj tegner sig i plastisk Klarhed mod den blaaeste af alle Himle; højt oppe paa Bjærget ligger der en lille Kirke. Roms Horizont er netop saa skøn, fordi den overalt lukkes af Natur; her Monte Mario og Monte Gianiculo, hist Albaner- og Sabinerbjærgene eller den grønne Kampagne. Blikket er aldrig fanget i Rom, men strejfer frit ud under aabne Himle.

Længe staar vi og ser udover Rom. Der begynder at blive levende paa Pladsen foran Trinità dei Monti. Englænderne kommer ud af de fine Hoteller henne i Via Sistinas Begyndelse, og Droskekuskene, som holder

foran Kirken, styrter sig over dem. Vi følger Vognene, ned ad Via Sistina. I det Fjærne øjner vi det spidse Spir paa Santa Maria Maggiore, Bakker og Dale herfra, langt ovre paa Esquilinerhøjen. Vi bøjer af tilvenstre, op ad Via Porta Pinciana; brummende og durende arbejder den elektriske Sporvogn sig her op ad *Mons Pincius,* den gamle «Havernes Høj», hvor endnu i Halvfjerdserne Villa Ludovisi laa. Opad, opad gaar det; mod den skønneste blaa Luft tegner Havers sorte Cypresser sig; blomstrende gule Roser hænger skødesløst ned over en Mur; og medens vi laver os til at læse de udhængte Skilte om «Værelser til Leje», mærker vi mere og mere, at vi dog er i Rom . . .

IV

Sanct Peter.

Om Eftermiddagen vandrer vi endelig til Sanct Peter. Det er henad Solnedgang, da vi fra Borgoens trange Gader træder ud paa den store Plads. Gyldent Sollys falder skraat henover de mægtige Søjler, der danner Porticoen, og over Taget paa den ene Side af Kolonnaden. De store Springvande plasker.

Vi sætter os stille paa Soklen af Sanct Peters Statue, nedenfor Trapperne, der fører op til Basilikaen. Mod den blaa Luft tegner sig, Pladsen rundt, Kolonnadens Hær af Statuer — Martyrer, Fædre, Munke, Paver, Alle Helgen. En lille Flok Dominikanere gaar over Pladsen i deres maleriske Ordensdragt. De stiger op ad de mærkelige, skalformede Trin midt for Kirken, og vi følger dem . . .

Portens svære Forhæng falder tungt i bag os, og vi staar i denne Kirke, der er høj og lys som en Allé af Palmer. Langt oppe ser vi som et lille Bed af gule Flammer — det er de mange Lamper, som brænder om Sanct Peters Grav.

Vi begynder at gaa. Vi naaer først Vievandskarrene med deres buttede Barok-Engle. Vi kommer forbi Sa-

kramentskapellet med dets svære Gitter af Messingsøjler. Vi naaer St. Peters Statue, hvis blanke Fod vi kysser og dernæst berører med Panden — *Obedientia et pax*, «Lydighed og Fred», som Kardinal Bellarmin hver Dag Aaringer igennem sagde, naar han paa denne Maade viste Apostelfyrsten sin Hyldest . . .

Og endelig er vi ved den Grav, hvori Apostelen, Martyren, Kirkens Hyrde, den første Pave, hviler; vi er ved *Sanct Peters Grav;* bag disse gyldne Døre staar hans Kiste . . .

Skønt det er simpel Hverdageftermiddag, knæler dog mange rundt om Graven. Et Marmorrækværk omgiver den aabne Krypt, hvori Petrus hviler. Vi knæler med de andre, som anraaber om Apostelens Forbøn.

Og da vi rejser os, ser vi oppe langs Kuplens Rand, højt, højt oppe over vore Hoveder, i uforgængelige Guldbogstaver de Ord, hvorpaa hele Kirken hviler: *Tu es Petrus*, «Du er Petrus, og paa denne Klippe vil jeg bygge min Kirke, og Helvedes Porte skulle ikke overvælde den.»

V

Italienske Værelser.

Morgen efter Morgen finder det romerske Solskin mig ved mit Vindu, i Færd med at skrive. Mit Bord er ganske lille og simpelt, af brunmalet Fyrretræ, med kun én Skuffe, og mine Albuer naaer ud over det til begge Sider. Og jeg sidder i det Værelse, hvor jeg ogsaa sover, og paa Væggen er der ikke andet end et simpelt rødt Tapet, og hele mit Bibliothek staar henne paa Kommodens Marmorplade. Men jeg savner ikke mine Billeder og mine Bøger, som samler Støv hjemme i København, og jeg synes ikke en Gang, jeg vilde bryde mig om at hente dem herned, hvis jeg blot maatte faa Lov at blive for bestandig under Roms Himmel, i Roms Solskin . . .

Det er jo det vidunderlige ved Italien, at det lærer En Nøjsomhed. Italien er et Land for Simpelhed, som det er et Land for Regelbundethed — og af begge Grunde et Land for Klosterliv. Der er ingen store Forandringer i Døgnets Gang Aaret rundt. Italien kender ikke vore Novemberdage, hvor Lampen maa tændes Klokken tre om Eftermiddagen, eller vore lyse Aftener i Juni og Juli, hvor man endnu kan læse Klokken halvti. Det

italienske Døgn tillader, ja befordrer Regelmæssighed i Livsførelsen.

Af denne Regelmæssighed i Tid og Timer følger den italienske Levevis, der er saa simpel og saa praktisk. Om Morgenen *Caffe-latte* eller Chokolade og nogle Skiver ristet eller smurt Brød, Klokken tolv Middagen, og om Aftenen, ved 6—7 Tiden, et Fad Makaroni eller en Skaal Salat; dertil det gode, hvide Brød og den gode, hvide eller røde Vin fra Byerne i Roms Omegn, *gli castelli romani.*

Der figurerer i utallige danske Bøger, hvor Syden kommer paa Tale, noget, som hedder *Landvin.* Snart er det en «fyrig» Landvin, snart en «billig» Landvin, snart en «let og lys» Landvin. En Ven sagde engang i den Anledning til mig: «Mon vore Forfattere troer, at der er Vin, som *ikke* voxer paa Landet?» Og han gjorde mig opmærksom paa, at denne Romanernes og Novellernes Landvin vistnok simpelthen er en altfor nøjagtig Oversættelse af den italienske *Vino del paese. Vino* betyder Vin, *paese* betyder Land, *Vino del paese* betyder altsaa Landvin. Men *paese* har i det italienske Sprog endnu flere andre Betydninger end Land. Bl. a. betyder det ogsaa *Egn,* og i denne sidste Bemærkelse gælder det her. *Vino del paese* vil sige «Vin her fra Egnen», «hiesiger Wein», som Tysken siger.

Men jeg kom bort fra mit romerske Arbejdsværelse.

Ja, disse skønne, tarvelige, italienske Værelser, hvoraf jeg har kendt adskillige! Jeg husker mit Værelse i *Pistoja* for mange Aar siden, i Orangegaden, bag den dejlige Kirke af sort- og hvidstribet Marmor, der hedder S. Giovanni Evangelista Fuorcivitas.

Det var i den højeste, hedeste Sommer, jeg boede

dèr i Pistoja. Jeg kom fra Middelhavet, fra Genua og den lille Badeby Rapallo paa den italienske Riviera. Jeg havde i hin lille Sommerflække efter Dages og Nætters Ordkamp og Aandskamp sagt en Ven Farvel, med hvem jeg brødes som med en Del af mig selv, og fra hvem jeg skiltes som fra en Fortid. Og nu sad jeg ganske alene, fjærnt fra Hustru og Barn, fjærnt fra Slægt og Venner, fjærnt fra Hjem og Fædreland — ene midt i det solfortærede Pistoja, hvis Gaders Huse og Brosten Dagen lang skinnede af Sol, saa det sved og smertede En i Øjnene. Allerede om Morgenen, naar jeg slog mine Skodder op, vældede det varme Sommersolskin ned til mig, og jeg flyttede mit Bord hen i Stuens køligste Krog og sad der med mine Papirer og mine Bøger. Værelset var hvidkalket som en Klostercelle, Gulvet af røde Mursten, Møblerne en Seng, to Borde, en Kommode og fire lette Stole med grønne Straasæder. Over Døren, der sad dybt inde i den tykke Mur og ikke havde andet Lukke end en gammeldags Jærnklinke, havde jeg skreven et latinsk Valgsprog, som jeg syntes passede mig og passede Stuen. Time efter Time sad jeg der i Orangegaden og hørte Nabokonerne slaa Vand ud ad Vinduet — mere eller mindre smudsigt Vand, der slog med et Klask mod Flisebrolægningen paa den dybe, smalle Gades Bund. Og jeg skrev, og jeg læste, og Dagen led, og Luften begyndte at svales, og Folk passiarede fra det ene flade Tag til det andet eller fra Vindu til Vindu. Da tog jeg min Hat og gik hen paa Piazza Cino, hvor Pistojas største Kafé er, og hvor Posthuset er, og jeg hentede mine Breve og satte mig med dem under Kaféens Solsejl og drak en

syrlig *Gazzosa* — Citronsodavand vilde det hedde hjemme — og min eneste stedlige Bekendt, den lille rødskæggede Redaktør af *Il Popolo Pistoiese,* Signor Gino Riccomanni, kom venligt smilende hen til mit Bord og satte sig og drak sin Vermouth, mens vi talte sammen om Ting, der kom Italien og Pistoja ved. Og fine Italienere, som var paa Aftenkøretur med deres Dame, holdt deres smaa, lette Vogne an foran Kaféen, sprang af og hentede en eller anden Drik, en Seltservand med Bitter, som de bragte ud til Vognen og ærbødigt serverede for den silkelynende Dame. Saa rakte de Opvarteren en Haandfuld Soldi — en Haandfuld af de store, grimme Kobbersoldi, der rasler løse i elegante Italieneres Benklædelommer — sprang op, greb Tømmen og var borte, hilsende og smilende, smukke, blege, velklædte og vixede . . .

Jeg husker mit hvidkalkede Værelse i Orangegaden i Pistoja — hvor jeg læste Suso og Tauler og Thomas a Kempis. Jeg husker ogsaa, senere det samme Aar, det store Rum, jeg beboede i Assisi, en hvidkalket tofags Stue, murstensbrolagt og straastolsmøbleret. Der var Udsigt ned over gamle Huses falmede Tage af halvrunde Tegl, over smalle Gyder og gamle Kirker og Bymure og Stadporte og over Vejen til Santa Maria degli Angeli, som hvid og lige løbe midt ud gennem det sølvgraa, olivenbevoxede Land. Og nede ved Jærnbanestationen var Porziuncula-Kirkens Kuppel, og et Par Gange om Dagen løb Toget, lille og legetøjsagtigt, midt hen gennem den umaadelige Slette, paa Vej fra Foligno til Terontola eller fra Terontola til Foligno. Og længere ude i det brede Olivenland løftede Rivo Tortos Kirke sit røde Spir, og hinsides Sletten var Bjærgene — de disblaa Bjærge, Apenninerne . . . Hvor

kunde jeg her føle Savn af danske Bøger, danske Billeder, danske Blade eller af mine egne danske Vaner? Her læste jeg som aldrig før, tænkte som aldrig før, levede som aldrig før — og lærte som aldrig før at leve . . .

Og efter Aaringers Forløb havde jeg nu, før jeg naaede Rom, paany dvælet — og dvælet længe — i den samme hellige Stad — Staden paa Bjærget, som ikke kan skjules. Jeg havde genfundet den uforandret; dens Gaders Stilhed mødte mig nu som før og lukkede sig dulmende om mig. Som en af dens Sønner i vore Dage har sagt: «Assisi er af Naturen skabt til at yde alle dem et gæstfrit Husly, der er trætte af de Kampe, hvori Samfundet sønderriver sig selv, og som tørster efter Fred og efter at leve et Tankens og Aandens Liv.» Efter fem Aars Forløb havde jeg atter maattet sande dette; derfor svulmede mit Hjærte — som Hjærtet svulmer i Ens Bryst, naar man rejser fra sit Hjem — da jeg paany tog Afsked med Assisi, med den Stue, hvor jeg havde ligget syg og var bleven rask, og med det store Land, jeg kendte fra gammel Tid, og som jeg nu saa længe havde set udenfor mine Vinduer i Rekonvalescensens langsommelige, vanskelige Dage . . .

Jeg stod den sidste Aften inden Afrejsen paa den lille Altan, som hørte til Lejligheden. Det var stille og mørkt ude; Assisi sov allerede trygt. En Hund glammede langt borte, og jeg hørte en enlig Vogn med sendrægtig Knirken arbejde sig op ad den stejle Vej til Byen. Jeg saae dens Lygter langsomt snige sig opad, følgende Vejens Zigzag. Ellers var alt Mørke; kun ovre blandt Bjærgene brændte et ensomt Lys; jeg tænkte mig, det kunde være i Bettone. Og helt langt borte

lyste Perugias stærke Lygter — Perugias Perlerad af Lygter, som jeg for fem Aar siden hver Aften saae over imod, naar jeg gik op og ned i Svalegangen udenfor mit Kammer i Landsbyen La Rocca, oppe blandt Bjærgene . . .

Jeg saae opad; det var stjærneklart; der faldt Stjærneskud. Jeg saae opad; Stjærnerne blinkede og blinkede — stille, uafladeligt, uudgrundeligt.

Fra det lille Franciscanerkloster ved Siden af hørte jeg den mumlende, stigende og dalende Lyd af Brødrenes Aftenbøn. Og af hele min Sjæl bad ogsaa jeg, bævende under Stjærnernes Alvor:

«O store Evighed! O Menneskeliv, løndomsfulde, højtidsfulde! O Tid, som kommer fra Evighed og gaar til Evighed og afgør Evighed!»

VI

Paa Gaderne.

Roms Gader er ikke meget romerske mere, siger Folk, som har kendt det gamle Rom — Rom under Pius IX. I hvert Fald er de heller ikke københavnske, naar man kommer lidt bort fra de store, alfare Strøg.

Det er dog romersk en Regnvejrsdag i Via Tritone at møde fem, sex gamle, graaskæggede Kapucinere. De holder ældegrønne Paraplyer med strittende Stivere over sig, og deres bare Fødder i Træsandalerne er opstænkede af Gadens Smuds og Søle. Det er smukke, gamle Mænd, alle med kraftigt og roligt Ansigt og tykt, sølvgraat Skæg. De gaar en for en, balancerende langs Fortovsranden, trædende i de hule Flisers store Pytter. Jeg følger dem op over Piazza Barberini til deres Kloster ved Siden af den blegrøde Renaissancekirke S. Maria della Concezione.

De forsvinder ind gennem Klosterporten, og jeg bliver staaende under Platanerne. Og en Artikel rinder mig i Hu, en Artikel fra et hjemligt Arbejderblad, en agitatorisk Skildring af den sultende Proletar paa Fortovsflisen, og «den fede, velnærede Præst», som ruller forbi i sin Glaskaret, magelig henslængt paa bløde

Hynder . . . «Se dér, der kører *Repræsentanten for det evige Liv*», siger Proletaren haanligt og hadefuldt . . .

Nu vilde det ogsaa kunne hænde en eventuel socialdemokratisk Minister at køre i Glaskaret forbi sultende Proletarer uden at holde Vognen an og byde mindre velklædte Partifæller indenfor . . . Men hvis Proletaren paa det københavnske Fortov havde set en gammel Kapuciner komme gaaende i sin grove Kutte, med Rebet om Livet, trædende ubekymret med bare Ben i Sølen — det vilde dog vist blive med en anden Betoning, han maatte sige: «Se dér — der gaar Repræsentanten for det evige Liv» . . .

Det hænder mig, en anden Dag, i Via Tritone at møde et Ligtog, med Kors og Lys og mange sorte Hættebrødre, der følger Liget, mumlende deres Bønner og raslende med store Rosenkranse, ved hvilke der hænger Dødningehoveder. Det er Broderskabet *Della Orazione e della Morte,* «Bøns- og Dødsbrødrene», som viser en afdød Fattig den sidste Ære. Og hvor de drager frem i den tæt befærdede Via Tritone, standser Vognene og de højhjulede Karrer, Folk paa Fortovet blotter Hovedet, i Omnibusserne letter Passagererne paa Hatten, og Kuskene hilser med Pisken . . .

Vane, Formsag, tom Ceremoni . . .

Aa ja, maaske. Men i selve *Politiken* læser jeg dog en Sørgesang over den «Mangel paa Pietet», den «fuldstændige Respektløshed», et københavnsk Publikum viser Døden. Bladet skriver, i sit Referat af J. P. E. Hartmanns Jordefærd:

«Københavnerne, der navnlig paa Østergade dannede et tæt Spalier paa begge Sider, udfoldede en ikke synderlig højtidelig Nysgerrighed, da Toget kom forbi.

Ærbødigheden overfor den Afdøde, der overalt ellers i Verden vilde have givet sig Udslag i, at alle Hoveder under Tavshed havde blottet sig for Ligvognen, manglede. Ligtoget syntes kun at opfattes som en Adspredelse i det daglige Livs Ensformighed.»

Det er absurd, at netop *Politiken* giver slige Klagemaal Ord. Thi hvem andre end *Politiken* har stræbt at frigøre den københavnske Befolkning for alle Arter af Pietet og Respekt? Hvem andre end *Politiken* har lært sine Bysbørn at beholde Hatten paa baade for Gud, Konge og Fædreland? Og saa skal man med ét til at blotte Hovedet for en Ligvogn!

Politikens Løsen har været Natur og Frihed, nu nytter det ikke at komme med Krav paa Kultur og Dannelse! Vi er Barbarer, siger *Politiken* — og det er meget muligt! Men unge radikale Mænd af *tredje* Generation, Slægten fra 90'erne, forkynder derfor ogsaa, at det skal vi netop være. «Maskinernes Tidsalder» er inde — intet andet skal have Værdi end det Materielle — al gammel Sentimentalitet skal bort, og Bedemændene skal køre i Galop med Liget, dampende paa lange Cigarer . . .

Dette er den moderne Aands sidste Ord, det nyeste, mest fremskredne Standpunkt. Der er Konsekvens i en saadan Betragtning. Og *Politiken* er inkonsekvent — følgelig afmægtig — naar den fordrer Ærefrygt for Døden af københavnske *Sekelvendere.*

VII

Her og hjemme.

Det er ikke blot paa Gaden, man mærker Modsætningen mellem Aanden her og Aanden hjemme.

Man mærker den, naar man betragter Portnerfamilien i Huset, hvor vi boer. Hjemme vilde det være Konen, som maatte arbejde, og Manden vilde udnytte sin Værdighed som Ægtehalvdel til at sidde paa Værtshus og legitimt drikke op, hvad Konen fortjente. Her rører Portnermadammen ikke med en Haand det grove Arbejde; det er Manden, som to Gange om Ugen skurer de fire Etager Marmortrapper med Pimpsten, Sæbe og Vand. *Si fa la pulizia*, siger han fornøjet med sin metalliske Basrøst, naar jeg om Morgenen gaar forbi ham under dette Arbejde.

Betegnende for Syden og Sydens Tænkemaade er det ogsaa, at det saa mange Steder paa Hotellerne er ***Mænd***, der gør rent i Værelserne. Man byder ikke — som hos os — det svage Køn de groveste og mest nedværdigende Arbejder; man paatvinger ikke Kvinderne Eneretten til at tømme Kammerpotter, som man overhovedet er for civiliseret til blot at kunne forestille sig vort Renovationssystem med dets stinkende Klosetspande. Sæt-

ningen om Sydens Smuds og Nordens Renlighed er i det Hele meget omtvistelig. Gaderne i Florens og Rom er i hvert Fald langt renere holdte end Gaderne i København, hvor Exkrementer af Heste og Hunde faar Lov at samle sig i Mængder, som ellers ikke ses i nogen civiliseret Hovedstad, Konstantinopel efter Sigende undtagen. I de store italienske Byer bortføres Affaldet strax af *Nettezza Urbanas* smaa rappe Vogne, der uafbrudt farer hen over Fliserne eller Asfalten, trukne af smaa vævre Mænd, der er paa Færde med Skovl og Fejekost overalt, hvor der trænges til dem. I et Øjeblik er den paagældende Uhumskhed fejet op og kastet i Vognen, Laaget smækker til, og den lille Renlighedsmand triller videre. Og i de mindre Stæder ser man gamle Mænd eller halvvoxne Drenge skabe sig en Indtægt ved at samle Gødning op fra Gader og Stræder; selv langt ud ad Landevejene — Italiens herlige, haarde Landeveje — træffer man dem i Virksomhed med deres Sæk eller Kurv . . .

Hin Hensyntagen til Kvinden, hvorom jeg ovenfor talte, er ikke blot italiensk; den er de romanske Folk egen. «Kvinderne i Spanien bæres som bekendt paa Hænderne», siger en moderne dansk Forfatter. «De bestiller ikke andet end at passe deres Gærning — lave Mad og sidde bag Gittervinduet i en sval og sød Aftentime». Den moderne Forfatter synes ikke at finde, det er nok; maaske vilde han hellere have dem ud paa Fabrik om Dagen og paa Variété om Aftenen.

Men Fabrik og Variété, disse Hovedhjørnestene for nordeuropæisk Kultur, kender Syden endnu ikke meget til. I Florens og Rom har der paa det sidste rejst sig et Par høje, røgspyende Skorstene med til-

hørende grimme Kasernekvarterer, befolkede af forslidte Mænd og Kvinder og forkomne Børn. Men den store moderne Trædemølle er ellers ikke rigtig sat i Gang endnu. Og Variétéer — ja, der er vist i hele Italiens Hovedstad én eneste; jeg saae dens meget beskedne Indgang paa Corso; dèr holdt den til i en Baggaard . . .

Derfor er der heller ingen Nattefærdsel og Nattetummel i Rom. Man kan Klokken ti om Aftenen gaa dens Hovedgader igennem — og man vil ikke møde blot halvt saa mange Mennesker som Klokken to om Morgenen i København. Man ser ingen Optøjer, hører ingen Skrig og Spektakler, møder ingen Drosker med Mandfolk, der brækker sig, og Kvindfolk, der hviner. Allevegne er der lukket og slukket, og fulde Folk er der ingen af. Fuldskab er jo i det Hele en nordisk Specialitet . . .

Men ved Fontana di Trevi risler og plasker de mange Vande i Nattestilheden, og med raske Skridt kommer et lille Selskab gennem Gaderne, klimprende frydefuldt paa deres Mandoliner og syngende med stærke, klare Stemmer en Sang om Kærlighed:

O sole mia,
sole carina . . .

VIII

Enten—Eller.

«Hos Italienerne er der ikke Plads til Middelmaadighed, hverken i Godt eller Ondt; men det Gode er stærkest.»

Saaledes skrev i det femtende Aarhundrede Statsmanden Antonio Marini, og hans Ord passer endnu paa den italienske Folkekarakter.

Det er bekendt, at i intet andet Land begaaes der saa mange Mord, som i Italien. Der myrdes henved fem Gange flere Mennesker end i Frankrig, fire Gange flere end i Preussen, ni Gange flere end i Belgien, sexten Gange flere end i England.

Men intet Land har til Gengæld haft flere Helgener end Italien. Fra 1300 til 1500 frembragte det alene lige saa mange som det øvrige Europa tilsammen. En uafbrudt Kæde af religiøse Stormænd gaar fra St. Franciscus af Assisi over St. Thomas Aquinas og St. Bonaventura til St. Filip Neri og St. Carl Borromæus.

Den italienske Karakter rummer da større Modsætninger end nogen anden. Den har Hang til Extremet, Trang til det Absolute. Dens Formel er *Enten—Eller*. En St. Franciscus og en Macchiavelli, en Lucrezia

Borgia og en Katharina af Siena, en Dom Bosco og en Lucheni eller Bressi — større Udslag i modsat Retning viser Menneskenaturen intet Steds. Italien er de store Synders og de store Omvendelsers Land; her opstod Angela af Foligno og Margherita af Cortona. Det forsigtige Valgsprog *libertin d'esprit, mais sage de moeurs*, «en Vellystning i Tanker, en Filister i Gærning», hører hjemme under nordligere Breddegrader.

Stor i Godt som stor i Ondt omspænder den italienske Karakter da Menneskevæsenets to yderste Poler — den raa, anarkistiske Morder og den christne, selvopofrende Helgen. En dansk Dame, som fordomsfrit havde iagttaget Italienerne, kunde derfor sammenfatte sin Betragtning af dem i følgende Ord:

«Hernede er Folk enten meget gode eller meget slette. Hjemme er vi *skikkelige Mennesker* d. v. s. vi gør hverken ondt eller godt».

Den italienske Folkepsykologi giver hende Ret. Italienerens Karakter søger *Afgrundene* — Lysets eller Mørkets. Af alle europæiske Karakterer er den den radikalest menneskelige, og derfor viser den ud over sig selv, til det Overmenneskelige.

IX

Ara Coeli.

En gammel Franciscaner viser min Hustru og mig *Il santo Bambino*, som opbevares i Kirken Ara Coeli. Straalende af Guld og Perler og Ædelstene træder den lille Dukke ved en mekanisk Indretnings Hjælp frem af sit Skrin over Alteret, og den fromme Munk tager den ned og lader os kysse dens kolde Guldsko. Han viser os ogsaa en lille Medaillon, hvori der skal findes en Lok af Jesusbarnets Haar; Maria har klippet den af, Kirken har gemt den. Nogle Øjeblikke lader han os betragte det kronede Billede; derpaa glider det langsomt tilbage paa sin Plads, og Alterskrinets Døre lukker sig for det. Vi rækker den gamle Franciscaner en Gave; til Gengæld bringer han os Billeder af det hellige Bambino og Medailler. Paa Billedernes Bagside staar trykt en smuk Bøn, der maaske kan forsone mangen, hvem Perlerne og Ædelstenene har været for straalende, Guldskoen for kold og haard mod en Menneskemund . . .

«Bøn til Jesusbarnet, som æres i Ara coelis Kirke i Rom.

«Allerelskeligste Herre Jesus Christus, Du, som vilde blive et lille Barn for vor Skyld og skjule Dig i en Stald for at fri os af Syndens Mørke og drage os til Dig og antænde Din hellige Kærligheds Ild i os, vi tilbede Dig som vor Skaber og Frelser, vi kaare Dig til vor Konge og Herre, og vi ofre Dig alle vort stakkels Hjærtes Følelser! Kære Jesus, vor Herre og vor Gud, modtag naadigt dette Offer, og for at det maa blive værdigt til Dit Velbehag, saa tilgiv os vore Overtrædelser, oplys os, sæt os i Brand med hin hellige Ild, som Du er kommen for at kaste paa Jorden, og som Du ønsker tændt i vore Hjærter. Lad saalunde vore Sjæle vorde et stadigt Offer til Din Ære, og virk, at vi altid maa søge Din Ære her paa Jorden, forat vi en Dag i Himlen maa kunne nyde Din uendelige Skønhed. Amen.»

Den gamle Basilika har to deilige Amboner eller Læsepulte, Arbejde af de kunstfærdige Brødre Laurentius og Jacobus Cosmas. Fra en af disse Amboner bliver Evangeliet oplæst med stor Højtidelighed, Lys og Røgelse, Juledag under Processionen med *Il Santo Bambino.* Kirken er fuld af Mennesker, baade Andægtige og Nysgerrige, og hvor Il Bambino kommer frem, knæler alle ned. Processionens Maal er Kapellet nederst tilhøjre ved Hovedportalen; med megen Møje og Bekostning, men uden Smag, er hele dette Kapel omdannet til en *Julekrybbe,* med legemstore Figurer af Maria, Joseph, Hyrderne og de hellige tre Konger. Her anbringes Il Bambino paa Hædersplads, og fra Jul til Nytaar

prædiker romerske Børn hver Eftermiddag til dets Ære. En lille Talerstol er rejst ligefor Krybben, og her staar de smaa Lægprædikanter. Hvad de siger, er udenadlært, men det italienske Sprog lægger sin fromme, naive Stemning derover . . .

Jeg mindes her et andet Vidnesbyrd om barnlig italiensk Fromhed, som en italiensk Ven har fortalt mig . . .

Det var i Kirken San Francesco della Ripa, ved Juletid; ligesom i Ara Coeli var der Julekrybbe, og Børn kom og gik for at se, beundre og bede. Et af de allermindste Børn, en lille Dreng paa to Aar, blev løftet op af sin Fader og sad paa hans Arm. Ved Siden af stod Moderen og holdt den Lilles Haand.

Og da Drengen havde set sig mæt paa det straalende Jesusbarn, tog Moderen hans lille Haand og gjorde med den Korsets Tegn over ham. Og højt og tydeligt sagde hun en lille Bøn, med Ophold mellem hver Sætning, og Barnet gentog Ord for Ord, Sætning for Sætning.

— *Gesu mio,* sagde hun. Og med sin lille Stemme gentog Drengen:

— *Gesu mio.* «Min Jesus».

— *Dio ed uomo.* «Gud og Menneske».

— *Dio ed uomo.*

— *Caro bambinello,* «kære Barnlille».

— *Caro bambinello.*

— *Vi do,* «Dig giver jeg.» *Vi consacro,* «Dig indvier jeg.» *Il mio cuoricino,* «mit lille Hjærte.»

Drengen gentog det, Stavelse for Stavelse. Moderen fortsatte:

— *Vi raccommando*, «Dig anbefaler jeg.» *Babbo*, «Far», *Mamma*, «Mor», *la mia nonna* «og Bedstemor»

Her gled der et straalende Smil over Barnets Ansigt; *la nonna* havde tydelig nok den bedste Plads i hans lille Hjærte. Omhyggeligt vedblev han at gentage Sætningerne i den improviserede Bøn:

— *Tutti i miei*, «og alle mine kære», *ed i poveri peccatori*, «og de arme Syndere» . . .

Det var, fortalte min Ven, som overværede Scenen, det mest rørende, mest yndige Optrin, man kunde tænke sig. Især den Maade, hvorpaa Barnet med sin spæde lille Stemme sagde: *il mio cuoricino*, «mit lille Hjærte . . .» «Jeg fik Taarer i Øjnene, i min Krog hvor jeg knælede,» sagde min Ven . . . «Og læg saa Mærke til den dogmatiske Korrekthed i Moderens Udtryk: *Gesu mio, Dio ed uomo*, min Jesus, *Gud og Menneske* . . . Det var kun en Familie fra Trastevere, Haandværkerfolk eller Smaahandlende . . . Men Religionen er bleven Kød og Blod af Romernes Kød og Blod . . .»

Det Kloster, som hører til Ara Coelis Kirke, existerer ikke mere. Den italienske Regering har revet det ned for at faa Plads til sit Kæmpemonument for Victor Emanuel, et Værk, hvis Fuldendelse endnu er meget fjærn. Hvide Søjler, Buegange, vingede Genier lyser over Plankeindhegningen ned mod Beskueren, langs hele den nordlige Skrænt af Kapitol. Arbejdet har været umaadelig vanskeligt. Fra 1882 til 1892 har man ikke gjort andet end lægge Fundamenterne for Bygningen. Fra 1892 til 1896 arbejdede man saa over Jorden og opførte blandt andet hine tre store Haller, der er tænkt som tre Musæer — *delle Corone*, *delle Bandiere*, *del Risorgimento*. Det udøde-

lige *Risorgimento*, den store oprørske Rejsning, hvorved Italiens Enhed blev grundlagt, maa have et helt Musæum for sig selv. Og ved Siden af: Hæderskransenes og Fanernes Musæer! O stortalende Ny-Italien, hvis Bannere en Menelik, en Negerkonge, har bedækket med Skam!

Nu bygges der ikke meget paa Monumentet for Victor Emanuel — man mangler Penge. Sex Millioner Lire er allerede gaaet med. Meningen er, at Bygningen for oven skal krones med Statuer af det moderne Italiens Mænd: Garibaldi, Mazzini, Cavour, Gioberti osv. Og i overnaturlig Størrelse skal Victor Emanuel trone, omgiven af Rigets Skytsaander: *Krigen*, Statue af Maccagnani, *Revolutionen*, af Ettore Ferrari, *Politiken*, af Cozza, *Historien*, af Cantalamessa.

Alt dette vil endnu koste mange, mange Penge — mindst *16 Millioner* til. De fire Allegorier skal betales med én Million; Victor Emanuels Rytterbillede er bestilt hos Chiaradia for en halv Million. Saa kommer endelig Omkostningerne ved Reguleringen af Gader og Pladser — de er slet ikke medregnede. Under syv—otte og tyve Millioner Lire faar Italien ikke sit Mindesmærke for Victor Emanuel rejst.

Er det for meget? spørger et romersk Venstreblad, det nystiftede *Giorno*. Og det svarer:

«I 1882 mente man ikke, det var for meget. Alt syntes da let for det nye Italien, og Rom hengav sig til gyldne Drømme. Nu synes Summen mange for høj. Men nu er det for sent. Det er bleven en Æressag for os at føre dette Arbejde til Ende. Det italienske Rom trænger til at se sin nye Historie legemliggjort i et Værk, der er andet end Nedrivning og Ødelæggelse.

I tredive Aar har det ventet . . . Men fra Kapitols Top skal det en Dag udslynge Raabet: *Var Dig, Sanct Peter, dernede!*»

Som en Fejdehandske til St. Peter — saaledes betragter det moderne Italien hint Monument. *Guarda San Pietro, laggiù!*

En dansk Kunstner, med hvem jeg en Dag gik paa Pincio, sagde, idet han pegede over mod Garibaldis Rytterstatue, der knejser paa Toppen af Janiculus:

— Læg Mærke til, at han vender Hovedet mod St. Peter — ligesom for at true!

Den danske Kunstner saae rigtigt. Ogsaa denne Støtte er i Virkeligheden et Fejdebrev fra det nye Rom til det gamle, fra det moderne til det evige Rom.

X

Breschen ved Porta Pia.

En Marmorplade med en Indskrift betegner det Sted, hvor det gamle Roms Mure den 20de September 1870 blev gennembrudte af de nye Romere; det er en Snes Skridt henne tilvenstre, naar man kommer udenfor Porta Pia.

Den 20de September fejres i Italien, som den 5te Juni hos os. I September 1899 var jeg i Florens og oplevede Festen der.

Fra den tidlige Morgen var de statelige Politibetjente i deres allerstateligste Stads med Hatte, der var endnu mere trekantede end sædvanligt, og lysende hvide Handsker. Og paa alle Gadehjørner læstes et Opraab fra *La Massoneria fiorentina*, «Det florentinske Frimureri», som endte med følgende Besværgelse:

«Borgere!

«Den tyvende September betyder, at den menneskelige Tanke er fri, og at der ikke er nogen Magt til, som kan foreskrive den Grænser eller kaste den i Fangebur.

«Derfor, Borgere! bør enhver, som har Tro paa

Fædrelandets Fremtid, og som elsker Retfærdighed og Frihed, hente Kraft og Mod af Mindet om hin herlige Tyvende September til altid og overalt at bekæmpe dem, der vover at ville standse det menneskelige Fremskridt paa dets skæbnebestemte Vej.» *)

Foruden af Frimurerne fejredes Dagen af de italienske Protestanter. Saaledes saae jeg paa et Opslag, at der i Festens Anledning holdtes «særlige Gudstjenester» i *Chiesa Cristiana Evangelica*, Via Vecchia 17, og *Chiesa Evangelica Italiana*, Via dei Benci. I Via dei Benci skulde Pastor Fera tale.

Om Aftenen endelig afbrændte Kommunen et stort Festfyrværkeri paa Ponte Carraja . . .

Paa denne Maade forløb den 20de September — *Venti Settembre* — i Florens. Og nu staar jeg i Rom ved selve Venti Settembre-Breschen.

Det var *den frie Tanke* — siger det florentinske Frimureri — som sejrede ved Porta Pia. Efter hin Sejr er der ikke mere nogen Magt, som tør omgrænse eller baandlægge den frigjorte Tanke. Mindet om hin Dag skal give Kraft og Mod til at bekæmpe det menneskelige Fremskridts Fjender . . .

Det var da ikke blot et *nationalt* Princip eller et

---

*) Disse store Ord lyder endnu mere pompøst i Originalsproget; jeg aftrykker dem derfor her:

Cittadini!

Chi ha fede nei destini della patria, e vivo il culto della giustizia e della libertà, dalla data gloriosa del XX settembre tragga ragione e vigore per combattere, sempre e dovunque, coloro che pretendono di ostacolare il fatale cammino dell' umano progresso!

La Massoneria Fiorentina.

politisk Princip, der den 20de September holdt sit Indtog i Rom. Det var ikke blot Italiens Enhed eller den parlamentariske Forfatning, som dengang sejrede over Separatisme og Absolutisme.

Det var noget mere og større, og hvad det var, derom vidner et Digt som Snoilskys bekendte, hvis første Strofe lyder:

Imorgon lemnar St. Peter
med sucken sin Vatikan;
kring all Naturen det heter:
Nu vacknar den stora Pan!

Dette var, hvad *Europa* ventede af Italiens Enhed og Roms Erobring: Pavens Forjagelse og Pans Genopstandelse. Pan var død, dengang Christendommen kom ind i Verden — hvad Under da, at man nu samtidig haabede paa Christendommens Undergang og Pans Genkomst? Snoilskys Vers udmalede et nyfødt Hedenskabs Herlighed:

På blomsterbeströdde gator
det hvimlor af fria män;
det åker en triumfator
på Via Sacra igen.

Bort, bort med St. Petri nyckel
och multnade helgonben!
På vantrons ömkliga gyckel
såg solen för länge re'n!

Lignende Fjærnsyn og Storsyn gav Viktor Rydberg Udtryk i sin Bog *Romerske Dage,* der er skreven lige efter Piemontesernes Indtog i Rom. Han glædede sig over, at Viktor Emanuel nedbrød Klostrene, disse «Formørkelsens Fæstninger»; han saae i Aanden Rom om-

dannet til et nyt Göteborg eller Stockholm, hvor «Malariaen skulde fly, og det øde Aventinerbjærg atter bedækkes af Hjem for kraftige Mænd, skønne Kvinder og rødmussede Børn», medens «frie Bønder satte det Velsignelse bringende Plovjærn i Kampagnens Jord.»

Saaledes spaaede og haabede digteriske Aander og politiske Drømmere 1870.

1895 fejrede det nye Italien som god Bourgeois sit 25-aars Jubilæum. Der blev ogsaa da talt og skrevet meget til Ære for hin historiske Bresche, hvorigennem «Lys og Luft var strømmet ind i den gamle Pavestad». (Festartikel i *Politiken*). Men naar Skaaltalebegejstringen et Øjeblik forstummede, da hørtes der i Stilheden underlige, skurrende Lyde — hæse Raab som dem, man hører op fra Gaden om Natten, Skrig af Saarede, Rallen af Døende, Klager som dem, hvorom Profeten taler — «Smaabørn græder for Brød, og ingen bryder det til dem» . . .

Thi under det officielle Italien stønnede Folkets Italien, hvis Lidelser og Byrder var blevne femogtyve Gange bitrere end før.

Alting var jo gaaet ganske anderledes, end Fremskridtsdigterne havde sunget. Der havde ikke aget nogen Triumfator ad Via Sacra — men Tusinder af unge Italienere havde ladet deres Liv i en æreløs og gavnløs Kamp mod Abessiniens Negus. Aventinerbjærget var ikke bleven bebygget — men rundt om i Staden havde der rejst sig store Kasernekvarterer, som næppe var færdige, før de atter smuldrede hen og blev Ruiner — nye Ruiner ved Siden af de gamle. Og Kampagnen var ikke bleven opdyrket af de ikke befriede Bønder, men de eneste, som

havde gjort noget imod Malariaen, var Trappistmunkene med deres feberfordrivende Eucalyptusplantninger ude ved Tre Fontane. Og hvert Aar var 350,000 af Landets kraftigste og bedste Indbyggere dragne bort fra Italien, som ikke længer formaaede at ernære dem. I de 25 Aar siden Breschen ved Porta Pia var Italiens Statsgæld steget med 2700 Millioner Kroner, og Italiens Kommunegæld var bleven omtrent 1000 Millioner større, og for at betale denne Kæmpegælds Renter var der bleven lagt Skat og Tynge paa alt, ligefra Hest og Hund, Plov og Hakke til Salt og Sukker, ja til Æsken med Voxtændstikker, man køber af Gadesælgeren.

Den italienske Bonde betaler nu $2^1/_2$ Krone i Skat af hver Ko, han ejer, 1 af hver Kalv, $2^1/_2$ af hvert Æsel, 4 af hvert Muldyr og hver Hest. Saltet, som Regeringen har Monopol paa at sælge, er ikke mere værd end 2 Centesimi for et Kilo; men Køberen betaler 35. Brændt, men umalet Kaffe koster over halvfemte Krone pr. Kilo, slet raffineret Melis 50 á 60 Øre for et Pund. Der er næppe noget Skatteobjekt, som den italienske Regering ikke har udbyttet. Der er Skat paa hvert Butiksvindu, og der er Skat paa at hænge Prissedler ved Varerne i dette Vindu. Der er Skat paa Vexlen, som fører Penge til Landet, og paa Jærnbanebilletten, som fører den Rejsende ud af Landet. Selv Roms Tiggere og Krøblinger betaler Formue- og Lejlighedsskat — 30 Lire om Aaret for fast Husly i en Ruin!

Og midt i denne økonomiske Elendighed aabenbarer den store *Banca-Romana*-Skandale Landets Førsteminister, den gamle Garibaldist, Frihedsmanden og Fremskridtsmanden *Crispi* med sine rovbegærlige Hænder dybt nede i de offenlige Kasser. Den hæderværdige Crispi —

l'onorevole — er ganske simpelt en Stortyv! Fru Crispis Modehandlerinderegninger er bleven betalte med Titusinder og atter Titusinder af det fattige Italiens Penge — og hun har end ikke behøvet at give Kvittering!

Det er Italiens *Panama*, som hermed bryder ud. Bladene fortæller den ene Historie værre end den anden om Regeringspartiet og dets Mænd. Hvad mener man f. Ex. om Rigsdagsmanden Lazzaro, hvem Bestyrelsen af Vaisenhuset i Neapel var overgivet? 13,200 Børn, som under hans kærlige Omsorg var afgaaede ved Døden, vedblev at leve paa Anstaltens Regnskaber til Fordel for Filantropen Lazzaros private Lomme*).

Og alt dette maa ikke opfattes som Agitationsnumre i Oppositionspressen. I Maj 1898 skrev en overordenlig troværdig Iagttager, der sikkert helst vilde se alt i det moderne Italien i det bedste Lys, vor radikale Landsmand Dr. *Georg Brandes*, et Rejsebrev hjem fra Sicilien. Dette Brev bør ikke glemmes, thi den danske Rejsende fik her, ved en lille Ætnaby, Lejlighed til at se følgende, som han selv siger *lærerige* Syn:

«Der laa 8 Sække med Korn — kun otte Sække — som skulde sendes bort med Jærnbanen, og et helt Kompagni Soldater var opstillet der med ladte Geværer for at beskytte disse Sække mod den fortvivlede Befolkning, der ikke vilde tillade, at man førte dette Korn ud af den forhungrede By. Saa stor er Elendigheden. Og Elendigheden er ikke blot en Følge af nedarvede

*) Det bør her nævnes, at mange Deputerede, ifølge Oppositionsbladenes Udsagn, skylder deres Kreditorer den Plads i Rigsdagen, de beklæder. Kreditorerne har valgt dem derind for saaledes at sætte dem i Stand til at betale deres Gæld — af de offenlige Midler . . .

historiske Forhold, men af de højere Klassers grænseløse Demoralisation. Alle stjæler af de offenlige Midler. Da Messina 1894 halvt ødelagdes af Jordskælv, og der over hele Italien indsamledes Hundredetusinder til de Nødlidende, kom ikke en Øre af disse Penge de Ulykkelige til Gode. Og de Skyldige anklages ikke. Enhver véd, at de vilde blive frikendte af Nævningeretten. Ingen vover at dømme dem. Man frygter deres og deres Venners Hævn. Med Valgret og Nævningeret kan der ikke raades Bod paa disse Tilstande. Der udfordres en Diktator, en god Tyran, der uden Personsanseelse tager de Mægtige i Nakken, disse Mægtige, der nu i disse Dage genvælger Crispi.»

Dr. Brandes saae hint lærerige Syn i Maj 1898. I December 1899 skrev den socialdemokratiske Deputerede *de Felice*, en Sicilianer ligesom Crispi, i Arbejderbladet *Avanti* følgende om Forholdene paa sin Fødeø:

«Retfærdigheden sker aldrig eller næsten aldrig Fyldest her. Indgiver man en Klage, tages den enten ikke til Følge, eller det kommer til at gaa ud over Klageren. Proces er enten unyttig eller bliver til et Forfølgelsesmiddel, som anvendes mod den Fattige og den Svage . . .

«Hvo kan skildre den politiske Tilstand paa vor stakkels Ø? Al Magt, al Indflydelse er i Hænderne paa *Mafia*'en» — hint *Frimureri* mellem Siciliens Mægtige, som ogsaa Dr. Brandes hentyder til.

«For at leve i Fred», skriver de Felice, «maa man leve i god Forstaaelse med Mafiaen, især med *Mafiaen i Glacéhandsker*.

«Er der nogen, som truer dig? Øvrigheden kan ikke hjælpe dig; vender du dig til den, kan du være

sikker paa, ikke at faa nogen Støtte, men derimod opirre Mafiaens Vrede.

«Vend dig derimod til Mafiaen, og Mafiaen garanterer dig baade Liv og Frihed.

«Bliver noget stjaalet fra dig, som er dig dyrebart eller kært? Øvrigheden sætter sig i Bevægelse, søger, snuser, vimser hid og did, men har saa godt som aldrig Held til at opdage hverken Tyven eller Tyvekosterne.

«Vend dig derimod til en af Mafiaen, og Mafiaen hjælper dig strax til at finde den stjaalne Genstand, ja sender dig Tyven ind i Huset med mange Undskyldninger og med det Løfte, at det aldrig skal ske mere, *da du jo nu er en af Vennerne.*»

Og denne Tilstand — siger de Felice — er «Frugten af et politisk System, som tjener en korrumperet Regerings Valgmanøvrer». Med andre Ord: den italienske Politik er *Mafia-Politik.* Den hviler paa det Princip, at *Provins-Udbytterne støtter Rigs-Udbytterne, imod at Rigs-Udbytterne igen beskytter Provins-Udbytterne.* Denne Maade at regere paa var ikke ukendt i det antike Rom, men det var dog næppe en saa naturtro Genfødelse af Hedenskabet, det liberale Europa ventede af det nye Italien! Som det nu er — siger de Felice — maa man blot undre sig over, at Mafiaens Udbredelse ikke er større, «thi *Regeringen, som har Brug for den til sine politiske Formaal, gør alt, hvad den kan, for at genopvække den, hvor den ikke mere existerer og bringe den til Udvikling.*»!!

I de Dage (Decbr. 1899), da de Felice skrev disse dristige Ord, var hele Italien netop opskræmt af en ny, stor Skandale — Notarbartolo-Processen.

Det blev under denne bevist, 1) at Rigsdagsmanden

Palizzolo havde ladet Notarbartolo myrde; 2) at samme Palizzolo, sammen med sin Ven, Senator, Hertug della Verdura, havde begaaet Underslæb; 3) at Fyrst Mirto uden at blive draget til Ansvar derfor havde haft Notarbartolos Morder Fontana skjult i sit Hus; 4) at den forhenværende Ministerpræsident Rudini havde holdt sin Haand over Palizzolo, og 5) at Krigsminister, General, Senator Mirri var saa indviklet i hele Sagen, at han maatte indgive sin Demission . . .

Nogen bedre Illustration til sit Udtryk: Mafiaen i Glacéhandsker kunde de Felice ikke ønske sig.

Dr. Brandes oprøres i den ovenfor citerede Artikel over «Crispis afskyelige Regimente» paa det blomstrende Sicilien. Han besøger de Byer, hvor «Bøsseskuddene endnu for en Maaned siden har raset mellem Skarer, som Sult og Fortvivlelse drev til Opstand.» Og han længes efter «en god Tyran» . . .

Det er tvivlsomt, om saadanne *gode* Tyranner nogensinde har existeret uden i deres Hofpoeters Smigerdigte. Men ét er vist — den moderne Statsabsolutisme er i sin Frigjorthed for al Ansvarsfølelse langt frygteligere end det gamle Enevælde. Det er Biskop Ketteler, som saa klart har paavist, at vor Tids saakaldte Demokrati kun er *Partivælde. Flertallet,* ikke *Folket* har Magten — og hvem regerer saa indenfor Flertallet? Er det altid de Bedste?

Gud var i gamle Dage Suverænernes Suveræn, og en Bourdaloues Prædiken kunde ryste selv Sol-Kongens Samvittighed. Men over Crispi, det fremskredne, frigjorte Menneske Crispi — over ham er ingen anden Autoritet end Flertallet. Og kan han ved Mafiaen sikre sig et

Flertal — da ve det Folk, over hvilket han hersker med et Jærnscepter!

Alt var ikke gyldent i gamle Dage! Men Afstanden idealiserer, og rundt om i Italien længes man tilbage til den Tid, da *Kong Bomba* af Neapel gik rundt mellem sine kære Lazzaroner og solgte Fisk, og da Perugias biskoppelige Regent Joachim Pecci — nu Pave Leo XIII — stod tidlig op om Morgenen og, fulgt af en Tjener med en Vægt i Haanden, begav sig ud for at overraske de Bagere, han havde mistænkt for at sælge undervægtigt Brød . . .

«Man ser i det italienske Folk» — skrev *Forthnightly Review* allerede i 1885 — «med Længsel og Vemod tilbage til Fortiden, før Italien blev frit, til de smaa Tyranners Tid, da man i hvert Fald slap for at sulte, da Befolkningen kunde brødfødes i Fædrelandet og ikke behøvede at udvandre, da Pengene gik til Festligheder, ved hvilke Folket kunde glæde sig, heller end til Armé og Flaade eller Renter af en stadig voxende Statsgæld.

«Mange Rettigheder, som den Fattige havde under Bourboner og Hertuger af Toscana, er det nu forbi med. Den Gang kunde de frit samle Ax paa de kommunale Marker. Nu er endog det forbudt. De Stakler, som gør det, mulkteres og bliver, da de intet har at betale med, kastet i Fængsel, hvor de træffer professionelle Forbrydere eller anarkistiske Agitatorer. *Italiens Fængsler er fulde.*»

Hvad nytter imidlertid al Klage? Den patriarkalske Absolutisme med sine Fortrin og sine Mangler findes ikke mere mellem de Levendes Tal. Men Jærnbaner og elektriske Sporvogne har Italien faaet i Steden og staaende

Hær og store Panserskibe og Inddragelse af Kirkegods og Giordano Brunos Forherligelse. Hungeropstande har Italien faaet og Gadekampe og Anarkistbomber og Acciaritos og Bressis Mordgærninger og Satans Triumf...

Ja — *Satans Triumf!*

Thi i Giosuè Carduccis Sejerssang for det unge Italien, i Jubel- og Takkehymnen for Breschen ved Porta Pia hed det jublende:

«O Satan, du har sejret!» *Hai vinto, o Satana!*

Og Carducci talte sandere, end han vidste.

XI

En Profeti.

I sin Bog *Le Parfum de Rome* har Louis Veuillot et Kapitel om, hvad han kalder «Kommunal-Idioten», *le sot municipal.*

«Kommunal-Idioten,» skriver han, «er imod Religionen, fordi Rom, som er Pavens By, er daarlig bygget, slet reguleret og ilde vedligeholdt.

«Hvilken Regering!» udbryder Kommunal-Idioten. «Kun én eneste Plads er ordenlig brolagt, og der er Fortov i én Gade. Alle er de tarveligt oplyste, og her er ingen Gadevanding. Her trænges til Fremskridtsaand og til sand Konservatisme. Man bør rive alting ned — det er Fremskridtet. Man bør dernæst samle alle mærkelige Ting i et Musæum — det er Konservatismen. Og saa burde der aabnes store lige Gader midt gennem Byen!»

«Forgæves indvender man, at der i saa Fald maatte nedrives baade Kirker og Klostre.

«Dem er der nok af,» siger han, «altfor mange! Det er at gøre Religionen en daarlig Tjeneste, saaledes at sætte den op som Hindring for Fremskridtet. Man gør den kun ilde lidt paa den Maade. Opfør dog Butiker paa al denne døde Kirke- og Klosterjord! Lad

der komme Liv i Byen, Forretninger, Handel! Da vil Rom blive et Industricentrum og en Fornøjelsesby, de Fremmede vil strømme til, og Befolkningen vil prise Regeringen!»

«Kommunal-Idioten opfatter Skønheden som en lige Linje og synes kun om Gader, der er fulde af Drosker. Han vil have lige Gader, Boulevarder efter en Snor, og Butiker, Butiker!

«Kommunalidioten er det, som vil ødelægge Rom. Han vil nedrive Kirkerne, jævne de syv Høje med Jorden, flytte Obeliskerne hen paa et Musæum. Han vil plante Kaktus og Hortensier i Kolossæum, og man vil komme til at give ti Bajochi for at gaa under Titus' Triumfbue.»

Veuillot skrev disse Ord under Pius IX, længe før 1870.

Kommunalidioten, hvorom han spaaede, er kommen. Han har ikke plantet noget i Kolossæum, han har tværtimod skrabet hele Amfitheatret rent for Plantevæxt. Forum har han udgravet, og man giver ikke ti, men tyve Bajochi for at se Kælderetagen af Vestalindernes Hus. Den gamle Kirke S. Cosma e Damiano har Kommunalidioten gravet Grunden bort under, og Trajans Forum har han sat et Støbejærns-Stakit omkring. Han har reguleret Tiberen, udtørret den ene Arm af den ved Tiberøen og hængt en Jærnbro op midt gennem den saa ofte forevigede Udsigt til Engelsborg og St. Peter. Han har rejst den irriterende Garibaldistøtte paa Toppen af Janiculus, som derved er kommen til at ligne en preussisk Pikkelhue eller et Laag til en Buddingform. Han har bygget nogle smudsige Forstæder udenfor Roms Porte, og hvis han faar Penge dertil, vil

han nok bygge flere. Heldigvis er et Par af de værste Kommunalidioter og Byggebaroner allerede længst gaaet fallit. Men sket er sket, og hvad der er rejst af Murværk, bliver staaende.

«Hvad skal det betyde,» skrev Julius Lange 1870, «at Victor Emanuel har taget Rom? Har han dermed smækket Døren i for Europas æsthetiske Asyl i Aarhundreder? *Er* der ikke længer noget æsthetisk Asyl? Skal vor vanartede Tid straffes med at miste et Sted, hvor Uhret staar, hvor det har staaet i Aarhundreder?»

Denne Straf, som Julius Lange forudsaae, er allerede i Færd med at fuldbyrdes. Forgæves har Videnskabsmænd som Ferdinand Gregorovius og Hermann Grimm protesteret, forgæves samledes i Tyskland Tusinder af Stemmer til et *Nødraab for Roms Bevaring*. Vandalismen gaar sin af Pengehensyn bestemte Gang, Pavernes Rom maa vige for Gründernes. Som Ruggiero Bonghi allerede 1886 skrev i *Opinione:*

«Det ene staar fast, at vi Italienere af idag er ifærd med at gøre Rom til den modbydeligste Rede, der er at finde i Verden. Nødvendigt var dette dog vel ikke for at gøre Rom til en værdig Hovedstad for Italien. Men endnu ét staar fast: at Friheden til at sætte Rom i en forsmædelig Tilstand, ene og alene for at tjene Penge derved, er et beklagelsesværdigt Tegn paa den synkende Smag, ja den synkende moralske Følelse i det moderne Italien.»

XII

Porta Santa.

Jeg staar Juleaftensdag, henad Middag, paa Kapitol — paa den skønne Plads, hvortil Michel Angelo har givet Tegningen. Jeg staar ved Marc Aurels Rytterstatue, hvis sidste Rester af ældgammel Forgyldning funkler i Solen, og ser ud over Roms Tage og Kupler. Uhret paa Senatorernes Palads bag ved mig slaar tolv, og Angelusklokkerne begynder at ringe.

Men der ringes ikke alene Angelus. Nej — fra alle Roms Kirker og Kapeller, fra alle dets Kupler og Taarne stiger en stor, glad Kimen. Alle Klokker i den evige Stad ringer, fra den store Brumbasse i Sanct Peter til den mindste, spædeste Klokke, der svinger frem og tilbage i en Galge af Træ paa Taget af et fattigt Kloster langt ude i Trastevere.

Og jeg vèd, hvad al denne Klokkeklang betyder, som Rom nu sender mod Himlen. I dette Øjeblik begynder *det store Jubelaar*. Leo XIII aabner i denne selvsamme Middagstime, Juleaftensdag 1899, *Porta Santa*, den hellige Port, ude i Sanct Peter. Og det sixtinske Kapel synger, medens Paven slaar de tre højtidelige Slag paa den tilmurede Jubelport, der viger for

*) En udførlig Beretning om dette „Under" findes i 7de Kap. af Burcardus „Alexander VI"

ham som ved et Under.*) «Denne er Herrens Port,» synger Choret, «de Retfærdige skulle indgaa igennem den.»

Hvad Jubelaar og Jubelaflad er — skulde jeg vove at forklare det?

Jeg kan jo først fortælle, at der paa de fire store romerske Kirker — St. Peter, St. Johannes i Lateranet, Sancta Maria Maggiore, St. Paul — findes en Port — *Porta santa* — som altid er tilmuret uden i Jubelaaret. Det første historisk bekendte Jubelaar blev fejret under Pave Bonifacius VIII 1300; Dante var dengang i Rom for at vinde Jubelafladen. Senere er Jubelaarene blevne fejrede med kortere Mellemrum — saaledes f. Eks. 1600, 1625, 1650, 1670, 1700, 1725, 1750, 1775. Aaret 1800 var ikke gunstigt for Jubelaarets Afholdelse, men 1825 lod Leo XII atter Jubelafladen forkynde. Og nu, 1899—1900, er det altsaa paany Jubelaar.

Naar Tiden for Jubelaarets Aabning nærmer sig, bliver paa kunstfærdig Maade Murværket, hvormed *Porta santa* ved sidste Jubelaars Slutning blev lukket, løsnet og anbragt paa en Ramme, saaledes at det let kan fjærnes. Forhallen udenfor den hellige Port bliver derpaa udsmykket, Tribuner rejses, og Indbydelser udstedes til den romerske Adel, til Diplomatiet, til den fornemste Gejstlighed. Pladsen i Porticoen er indskrænket, og Indbydelsernes Tal derfor ogsaa; Forfattere fra smaa, fjærne Lande kommer for Exempel slet ikke i Betragtning . . .

Derfor staar jeg altsaa her paa Kapitol, medens der ude i St. Peters Forhal foregaar følgende.

I højtideligt Optog af Repræsentanter for hele Roms Gejstlighed begiver Paven sig ned foran Porta Santa. Her forlader han sin Bærestol og nærmer sig den

lukkede Port, hvis Midte er mærket med et Kors. En af Kardinalerne rækker ham Guldhammeren, hvormed han skal aabne Jubelporten, og Paven slaar det første Slag, idet han synger:

— Oplader Retfærdigheds Porte for mig.

Det sixtinske Chor svarer:

— Thi naar jeg er indgangen, vil jeg love Herren.

Paven slaar det andet Slag:

— Herre, jeg vil indgaa i dit Hus.

Chor:

— Og tilbede i dit Tempel med Frygt.

Endelig runger det tredje Slag. Paven synger:

— Oplader Portene, thi med os er Gud.

Chor:

— Han, som er Israels Styrke.

Medens Paven derpaa bestiger sin Thronstol under Porticoen, falder Muren, der fylder Portaabningen, baglænds bort og fjærnes hastigt af mange, ivrige Hænder. En Skare Gejstlige tvætter den nyaabnede Ports Tærskel og Dørposter med Vievand og tørrer dem i rene Linklæder. Og i St. Peter begynder Klokkerne at ringe, og inden længe svares de af alle Roms Klokker, medens det sixtinske Chors Sangere til Palestrinas Melodi istemmer Psalmen *Jubilate Deo omnis terra* . . .

«Jubler for Gud, alle Jordens Folkeslag, tjener Herren med Glæde.

«Kommer for hans Aasyn med Frydeskrig.

«Erkender, at Herren er Gud. Han skabte os, vi skabte ikke os selv.

«Vi er hans Folk og hans Hjord paa hans Græsgang; gaar ind ad hans Porte med Pris, i hans Forgaarde med Lov, priser ham, lover hans Navn.

«Thi Herren er god; hans Miskundhed varer til evig Tid, og hans Trofasthed fra Slægt til Slægt.

«Ære være Faderen og Sønnen og den Hellig Aand; som det var i Begyndelsen, saa nu og altid og i Evigheds Evighed. Amen.»

Nu rejser Paven sig paa sin Thronstol og synger:

— Denne er Dagen, som Herren har skabt.

Chor: — Lader os glædes idag og frydes.

— Saligt er Dit Folk, o Herre.

Chor: — Som glæder sig for dit Aasyn.

— Denne er Herrens Port.

Chor: — De Retfærdige skulle indgaa igennem den.

— Herre, hør min Bøn.

Chor: — Og lad mit Raab komme til Dig.

— Lader os bede: O Gud, Du, som ved Din Tjener Moses indstiftede et Jubelaar for Israels Folk; giv naadigt os, Dine Tjenere, lykkeligt at begynde dette Jubelaar, som er indstiftet ved Din Myndighed, og i hvilket Du har villet, at denne Port skulde aabnes for Dine Troende. Lad os i dette Aar opnaa Tilgivelse og alle vore Synders fuldkomne Forladelse, saa at vi, naar Du kalder os herfra, ved Din Miskundheds Magt maa føres til den himmelske Herlighed. Derom bede vi Dig ved Christum vor Herre. Amen.

Paven stiger nu ned fra sin Throne. Med et Kors i den højre Haand, en tændt Kærte i den venstre nærmer han sig Porta Santa. Paa dens Tærskel knæler han ned, og knælende istemmer han Kirkens store, svulmende Takkesang, det mægtige *Te Deum laudamus.*

Saa rejser han sig og skrider ind i Kirken. Og efter ham følger, under Te Deums Toner, Kardinaler og Patriarker, Ærkebiskopper og Biskopper, Domherrer,

Abbeder, Præster, Munke, Kapucinere, Benediktinere, Karmeliter, Cisterciensere, Serviter, Kamaldolensere, Dominikanere, Franciskanere, Augustinere, Trinitariere, et helt Folk af Gejstlige. Og efter dem Lægmændenes store Skare, Adelen, Diplomaterne, og tilsidst Menneskemængden ude fra Peterspladsen.

Uafbrudt, uafbrudt strømmer de ind gennem Porta Santa, knælende paa Tærskelen, kyssende Dørstolperne.

Og uafbrudt, uafbrudt ringer Klokkerne. Porta Santa er aabnet, Jubelaaret er begyndt.

XIII

Jubelaaret.

«Hvad er Vor Hensigt med dette Jubelaar, og hvad vil Vi opnaa?»

Saaledes spørger Leo XIII sig selv i den Bulle, hvormed han har forkyndt Jubelaaret. Og han svarer saaledes:

«Et eneste ønsker Vi: ved Vore Anstrængelser at føre saa mange Mennesker som muligt til at modtage Frelsen, og i denne Hensigt bringer Vi de Lægemidler for Sjælens Sygdomme, som Jesus Christus har givet os i Hænde, indenfor alles Rækkevidde. Dette fordrer ikke blot Vort apostoliske Embede af os, men tillige de særlige Omstændigheder, under hvilke Vi lever. Ikke, at Tiden skulde være gold paa gode Gærninger og christelig Storhed. De bedste Exempler paa det modsatte er Gud ske Lov talrige, og der gives ingen Art af Dyd, hvori vi ikke ser et stort Antal Sjæle udmærke sig.

«Men naar Vi vender Vort Blik til den anden Side, hvilket Mørke møder En da ikke, hvilke Vildfarelser! Hvilken Mangfoldighed af Sjæle, som iler den evige Død i Møde! En ganske særlig Angst og Smerte

griber os, naar Vi tænker paa de mange Christne, der lader sig forføre af Tanke- og Meningsfriheden, inddrikker slette Lærdommes Gift og Dag for Dag ødelægger Troens kostbare Gave i sig. Derfra stammer igen Afsmag for det christne Liv samt slette Sæder; derfra hin brændende og umættelige Higen efter alt, der griber Sanserne; deraf alle Tankers og Tilbøjeligheders Frafald fra Gud og Henvendelse til Jorden. Det er næppe til at sige, hvor mange sørgelige Følger denne usunde Tilstand har haft, og hvor meget de Principer, som er Staternes Grundvold, derved er bleven rokkede. Thi den Oprørsaand, som er udbredt i Sjælene, den Begærlighed, der gaar gennem Folkene, de Forbrydelser og Farer, som følger deraf, er for den nøjeseende lagttager intet andet end Resultatet af det lovløse og hensynsløse Kapløb efter at vinde og nyde de forgængelige Ting.

«Det er da baade i den Enkeltes og i Almenhedens Interesse, at Menneskene bliver mindede om deres Pligter, Hjærterne vækkede af Dvale, og alle kommer deres evige Maal i Hu.

«Og dette er netop Jubelaarets Hensigt. I hele denne Tid er den moderlige Kirke lutter Overbærenhed og Barmhjærtighed . . . Den aabner sit Skatkammer paa vid Gab, kalder alle Christne til at fatte Haab om Tilgivelse og bestræber sig for at besejre selv de mest modstræbende Viljer.

«Hvad der gør Jubelaaret endnu mere betimeligt, er de overordenlige Højtideligheder, ved hvilke det nittende Aarhundredes Slutning og det tyvendes Begyndelse skal indvies. Vi tænker her paa de Æresbevisninger, som paa to Aarhundreders Grænseskel skal ydes

Jesus Christus Bevareren *(Christus Conservator)*. Alt, hvad Menneskeslægten kan attraa, alt, hvad den kan elske, alt, hvad den kan søge, er at finde i Guds enbaarne Søn. Han er vor *Frelse*, vort *Liv*, vor *Opstandelse*. At ville fjærne sig fra Ham, det er at gaa aldeles til Grunde . . .

«Desværre er der i vort Aarhundrede saare mange, som af et glemsomt og utaknemligt Hjærte lønner Den, som bevarer dem, med Foragt til Gengæld for hans Kærlighed og med Ukvemsord til Gengæld for hans Velgærninger. Man lever stik imod hans Love og vidner derved om lastværdige og højst utaknemlige Tilbøjeligheder. Og hvad skal man sige, naar man tænker paa, at Arius' Bespottelse af Jesu Christi Guddom mere end en Gang er bleven gentaget i vor Tid?

«Hin nærforestaaende Kundgørelse af katholsk Tro og Fromhed skal derfor udtrykke den Rædsel, vi føler overfor al den Ugudelighed, som i vore Dage gaar i Svang, og offenlig yde Oprejsning for de Krænkelser, som er blevne Jesu Christi Majestæt tilføjede.

«Den bedste, sikreste og klareste Maade at yde denne Oprejsning paa, den Maade, som bærer Sandhedens Kendetegn, bestaar nu i at angre sine Synder, at anraabe Gud om Fred og Forsoning, med mere Nidkærhed at opfylde de Pligter, Dyden paalægger, eller vende tilbage til disse Pligters Udøvelse, hvis man ganske har forsømt dem.

«Af disse Grunde har Vi opløftet vore Øjne til Himlen og af hele vor Sjæl anraabt den miskundelige Gud, at Han i sin Naade maa vise sig vore Hensigter og Foretagender huld, ved sin Kraft oplyse Aanderne og ved sin Godhed røre Hjærterne. Vandrende i Vore

Forgængere de romerske Pavers Fodspor og med Samtykke af Vore ærværdige Brødre, den hellige romerske Kirkes Kardinaler, forordner Vi ved nærværende Brev, i den almægtige Guds, de salige Apostle Petri og Pauli samt Vort eget Navn, at man fra nu af skal betragte det højtidelige Jubelaar som forkyndt. Det begynder i Rom med den første Vesper paa Christi Fødselsfest i Aaret attenhundrede og ni og halvfems, og det ender, naar den første Vesper læses paa Christi Fødselsfest i Aaret nitten hundrede. Gid det maa have heldbringende Følger til Guds Ære, Sjælenes Frelse og Kirkens Held!

«I dette Jubelaar forunder Vi naadigt i Herren fuldstændig Aflad, Tilgivelse og Syndsforladelse til alle Troende, som i sand Bodsaand har skriftet og modtaget Alterets Sakramente, og som derpaa besøger den salige Petri og den salige Pauli Basilikaer samt Kirkerne St. Johannes i Lateranet og Sta Maria Maggiore, i det mindste én Gang dagligt i hver af tyve paa hinanden følgende eller indbyrdes adskilte borgerlige eller kirkelige Dage — hvilke sidste regnes fra Vespertid den ene Dag til Mørkets fuldstændige Frembrud den anden. Dette gælder for alle Troende, der har fast Bopæl i Rom. De derimod, som er Tilrejsende, skal besøge de samme Basilikaer i ti Dage . . . Alle maa de opsende ivrige Bønner til Gud for Kirkens Ophøjelse, for Kætteriernes Udryddelse, for Enighed mellem de christne Herskere og for hele Christenfolkets Vel . . .

«Rom indbyder Eder da kærligt, elskede Sønner! Men det sømmer sig ikke, at en Katholik i denne hellige Tid opholder sig i Rom uden ledsaget af den katholske Tro. Han maa derfor give Afkald paa verdslige

eller intetsigende Ting og hellere rette sin Aand mod alt, som kan indgyde ham Fromhed. Og hvad først og fremmest vil kunne føde disse Følelser i hans Sjæl, det er at tænke paa Roms særlige Karakter, det guddommelige Stempel, som er paatrykt den, og som ikke kan udslettes af Menneskehænders Voldsgærninger . . .

«Andre Elementer bidrager til at forøge Roms Hellighed: de gamle Mindesmærker, den rummer, dens Kirkers overordenlige Majestæt, Apostelfyrsternes Grave, Katakomberne, hvor de heltemodige Martyrer hviler. Den Troende, der formaar at høre alle disse Stenes Røst, vil fornemme, at han ikke er i Rom som en Rejsende i en fremmed By, men at han derimod er kommen til sit Hjemland og sin Faders Hus; og med Guds Hjælp vil han drage bort, bedre end han kom.»

XIV

Jubelaflad.

— Ja, siger en venlig dansk Stemme nu til mig — den gamle Pave skriver jo smukt for sig, og der er mange Ting, vi kan være enige med ham i. Men det med *Afladen* — det er alligevel vanskeligt at faa til at glide ned. Naturligvis — jeg troer ikke, at De og andre dannede Katholiker mener, at De kan købe Syndsforladelse for Penge. Men De maa dog indrømme mig, at det er noget underligt noget med disse ti eller tyve Kirkebesøg, som Paven forlanger af Dem. Det er noget underlig tomt, formalistisk noget . . .

Jeg kan egenlig ganske godt lide denne brave danske Røst; jeg kan i hvert Fald ikke vise den fra mig. Den minder mig om noget i mig selv.

Sagen er, at alle vi Germaner har en indgroet Mistillid til *Former*. Vi troer i Grunden ikke paa Indhold, uden hvor der ingen Form er — eller næsten ingen. Ærlighed, Sanddruhed, Oprigtighed, Inderlighed, mener vi, er uforenelige med Formler, Ceremonier, Ritus. Vi troer kun paa det vildtvoxende, ikke paa det tæmmede. Medens Latinerne er *Formfolket* — og derfor de store

Kunstnere — mener vi Germaner at være *Inderlighedsfolket* — og derfor de store *Digtere* og de store *Christne*.

Hvor vidt denne Deling af den aandelige Verden i en Bogstavens og en Aandens Halvkugle kan opretholdes, er tvivlsomt. Man har i den allernyeste Tid draget ganske andre Delingslinjer og opstillet ganske andre Modsætninger. Latinerne skulde efter denne Theori være Supranaturalisterne, ɔ: Drømmerne, Germanerne og Angelsachserne derimod de haardhudede og praktiske Virkelighedsmennesker, som forstaar, at én Fugl i Haanden er bedre end ti paa Kirketaget, og som derfor kun forbigaaende har ladet sig hilde i Christendommen*).

Der er da i hvert Fald delte Meninger om Gotho-Germanerne som Sjælsinderlighedens Ejendomsfolk.

Og mon vi ikke ogsaa slutter fejl, naar vi beskylder de romanske Folkeslag for «tom Formalisme»? Er vor Tankegang ikke denne: «Hin Ceremoni siger ikke *mig* noget; *jeg* føler intet ved den. *Altsaa* føler de andre heller intet derved»? Men en saadan Slutning er ikke uangribelig.

En god Nordbo, en Angelsachser af reneste Race, har sagt følgende:

«For den Vantro og den Uandægtige er Ceremonier kun en Maske. For den, som troer og elsker, er de derimod den nærværende Guds Klædebon og Aabenbaringen af hans usynlige Majestæt.»**)

Dette er nemlig ikke det romanske Standpunkt i Modsætning til det germanske eller angelsachsiske. Det

---

*) Se Johannes V. Jensens talentfulde og fanatiske Bog *Den gothiske Renaissance*.

**) Manning: *Four great evils of the day*, p. 65.

er ganske simpelt det christelige Standpunkt. Thi hvad er f. Ex. *Daaben* for den, der ikke tror? Tom Formalisme!

Hvilken Betydning har da en Aflad som den i Jubelaaret forkyndte for det indre religiøse Liv? Hvor vidt retfærdiggør den de store Ord, der bruges om den?

Besvarelsen af dette Spørgsmaal vil bl. a. interessere de mange, som Jubelaaret 1900 opholdt sig i Rom, og smilende eller undrende betragtede Pilgrimsskarerne, der i Tusindtal drog fra Kirke til Kirke for at vinde den lovede Aflad. Var det kun et indbildt Gode, disse Folkemasser eftertragtede, og vandrede de fra Sted til Sted i en Fantasteriets Ørken, paa Vej mod gøglende Luftspejlinger?

Spørgsmaalet er vanskeligt at besvare for en Skribent, der kun i yderste Nødsfald vil sætte sin Læsekreds paa Spil. Thi er der noget, vi alle her i Norden ved Blochs Verdenshistorie fra Barndommen af er bleven fyldte med Afsky for, og hvis blotte Navn faar os til at grue, saa er det *Aflad.*

Alligevel — jeg maa vove at tale om dette farlige Æmne, jeg maa tage dette uhyggelige Ord i min Mund og finde mig i Følgerne.

Aflad er altsaa, ikke Syndsforladelse, men Eftergivelse af de Straffe, vore Synder ifølge Tingenes Orden og Guds Retfærdighed ufejlbarligt fører med sig, selv om ogsaa Syndens *Skyld* er tilgiven. Adam fik Forladelse for sin Brøde, men han vedblev at være under den oprindelige Forbandelse: «I dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød, Torne og Tidsler skal Jorden bære dig.» Og hvad os andre angaar, er der i hvert Fald

én Straf, de færreste undflyer — *Skærsilden* — Renselsens Ild, som opbrænder alt, hvad der af Træ og Straa er opbygget paa Grundvolden af Sten (1 Cor. III), for at vi fuldkommen lutrede maa indgaa i det Rige, gennem hvis Port intet Urent kan træde.

Denne Skærsildsrenselse er det nu, som erstattes ved Afladen. I Steden for Pinen hinsides træder her Pilgrimsgangen og Bønnerne, som Kirken har sat i Steden. Aflad er altsaa ikke Syndsforladelse; den forudsætter tværtimod Syndsforladelse, thi den forudsætter Skriftemaalet. Den kræver derhos en oprigtig Vilje til for Fremtiden at undgaa al Synd og en indre Renhed for al frivillig Tilbøjelighed til det Onde. Først naar disse Betingelser er til Stede, kan nemlig Afladen vindes.

At søge Aflad vil da sige at angre sine Synder, at bekende dem, at støde dem langt fra sig, ikke mere at ville lade dem herske over sig. Den, som har dette Sindelag, tilsiger Kirken Syndernes Tilgivelse og Straffenes *Aflad.*

Og den, der troer, at ikke blot Synden, men ogsaa alle Syndens Straffe eftergives ved den blotte Tro — kan han have noget imod den Lære, at den samme Eftergivelse og Aflad sker ved Tro, ved Anger, ved Omvendelse og ved Bøn? Men andet siger Afladslæren ikke.

Hvad Pilgrimsskarerne søger i Rom i Jubelaaret er da at høre den samme Forjættelse, som den angrende Røver modtog paa Korset: «*Idag* skal du være med mig i Paradiset.» De véd, at Kirken har Petri Nøgler, at den lukker op, og ingen lukker til, lukker til, og ingen lukker op. Derfor kommer de nu fra hele Jordens Kreds og stræber gennem Omvendelsens snævre og

hellige Port at indgaa til det evige Jubelaar. Og den, som selv paa sin Fod har vandret de lange Veje fra St. Peter til Sta Maria Maggiore, fra Lateranet til St. Paul — den som Gang paa Gang har knælet ved det kolde Marmorbaluster om Folkeapostlens Grav i den store, øde Basilika langt derude i Kampagnen — han véd med sig selv, hvilken Tro paa det Overnaturliges Virkelighed og hvilken Vilje til det Gode hin Vandring kræver.

Ifølge en af nævnte Pave Leo XIII udstedt Korstogsbulle sælges i Spanien Aflad for Penge; for en Peseta 15 Centimer tillades det Tyven at beholde!! Pesetas 71 Centimer [illegible] Penge

XV

Den latinske Aand.

I en Boghandel paa Corso køber jeg Ferdinand Brunetières *Discours de Combat*. Jeg aabner den og finder en Tale, holdt i Avignon i August, om *den latinske Aand*. Den franske Akademikers klassiske Perioder giver Udtryk efter Udtryk for, hvad jeg selv længe har tænkt og følt.

Den latinske Aand — siger Brunetière — er *universel* og *positiv*. Man bebrejder Latinerne Snæverhed, Prosaisme, Jordbundethed, og de har heller aldrig haft Germanernes spekulative Flugt eller pantheistiske Drømmeri. De har til Bedste for det virkelige Livs Krav ofret Glæden ved at tænke og drømme hen i det uendelige Blaa. I Modsætning f. Eks. til Grækerne har de taget Livet alvorligt — thi at underordne Glæden ved den frie Tanke og det frie Drømmeri under de Fordringer, Virkeligheden stiller til Menneskets Handlekraft, det er at tage Livet alvorligt. Romerne troede i deres bedste Tid ikke, at de havde Livet til at more sig i, men for at bruge det i Fædrelandets og det Almenes Tjeneste. Intet laa dem fjærnere end Individualisme og Dilettantisme.

Derfor blev Stoicismen den særlig romerske Filosofi.

Stoikerens Princip er, altid at handle saaledes, at Ens Handlemaade kan være et Forbillede for alle, idet den er en mønsterværdig Løsning af den foreliggende moralske Opgave. Under denne Grundsætnings Indflydelse dannede sig en Stræben efter i alle Tilfælde at handle sandt menneskeligt, almenmenneskeligt, og den store Følelse af hele Menneskehedens Sammenhøren opstod. Ordene *humanitas* og *caritas humani generis*, Menneskelighed og Menneskekærlighed, er latinske; Grækerne har intet tilsvarende. De forekommer første Gang hos Cicero, og den christne Kirke arver dem.

Efterhaanden som Roms politiske Horisont udvidede sig, blev ogsaa dets moralske Synskreds videre. Brunetière konstaterer her et af de dybeste Skælnemærker mellem den latinske og den angelsachsiske Aand.

Angelsachseren føler sig, overalt hvor han kommer hen, som den overlegne. Aristokratisk holder han sig tilbage fra al Berøring og Blodblanding med de Racer, han betvinger. Han befrier Nordamerikas Negerslaver, af abstrakt filantropisk Begejstring — men han foragter Negeren, efter at have befriet ham. I Nordamerika vil Yankeen end ikke sidde i Kupé eller Sporvogn sammen med en Farvet.

Den latinske Aand er en ganske anden. Oldtidens Romer betragtede de undertvungne Folkeslag som Mennesker. Gallere og Spaniere, Ægyptere og Syrer, Grækere og Lilleasiater blev alle gjort delagtige i den *romerske Fred*, ja i den romerske Borgerret. Og de moderne Franskmænd, Spaniere og Portugisere civiliserer de Lande, de gør til Kolonier, christner de Indfødte, opdrager dem, betragter dem som Mennesker.

Angelsachseren derimod ser i det erobrede Land kun et Felt for Udbytning. Han tilintetgør Rødhuderne i Nordamerika, Maorierne paa Ny Zeeland. Han udsuger Indien, forgifter Kina med Opium. Han slaar Boerfolket ihjel for at beslaglægge deres Diamantminer — «med en højere Kulturs Ret». Hvor Angelsachseren tager Land, bliver der kun Land for Angelsachsere og for dem, der vil gaa op i Angelsachserne. Franske og spanske Kulturpionerer havde begyndt at civilisere Nordamerikas Indfødte; men Englænderne nedbrød og ødelagde hele dette Arbejde og udryddede Indianerne i Steden for at kultivere dem. I Sydamerika derimod lever endnu en stor indfødt Befolkning under latinsk Herredømme, og Latinerne frygter ikke for at blande Blod med Indianerne*).

Den latinske Aand er da *valgbeslægtet* med den christne Aand. *Facere et pati fortia romanum est*, sagde allerede Livius — «det er romersk Sæd at være stærk baade i Handling og i Lidelse». Intet Under derfor, at den unge Christendom netop i Rom, blandt romerske Mænd og Kvinder, fik sine mest begejstrede Troende, sine fleste Martyrer. Det er de store Latinere St. Ambrosius, St. Leo den Store, St. Benedikt, St. Gregor den Store, der bærer den christne Religion frem gennem Folkevandringen til den nye Tids Begyndelse, til Middelalderens første Aarhundreder. Den romanske Stil udspringer af den romerske; de christne Basilikaer arver Mosaikkunsten

*) I det latinske Amerika findes der for Øjeblikket 20 Millioner civiliserede Hel- og Halvblods-Indianere, medens der i det engelske Amerika kun er lidt over en halv Million tilbage af den oprindelige Race — deraf ikke mere end 120,000 i de Forenede Fristater, hvor Udryddelsen er sket med størst Energi.

fra de hedenske. Det gamle Romerrige afløses af den romerske Kirke, Legionerne af Missionærerne, Prokonsulerne af Biskopperne. Den latinske Aand var tusind Aar igennem det Princip, der gav en barbarisk Verden Form, og efter disse tusend Aars Forløb fik denne Aand sin højeste Blomstring i Renaissancen.

Renaissancen er nemlig ikke — som man har villet gøre den til — udelukkende en Genfødelse af det antike Hedenskab. Naturalismen var *en* af Renaissancens Former, den mest iøjnefaldende, men ikke derfor den mest betegnende. Hvad *Paverne* har set i Renaissancen, har været *Humanismen*. Men paa Bunden af Humanismen ligger Christendommen.

At vi alle har én og samme Natur; at vi alle bør være fuldkomne Mennesker; at hver enkelt bør føle sig i Samfund med alle andre — disse er Humanismens Grundtanker, men de er ogsaa Christendommens. Der er da i Renaissancen en Tendens — og en *sejrende* Tendens — som er grundlatinsk og grundchristelig. Derfor er det med Rette bleven sagt, at Renaissancen var *en Latinisering af Kulturen*. Menneskekærligheden, som Middelalderen igennem havde kæmpet en bitter Kamp med det germanske Barbari, kommer endelig til almindeligt Gennembrud. Røverriddernes, Byfejdernes og Borgerkrigenes Tid er omme. Menneskeheden har omsider fuldendt sit lange Kursus i Altruisme og rykker op i hin *højere Klasse*, som betegnes med Navnet *Nutiden*. Mennesket interesserer sig fra nu af for sin Næste, for Samfundet, for Videnskaben og Kunsten — for alt det, som ligger ud over ham selv, alt det, som er større end ham selv. Den *klassiske* Aand danner sig i Frankrig og kommer til Blomstring i det syttende Aarhundrede,

samtidig med den store religiøse Renaissance, der betegnes ved Navnene Bossuet, Fénélon, St. Vincent de Paul, St. François de Sales, Pascal. Og den samme paa en Gang klassiske og christelige Aand er det, som dybest inde virker i hin store Revolution, hvis Resultater ofte var saa afskyelige, men hvis Ideal sammenfattedes i Ordene *Frihed, Lighed, Broderskab.* Dette Ideal er væsenlig christeligt og væsenlig latinsk. Frihed, Lighed, Broderlighed — Humanisme, Altruisme, Socialisme — hvad er det andet altsammen end *sækulariseret Kirkegods?*

Vi ser derfor heller ikke Frankrigs store Nutidsforfattere «lege Himmelspræt med Moralen» — som det i Danmark anses for Pligt. Den *moralske Romantik,* Omvurderingen af alle Værdier, overlader Franskmændene gærne Germanerne — fra Friedrich Schlegel og Heine til Stirner og Nietzsche.

En Bog som Flauberts *Madame Bovary* er romansk, ikke romantisk, virkelighedsskildrende, ikke virkelighedsforfalskende. En moderne Skandinav vilde have digtet en erotisk svulmende Forherligelse af den frie Elskov; Flaubert indvier os i Ægteskabsbruddets Nedværdigelser og viser os Emma Bovarys Giftdød. Og Zolas «Faldgrube», Zolas «Nana» er digtede ud fra en ligefrem *filistrøs* Moral; Forfatteren revser Lasten, maler et Skræmmebillede af Drukkenskaben, afslører Utugten — alt i Kraft af latinsk Sandhedskærlighed og Virkelighedssans. Den franske Realisme lyver ikke om Livet. Medens moderne danske Forfattere lyrisk lovpriser det unge Blod og den frie Elskov og Lidenskabens Ret — Ting, som man plagedes med i Frankrig paa George Sands Tid, under *Romantismens* Fremmedherredømme, omkring

1830 — saa skriver Zola om Arbejdets Velsignelse, om trofast Kærlighed, om at vorde mangfoldige og opfylde Jorden. Ikke det frie Forhold «til gensidig Adspredelse», men den livsvarige, frugtbare Kærlighed, hvorpaa alt Samfund hviler, er hans Ideal. Som god Latiner bøjer han sig villigt, ærbødigt, ja fromt *under Loven*. Man sammenligne hans Værker med vore smaa hjemlige Evangelier om den Enkeltes Ret til at leve sit Liv helt og fuldt, uden Pligt eller Tvang, og man vil faa en levende Fornemmelse af, hvilket Svælg der er befæstet mellem latinsk og germansk Modernisme.

XVI

Ratisbonnes Omvendelse.

Hver Morgen hører jeg Messe i Kirken S. Andrea delle Fratte, som alle Romafarere kender. Den ligger der, hvor Via Capo le Case begynder at stige op imod Via Sistina, og den elektriske Sporvogn durer lige forbi. Udvendig er den graa og grim, bygget i hæslig Rokoko; indvendig har den mange Altre, omkring hvilke Votivhjærterne glimter gennem Halvmørket.

Jeg plejer at søge hen til et bestemt Alter, hvor der hele Formiddagen igennem uafbrudt læses Messe — hver halve Time en ny Præst. Foran dette Alter er der altid en stor Skare Andægtige samlet, og over Altret er et Mariabillede. Madonna er fremstillet med udbredte Arme; fra hver af hendes aabne Hænder udgaar Lysstraaler.

Jeg har aldrig gjort mig nogen særlige Tanker i Anledning af dette Alterbillede. Men en Dag i Februar hænder det mig at fæste Blikket ved de Piller, der til begge Sider begrænser Alternischen. Og paa en Marmorplade læser jeg da følgende Indskrift:

Le 20. janvier 1842
Alphonse Ratisbonne de Strasbourg
vint ici, juif obstiné.
Cette vierge lui apparut
telle que tu la vois.
Tombé juif
il se releva chrétien.

Etranger
remporte chez toi le précieux souvenir
de la miséricorde de Dieu
et de la puissance de la Vierge.

«Den 20. Januar 1842 kom Alfons Ratisbonne fra Strassburg, en haardnakket Jøde, til dette Sted. Den hellige Jomfru viste sig for ham, saaledes som hun her er fremstillet. Han sank til Jorden som Jøde, han stod op som Christen. Fremmede, tag denne dyrebare Erindring med dig om Guds Miskundhed og den hellige Jomfrus Magt.»

Denne Indskrift bevæger mig stærkt.

Det er allerede Aar siden, jeg læste om Ratisbonnes Omvendelse. Jeg havde næsten glemt den — og især glemt, at den var sket her i Rom. Og nu befinder jeg mig, uden at have søgt derefter, paa selve Stedet — paa Skuepladsen for hint Mirakel, der ganske rolig skete midt i det nittende Aarhundrede, som om Verden endnu havde befunden sig i det trettende . . .

Ratisbonne — med sit jødiske Navn Tobias Ratisbonne — var Søn af en rig Bankier i det dengang franske Strassburg. Som Dreng mistede han baade Moder og Fader, og hans Opdragelse blev overtaget af

en Farbroder, som holdt meget af ham og i ham saae den, der skulde føre hans Forretning videre.

Onkelen satte saa meget des større Haab til Tobias, som den anden af hans to Brodersønner, den tolv Aar ældre Theodor, paavirket af Professor Bautain ved Universitetet i Strassburg, var bleven Christen, ja havde ladet sig vie til katholsk Præst. Dette Frafald var Familiens Sorg og Skam, og Tobias var saa hadsk paa den frafaldne Broder, at han kun ugærne mødte ham paa Gaden. Da Theodor efter nogen Tids Forløb forlod Strassburg og begav sig til Paris, følte Tobias det som en sand Lettelse. Det blotte Syn af Broderens katholske Præstedragt havde været nok til at sætte ham i Raseri.

Tobias Ratisbonne gik Studievejen ligesom sin Broder — tog en god juridisk Examen og begyndte at praktisere som Advokat i Strassburg. Han forlovede sig derpaa med en Niece, en meget rig ung Pige, kun seksten Aar gammel. Der kunde paa Grund af denne Brudens store Ungdom foreløbig ikke være Tale om Giftermaal, og den unge Advokat besluttede da at foretage en Rejse til Italien, Sicilien, Malta og Orienten.

Sidst i November 1841 forlod han Strassburg. Meningen var, at han skulde blive borte indtil næste Sommer.

Som han selv senere har sagt, var der den Gang ved at foregaa et Omslag i hans Anskuelser, særlig de religiøse. Onkelens Hjem havde ikke udmærket sig ved nogen Art Fromhed, og de af Konfession katholske eller protestantiske Studiekammerater havde heller ikke været videre religiøse. Ratisbonne var, som Onkelen og som Vennerne, nærmest Skeptiker.

Synet af hans Brud, hendes Ungdom og Ynde, vakte imidlertid i ham «en vis Følelse af Menneskets Værdighed»; han begyndte at tro paa Sjælens Udødelighed, han bad ogsaa til Gud, især for at udtrykke sin Taknemlighed. Denne *Trang til at takke* er hos mange ædle Naturer det første Motiv til Religion; saaledes fortæller Anne Charlotte Edgren, hvorledes hun i den lykkelige Tid, der gik lige forud for hendes Død, Tiden i Italien, følte en overvældende Trang til at tro paa Gud *for at have nogen at sige Tak til.* «Det er en ejendommelig Ting,» skriver hun, «med den Følelse, man instinktmæssig har, at ville henvende sin Klage saavelsom sin Glæde til En, man føler ligesom ansvarlig for det Hele. Vist er det, at nu, da jeg føler mig saa uendelig lykkelig, er Trangen til Taksigelse stor i mig.»*)

Med denne Taksigelses-Religion rejste Ratisbonne, 27 Aar gammel, til Italien. Den 8. December 1841 anløb Skibet, hvormed han fra Marseille gjorde Overfarten, det dengang pavelige Civita Vecchia, og den unge Jøde fik Lejlighed til at sige nogle spotske Ord om den Kanonsalut, hvormed Festen for den ubesmittede Undfangelse, som falder hin Dag, hilstes fra Fæstningen. Næste Dag ankom han til Neapel.

Her blev han nu Maaneden ud, Julen over. Han saae alt, hvad man ser i Neapel og Neapels Omegn, og førte Dagbog over sine Indtryk. Side efter Side fyldte han her med Udfald mod den katholske Religion, de katholske Præster, Munke og Klostre. Da han paa Vesuv tømte et Glas *Lacrymae Christi,* krydrede han

*) Ellen Key: *Anne Ch. Edgren*, dansk Overs., S. 175

Vinen med blasfemiske Vittigheder og erklærede bedsk, at nu drak han paa sin Broder, «Abbé Ratisbonnes», Sundhed. Hans Bitterhed, hans Had til Broderen og Broderens Religion var i stadig Tiltagende.

Under disse Omstændigheder følte han aldeles ingen Lyst til at se Rom, skønt hans Omgangsven Baron Rothschild kraftigt opfordrede ham dertil. Ratisbonne besluttede at lade Rom ligge og fra Neapel tage til Malta. Han vilde gøre Rejsen sammen med en Franskmand, en vis Hr. Vigne.

Nytaarsdag kom. Ratisbonne tilbragte den i melankolsk Ensomhed; Hjemvé overfaldt ham. Han længtes efter sin Onkel, i hvis Hus der paa denne Dag var stor Fest og mange Gratulerende, han længtes efter sin Brud, efter sine Strassburgervenner.

I denne Sindsforfatning hændte det ham at betræde en af Neapels Kirker. Han kom netop forbi, idet mange Folk gik derind, og han fulgte dem, som man i nedslaaet og viljeløs Stemning gærne følger andre, der synes at have et Maal. Han blev staaende lige indenfor Døren, lænet mod en Pille. «Jeg bad paa *min* Maade,» skriver han i sin Dagbog, «uden at bekymre mig om, hvad der foregik omkring mig. Jeg bad for min Brud, for min Onkel, min afdøde Fader, min gode Moder, som jeg saa tidlig havde mistet, for alle mine kære. Jeg bad ogsaa om Guds Bistand til at udføre mine Planer til en Forbedring af Jødernes Kaar — thi Tanker af denne Art forfulgte mig uophørligt.

«Min Sørgmodighed forsvandt som en Sky, der forjages af Vinden; en uudsigelig Rolighed fyldte min Sjæl, og jeg erfoer en sød Trøst, som om en

Stemme havde sagt til mig: «Din Bøn er hørt!» Ja, den var hundredfoldig hørt, hørt over al min Forventning, thi paa den sidste Dag i den samme Maaned skulde jeg i en af Roms Kirker højtideligt modtage Daaben . . .»

Foreløbig traf Ratisbonne imidlertid Forberedelser til sin Maltarejse. Men det skete da — hvorledes kunde han aldrig selv forklare — at den Dag, han vilde gaa hen paa Palermoskibenes Rhederi, tog han fejl af Vejen og befandt sig pludselig udenfor Kontoret for Diligencefarten til Rom. Han traadte ind — og løste en Billet! Til Hr. Vigne sagde han, at han dog ikke vilde undlade, kort at bese Rom, men *den 20de Januar* skulde de sammen tage til Sicilien . . .

Den 20de Januar — det var netop den Dag, Ratisbonnes Omvendelse skete i S. Andrea delle Fratte.

Helligtrekongersdag, d. 6te Januar 1842, ankom den unge Jøde til Rom, og ført af en Guide gav han sig til at gennemgaa Byens Seværdigheder — Musæer, Ruiner, Kirker, Katakomber . . .

To Dage forløb saaledes. Den tredje Dag mødte Ratisbonne uventet paa Gaden en Barndomsven, en Strassburger ligesom han selv, ved Navn Gustav de Bussierre. Det viste sig, at denne unge Mand opholdt sig i Rom sammen med sine Forældre og Søskende. Faderen, den gamle Baron de Bussierre, var Protestant ligesom Gustav; dennes Broder, Vikomte Theodor, og hans Husstand var derimod Katholiker. Vikomte Theodor var en Ven af Ratisbonnes ældre Broder, Præsten. De to Familier boede hver for sig, men Forholdet mellem dem var meget godt. Herom kunde Ratisbonne selv overbevise sig, idet han samme Dag

under et Besøg hos Gustav de Bussierre traf Vikomte Theodor, med hvem han vexlede et Par, nærmest kølige, Ord.

I de følgende Dage vedblev Ratisbonne sin kursoriske Gennemgang af Roms Samlinger og Oldtidsminder. Desuden kom han jævnligt hos Gustav de Bussierre.

Blandt Roms Kirker gjorde især Ara Coeli et dybt Indtryk paa den unge Jøde. Her havde en Gang den kapitolinske Jupiters Tempel staaet; her havde Augustus, efter Sagnet, raadspurgt den syriske Sibylle og oprejst Altret for Himlens Gud — *Ara Coeli* . . .

Men paa Hjemvejen fra Kapitol saae Ratisbonne i Ghettoen sit Folks Fornedrelse, og Hadet til de Christne luede atter op i ham. Da der blev sagt ham, at to Jøder fra Ancona næste Dag skulde døbes i Kirken Ara Coeli, udbrød han:

«Jeg vil ikke være Vidne til en saadan Nederdrægtighed! Jeg vilde ikke kunne forholde mig rolig. Jeg vilde gaa løs baade paa dem, der lod sig døbe, og paa Præsterne!»

I denne Stemning besluttede han at ryste Roms Støv af sine Fødder og hurtigst muligt forlade Byen. Det var den 15de, han besøgte Ghettoen; han gik samme Dag hen for at bestille Plads i Diligencen til Neapel, som gik den 17de. Han besluttede derhos at rejse uden at sige Farvel til andre end Gustav de Bussierre og den gamle Baron; til alt Held havde han ikke spurgt om Vikomte Theodors Adresse og var saaledes lovlig undskyldt for at gøre Afskedsvisit.

Ved Bortgangen fra Diligencekontoret hændte det ham imidlertid paa Corso at møde en af Tjenerne hos

den gamle de Bussierre. Ratisbonne standsede ham — en Samtale udspandt sig — og i denne nævnede Tjeneren Vikomte Theodors Adresse: Piazza Nicosia 38. Ratisbonne kunde nu ikke, uden aaben Uhøflighed, lade være at gaa derhen . . .

Han begav sig da strax paa Vej, for med det samme at faa det ubehagelige Besøg overstaaet. Hele Familien var hjemme, og Ratisbonne blev ført ind i Dagligstuen. Endnu fyldt af Indtrykkene fra Ghetto begyndte den unge Jøde snart at angribe Theodor de Bussierre i dennes Egenskab af Katholicismens Repræsentant. «Skulde en saadan Behandling, som Jøderne her maatte døje, kaldes christelig? Skulde et helt Folk attenhundrede Aar igennem vedblive at lide, fordi dets Fædre engang havde dræbt et eneste Menneske!?»

Ratisbonne bragte ved disse Angreb Samtalen over paa det religiøse Omraade og gav sit Hjærte Luft i en Række snart sarkastiske, snart indignerede Udfald mod Christendommen. Da fik Theodor de Bussierre et besynderligt Indfald.

«De er altsaa en Fjende af al Overtro,» sagde han til Ratisbonne, «en *esprit fort*, et oplyst Menneske med frisindede Meninger. Men har De ogsaa Mod til at underkaste Dem en meget uskyldig Prøve paa, hvor fordomsfri De er?»

«En Prøve?!»

«Ja. Tør De bære en Genstand, som jeg her vil give Dem. Det er en Medaille med den hellige Jomfrus Billed — en Amulet, ser De nok — en fuldstændig Latterlighed. Men tør De bære den?»

Ratisbonne trak forlegent paa Skuldrene og smilede lidt; hans Broders Ven syntes ham *for* barnagtig, og

Prøven *for* tarvelig. Imidlertid — han kunde jo tage Medaillen med hjem til sin Forlovede som et katholsk *Corpus delicti.* Han indvilligede da, og de Bussierre hængte Medaillen om hans Hals. Det var besværligt — Baandet var for kort. Ratisbonne følte sig temmelig naragtig; endelig kom Genstanden paa Plads.

«Nu er jeg altsaa romersk-apostolisk Katholik,» udbrød han spotsk.

«Nej, Prøven omfatter endnu ét,» sagde de Bussierre. «De maa desuden hver Morgen og Aften sige en Bøn af den hellige Bernhard, som hedder *Memorare.*»

«Aa, De med Deres *Memorare* — nej, lad os nu holde op, mens Legen er god,» raabte Ratisbonne.

Hans Harme steg op i ham med sin hele Magt. Navnet *den hellige Bernhard* mindede ham om Broderen, der netop havde udgivet en stor Bog om denne Helgen. Han stod med ét iført sin fulde jødiske Race- og Religionsbevidsthed, svulmende af Uvilje mod Proselytisme og Jesuitisme, mod alle Renegater og Tartufer . . .

Theodor de Bussierre blev imidlertid ved sit Forlangende; «hvis De ikke vil bede denne Bøn,» sagde han, «saa er det fordi De dog mener, der er noget i det, og da forhærder De Dem altsaa frivilligt mod, hvad De aner, kunde være det Rigtige og Sande.» Ratisbonne vilde ikke retfærdiggjøre denne Beskyldning og gik ind paa alle Betingelser. Han modtog af de Bussierre St. Bernhards omtalte Bøn til Afskrivning.

Saaledes endte dette Besøg. Ratisbonne følte sig generet af den underlige Tildragelse og gik hurtigt. Om Aftenen var han i Theatret.

Da han kom hjem, forefandt han et Brev fra Vikomte Theodor; denne indbød ham til endnu en Sammenkomst inden Afrejsen. Ratisbonne besluttede at gaa derhen, men kun for at give den laante Bøn tilbage. Tro mod sit Løfte afskrev han derpaa *Memorare,* klædte sig af og gik i Seng.

Den næste Dag — det var d. 16de — lod Ratisbonne sit Pas udstede, besørgede nogle Indkøb og gjorde sig i det hele rejsefærdig. Men medens han saaledes gik i Roms Gader, begyndte Ordene i Bønnen fra igaar at rinde ham i Hu, og uden at tænke over det, gentog han for sig selv dens Ord. Han havde lært denne Bøn blot ved at skrive den af, og nu vedblev den at synge ham for Ørene — som en Melodi, man har hørt og ikke igen kan blive kvit . . .

Kl. 11 om Formiddagen gik han til de Bussierre for at tilbagelevere den afskrevne Bøn. De to unge Mænd talte sammen om Ratisbonnes forestaaende Rejse; Vikomten havde selv været paa Sicilien og kunde give gode Oplysninger.

«Men hvorfor i al Verden rejser De fra Rom, nu da alle Mennesker strømmer hertil i Anledning af Petri Stolfest?» spurgte han med ét *). «Maaske kommer De aldrig mere herned, og De vil da bittert angre at have forsømt Lejligheden.»

Ratisbonne erklærede, at han ikke kunde blive længere — han havde allerede bestilt Plads i Diligencen — og al hans Post var dirigeret til Palermo. Alligevel fik han Lyst til at se Paven, som de Bussierre

*) Petri Stolfest fejres d. 18de Januar.

mente vilde vise sig i St. Peter paa Festdagen, og han blev.

Den 16de, 17de og 18de var de to unge Mænd en Del sammen. De Bussierre overtog Guidens Rolle og søgte derhos paa de forskelligste Maader at bringe sin jødiske Bekendt Christendommen nærmere. Ratisbonne har imidlertid senere fortalt, at han under disse Samtaler stadig ved sig selv tænkte: «Hvis noget er egnet til at fjærne et Menneske fra Religionen, er det da en andens uafbrudte Stræben efter at omvende ham.»

Den 19de opsøgte Ratisbonne selv de Bussierre, men traf ham meget nedslaaet, hvorfor han hurtig gik igen, uden at spørge om Grunden til sin nye Bekendts forandrede Sindsstemning. Denne Grund — som Ratisbonne altsaa ikke fik at vide — var et Dødsfald i Vikomte Theodors nærmeste Omgangs- og Vennekreds; den forhenværende franske Udenrigsminister, Grev La Ferronnays, var ganske pludselig død om Aftenen d. 17de. La Ferronnays havde i en Aarrække med sin Familie boet i Rom, og Theodor de Bussierre kom meget sammen med ham og talte med ham om alting. Saaledes lærte La Ferronnays ogsaa Optrinet mellem sin unge Ven og Ratisbonne at kende. Den gamle Diplomat undrede sig en Del over Vennens mærkelige Indfald, men lovede, paa hans Anmodning, at bede for den unge Jødes Omvendelse. «Jeg skal nok bede for ham,» sagde han, «og jeg spaar dig ogsaa, at han vil omvende sig.» Denne Samtale fandt Sted d. 16de, altsaa Dagen efter, at Ratisbonne var gaaet ind paa den besynderlige Pagt.

Næste Morgen hørte Grev La Ferronays Messe i Kirken S[a] Maria Maggiore, og, som hans Datter,

Lady Craven, fortæller i sin Bog *Récit d'une soeur,* bad han den Dag usædvanlig længe efter Messens Slutning. Han har da ogsaa bedt for Ratisbonne.

Om alt dette vidste denne imidlertid slet intet. Han var bleven skuffet i sine Forventninger om at faa Paven at se; denne havde ikke vist sig ved Petri Stolfest, og Ratisbonne tænkte atter paa at rejse. Natten mellem d. 19de og d. 20de Januar havde han imidlertid et Drømmesyn. Han foer pludselig op af Søvne og saae foran sig et stort, sort Kors, men uden nogen Christusskikkelse. Dette Kors stod ubevægeligt foran ham, og han prøvede forgæves at undvige det. Endelig faldt han dog i Søvn, og om Morgenen tænkte han ikke mere paa det natlige Syn.

Hans Ven Gustav de Bussierre havde i de sidste Dage været borte paa Jagt; nu var han vendt tilbage. Ratisbonne gik d. 20de om Morgenen hen for at besøge ham, og de to Venner gjorde sig i Fællig lystige over den bekendte romerske Ceremoni med Hestenes Velsignelse, som en af de nærmeste Dage skulde finde Sted. Henad Kl. 11 skiltes de, og Ratisbonne gik hen paa Piazza di Spagna, hvor han i en Kafé satte sig til at læse Aviser. Nogle tyske Bekendte slog sig ned ved hans Bord; der blev snakket muntert — om Paris, om Politik, Kunst o. dsl. Det var ved Middagstid.

«Hvis nogen i dette Øjeblik havde sagt til mig» — saaledes har den berømte Konvertit senere selv skrevet — «Ratisbonne! inden et Kvarter er omme, skal du tilbede Jesus Christus som din Gud og Frelser; du skal ligge paa dine Knæ i en fattig Kirke; du skal dernæst tilbringe Karnevalstiden i et Jesuiterkloster og

dèr forberede dig paa at modtage Daaben; du skal kaste dig ned for en Præsts Fødder, slaa dig for dit Bryst og være rede til at give Afkald paa Verden, dens Glans, dens Glæder, paa din Formue, dine timelige Forhaabninger, ja endog paa din Brud, hvis det er nødvendigt! — saa vilde jeg have ment, at der kun kunde gives ét Menneske, der var afsindigere end en saadan Profet — nemlig den, der troede paa Muligheden af et sligt Vanvid.»

Og dog vilde en saadan Profet kun have spaaet den rene Sandhed . . .

Da Ratisbonne forlod Kaféen, kom Theodor de Bussierre netop kørende over Torvet i sin Vogn. Han lod Kusken holde og indbød Ratisbonne til at tage Plads hos sig.

«Vi kører en Tur,» sagde han, «blot maa jeg bede Dem om Lov til at standse et Øjeblik udenfor Sant' Andrea delle fratte; jeg har et Ærinde at udrette i Klostret, men det varer kun et Øjeblik.»

Kirken Sant' Andrea delle fratte ligger ikke langt fra Piazza di Spagna, og snart holdt Vognen derudenfor. De Bussierre foreslog sin Gæst at blive siddende, men Ratisbonne foretrak at vente i Kirken. De to unge Mænd fulgtes da ad derind. Ved et af Altrene blev der truffen Forberedelser til en Ligbegængelse, og Ratisbonne spurgte, hvem det var, der skulde begraves. De Bussierre svarede: «En af mine bedste Venner, Grev La Ferronnays; hans pludselige Død er Aarsagen til den Tungsindighed, som De vistnok har bemærket hos mig i de sidste Dage.» Ratisbonne kendte ikke noget til den Afdøde, og Meddelelsen gjorde derfor heller ikke synderligt Indtryk paa ham.

De Bussierre gik nu ind i Klostret ved Siden af Kirken; han skulde bestille Kirkestole ved Begravelsen til Familien La Ferronnays. Ratisbonne blev alene tilbage . . .

«Sant' Andrea er en lille, tarvelig og ensom Kirke» — saaledes fortæller Ratisbonne i den Skildring, han selv har givet af sit Livs afgørende Øjeblik. «Jeg var vistnok temmelig alene derinde; ingen Kunstgenstand tildrog sig min Opmærksomhed; mit Blik svævede hid og did uden at hæfte sig ved noget; jeg husker kun, at der var en sort Hund, som kom løbende hen til mig . . . Snart forsvandt denne Hund, hele Kirken forsvandt, jeg saae intet mere . . . Eller snarere, o min Gud, jeg saae kun Et!!! Hvorledes er det mig muligt at tale derom? Ak nej, menneskelige Ord tør ikke prøve at udsige, hvad der er uudsigeligt; enhver Skildring, hvor ophøjet den end er, vilde dog kun være en Vanhelligelse af den uudsigelige Sandhed . . . Jeg laa henstrakt, badet i Taarer, ikke mig selv mægtig, da Hr. de Bussierre kaldte mig tilbage til Livet. Jeg formaaede ikke at give noget Svar paa hans Spørgsmaal, men endelig greb jeg Medaillen, som jeg bar paa mit Bryst, og kyssede med Inderlighed den naaderige Jomfrus Billed . . . Ja, sandelig, det var hende. Jeg vidste ikke, hvor jeg var; jeg vidste ikke, om jeg var mig selv; jeg følte en saa fuldstændig Forvandling, at jeg troede at være et andet Jeg . . . Jeg søgte at genfinde mig selv, men kunde ikke. Inderlig Glæde fyldte min Sjæl; jeg kunde ikke tale; jeg vilde intet aabenbare; jeg følte i mig noget Højtideligt, Helligt, som drev mig til at begære en Præst . . . Man førte mig til en Gejstlig, og først efter

at have modtaget en bestemt Befaling, talte jeg, paa Knæ og med skælvende Hjærte, saa godt jeg kunde. Mit første Ord var et Udbrud af Taknemlighed mod Hr. La Ferronnays . . . Jeg vidste nu med Sikkerhed, at han havde bedt for mig, men jeg formaar ikke at sige, hvorfra jeg vidste dette, saa lidt som hvorledes jeg havde faaet Kendskab til de Sandheder, jeg nu troede. Alt, hvad jeg kan sige, er, at i en Haandevending faldt Bindet fra mine Øjne — ja, ikke blot ét Bind, men hele den Mængde Bind, der havde indhyllet mig, faldt rask til Jorden, det ene efter det andet; det var, som naar den smudsige Is smelter under Foraarssolens Brand. Jeg gik frem af en Grav, af en Mørkets-Afgrund, og jeg var levende, levende helt igennem — men jeg græd, thi jeg saae i Afgrundens Dyb den yderlige Elendighed, hvoraf en uendelig Barmhjærtighed havde draget mig op. Jeg gøs ved Synet af al min Uretfærdighed og var henreven af Beundring og Taknemlighed, bedøvet, lammet . . . Jeg tænkte med usigelig Glæde paa min Broder . . . jeg tænkte med Angst paa min Familie, min Brud, mine Søstre . . . Paa Eder tænkte jeg, som jeg elsker saa højt, for Eder bad jeg . . . Ak, vil I dog ikke opløfte Eders Øjne til Verdens Herre, hvis Blod har aftvættet Arvesynden! O hvor er hin Besmittelse hæslig! Den gør det efter Guds Billed skabte Væsen helt ukendelig!

«Man har spurgt mig, hvorledes jeg kom til Erkendelse af disse Sandheder, thi saa meget er vist, at jeg indtil da aldrig havde aabnet nogen religiøs Bog, aldrig læst en Side i Bibelen, og at Læren om Arvesynden, som de moderne Jøder enten helt har glemt

eller dog fornægter, aldrig har optaget mine Tanker saa meget som et Øjeblik . . . Jeg formaar slet ikke at sige, hvorledes jeg er kommen til denne Erkendelse. Jeg ved blot, at da jeg traadte ind i Kirken, vidste jeg intet af alt dette, men da jeg gik ud, saae jeg det klart. Jeg kan ikke forklare denne Omskiftelse anderledes end ved Sammenligningen med En, der vaagner af dyb Søvn, eller snarere med en Blindfødt, der pludselig ser Dagens Lys; han ser, men han formaar ikke at give nogen Forklaring af det Lys, i hvis Klarhed han ser alle Ting. Naar man ikke kan forklare det fysiske Lys, hvor skulde man da kunne forklare et Lys, som i Grunden ikke er andet end Sandheden selv?

«Hvorom alt var — jeg var bleven som en nøgen Skabning, et tomt Kar . . . Verden var intet mere for mig, min Uvilje mod Christendommen var taget fra mig, min Barndoms Fordomme var sporløst forsvundne. Kærligheden til Gud havde saa helt og holdent indtaget enhver anden Kærligheds Plads, at jeg endog betragtede min Brud paa en ganske anden Maade. Jeg elskede hende, som man vilde elske en Genstand, Gud holder i sine Hænder — en kostbar Gave, der yderligere forøger Ens Kærlighed til Giveren . . .»

Dette er Ratisbonnes egen Skildring af det store Gennembrud i hans Liv. Den holder sig væsenlig til den indre Begivenhed, det *Statskup*, hvormed Gud kommer til Magten i den unge Israelits Sjæl. Ratisbonnes Ord lader ane, paa hvilken Grundvold af ufattelige, overnaturlige Kræfter denne Verden er opbygget, som vi kalder den *naturlige* og den *forstaaelige* — skønt ogsaa den i sit Væsen og sit Indre er os uigennemtræn-

gelig og ubegribelig. Men især lader denne Skildring skimte, hvorledes Kærligheden til Gud er en Lykke uden Lige, og hvorledes det er den usigelige Salighed at forlade sit Mørke og sin Afgrund for helt at give sig hen i hint rene, hvide Lys, for at kaste sig i den himmelske Faders Arme og græde af Glæde over ikke mere at være Mørke og Død, men evigt Lys og evigt Liv i Christus . . .

Hvad der udvortes skete hin 20de Januar i S. Andrea delle Fratte, derom beretter Th. de Bussierre i sin endnu samme Aar udgivne Bog *Un frère de plus* («En Broder til.»).

Han var gaaet ind i Klostret ved Siden af Kirken for hos Minimitermunkene, der er Præster ved S. Andrea, at bestille Plads til Familien La Ferronnays ved Begravelsen. Han blev vel et Par Minuter borte, og traadte derpaa gennem Sakristiet atter ud i Kirken.

«Da jeg kom tilbage,» fortæller han, «saae jeg et Øjeblik intet til Ratisbonne; derpaa opdagede jeg ham liggende paa Knæ ved St. Michaels Kapel. Jeg traadte hen til ham og rørte tre eller fire Gange sagte ved ham, før han bemærkede min Nærværelse. Endelig vendte han sig til mig, med Øjnene fulde af Taarer, og sagde med et Udtryk, som Ord ikke kan gengive: «O, hvor har den Mand bedt for mig!» Jeg var helt forstenet af Undren; jeg følte, hvad man føler overfor et Mirakel. Jeg rejste Ratisbonne op fra Gulvet og førte eller snarere drog ham ud af Kirken; jeg spurgte ham, hvad der var sket, og hvor han vilde hen. «Kør mig, hvorhen De vil,» raabte han, «efter hvad jeg nu har set, adlyder jeg.» Jeg trængte ind paa ham, men

han formaaede ikke at sige, hvad han mente, thi hans Bevægelse var for mægtig og for dyb. Han trak den undergørende Medaille frem og bedækkede den med Kys og Taarer. Jeg kørte ham hjem, fulgte ham op paa hans Værelse, men trods mine gentagne Spørgsmaal formaaede han intet at fremføre uden nogle enkelte Udbrud. Han sukkede dybt og ofte. «O, hvor er jeg lykkelig, og hvor Herren er god! Hvilken Fylde af Naade og Salighed! Hvor de er at beklage, som ikke kender ham!» . . . Tilsidst spurgte han mig, om jeg ikke ansaae ham for afsindig. «Men jeg er ved min fulde Forstand,» udraabte han, «min Gud, jeg er ikke afsindig . . .» Efterhaanden lagde denne vilde Bevægelse sig, og da omfavnede Ratisbonne mig og bad mig føre ham til en Skriftefader; han forlangte at vide, naar han kunde modtage den hellige Daab, thi uden denne kunde han ikke leve . . . . Jeg førte ham strax til Gesù*), til Pater Villefort, der bad ham udtale sig. Ratisbonne tog sin Medaille frem, viste os den og raabte: «Jeg har set hende, jeg har set hende!» og var helt henreven af sine Følelser. Snart efter blev han roligere og fortalte nu: «Jeg havde været et Øjeblik i Kirken, da jeg paa en Gang følte mig greben af en sælsom Uro. Jeg saae i Vejret: hele Bygningen var forsvunden for mine Øjne; et eneste Kapel havde ligesom samlet alt Lys i sig, og midt i denne Lysglans *viste Jomfru Maria sig for mig over Alteret*, stor, straalende, fuld af Majestæt og Mildhed, ganske saaledes som hun findes her paa Medaillen. En uimodstaaelig Magt drev

*) ɔ: til det store, nu sækulariserede Jesuiterkloster ved Kirken af samme Navn.

mig hen til hende, men den hellige Jomfru gjorde et Tegn til mig med Haanden, at jeg skulde knæle ned; hun syntes at sige til mig: «Saa, nu er det godt!» Hun talte ikke til mig, men jeg forstod alt.»

«Denne korte Fortælling havde Ratisbonne ikke kunnet bringe til Ende uden flere Gange at standse for at drage Vejret dybt og undertrykke sin Bevægelse. Vi betragtede ham med hellig Frygt, idet vi beundrede Guds Raadslutningers Dybde og hans Naades uudsigelige Rigdom . . . . . .

«Efter at vi havde forladt Pater Villefort, begav vi os, for at takke Gud, først til S[a] Maria Maggiore, den hellige Jomfrus Hovedkirke, og dernæst til St. Peter. Det er umuligt at beskrive de Sindsbevægelser, han følte i disse Kirker. «O,» sagde han til mig og trykkede varmt min Haand, «nu forstaar jeg den Kærlighed, I nærer til Eders Kirker, den Andagt, hvormed I pryder og smykker dem! Hvor det er godt at være her; gid jeg aldrig mere skulde gaa herfra . . . Dette er ikke Jorden, det er Himlens Forgaard!»

«Da han kom til Altret, hvor det Allerhelligste opbevares, overvældede *Christi virkelige Nærværelse* i Sakramentet ham saaledes, at han var nær ved at blive afmægtig. Jeg maatte føre ham bort, saa forfærdeligt forekom det ham at befinde sig i den levende Guds Nærværelse, besmittet med Arvesyndens Urenhed. Han ilede ind i den hellige Jomfrus Kapel. «Her er jeg uden Frygt», sagde han, «her føler jeg mig under en uendelig Naades Beskyttelse . . .»

«Atter og atter udspurgte jeg ham om Enkelthederne ved det vidunderlige Syn. Han var ude af

Stand til at forklare, hvorledes han fra Kirkens højre Side var kommen over til Kapellet, der befinder sig paa den venstre Side, og som han var afspærret fra ved de til Ligbegængelsen oprejste Tribuner. Alt, hvad han vidste, var, at pludselig befandt han sig liggende paa Knæ foran dette Kapel. I første Øjeblik havde han kunnet se Himmeldronningen i al hendes uplettede Skønheds Glans; men han kunde ikke taale denne himmelske Klarhed. Tre Gange senere havde han forsøgt at betragte Maria, tre Gange prøvede han, men forgæves, at løfte sit Blik højere end til hendes hellige Hænder, hvorfra en Strøm af Naade flød i lysende Straaler. «O min Gud,» raabte han, «jeg, der endnu for en halv Time siden bespottede, jeg, der nærede et saa dødeligt Had til Christendommen! . . . Men alle, der kender mig, ved, at jeg menneskelig talt havde de mest tvingende Grunde til at vedblive at være Jøde. Min Familie er jødisk, min Brud er en Jødinde, min Onkel er Jøde . . . Idet jeg bliver Katholik, opofrer jeg alle mine jordiske Interesser og Forhaabninger . . .»

Saavidt Th. de Bussierres Skildring.

Ratisbonnes Omvendelse vakte den største Opsigt i Rom. Medens han stille sad og læste Katekismus hos Jesuiterne, var han Byens Samtaleæmne. Da Daabsdagen, d. 31te Januar, kom, var Kirken Gesù fuld af Andægtige og Tilhørere. Den senere Biskop, dengang endnu kun Abbé, Dupanloup holdt en gribende Festtale — «en Lovsang til Guds Miskundhed og den hellige Jomfrus Kærlighed» — siger et Ørenvidne. I Daaben fik Tobias Ratisbonne Navnene Maria Alfons.

Saaledes var han da bleven Christen. Hans

paatænkte Ægteskab maatte opgives, og han besluttede derpaa at ofre Gud alt, lade sig præstevie og indtræde i Jesuiterordenen. I Aaret 1847 blev han Præst.

Senere udtraadte han atter af Jesu Selskab og sluttede sig til det af hans Broder Theodor stiftede Ordenssamfund *Vor Frue af Zions Kongregation*. Dennes Formaal var at arbejde for Israels Omvendelse, og det blev Alfons Ratisbonne givet at udvide Kongregationens Virksomhed fra Frankrig og England, hvor den hidtil havde haft sit Omraade, til ogsaa at omfatte selve det hellige Land. For en Sum af 60,000 Francs, som han selv indsamlede i Frankrig og Belgien, købte han i Jerusalem et Grundstykke umiddelbart op til den saakaldte *Ecce-Homo*-Bue — den Bue, over hvilken Frelseren stod, da Pilatus lod ham fremstille for den rasende Mængde med Ordene: «Se, hvilket Menneske.» Her opførte Ratisbonne det store smukke Kloster *Vor Frue af Zion*, som d. 20de Januar 1862, Tyveaarsdagen for hans Omvendelse, blev overgivet til Kongregationens Nonner. Hvor efter Traditionen engang Raabene lød: *Korsfæst! Korsfæst! — Ikke denne, men Barrabbas! — Hans Blod komme over os og over vore Børn!* — der finder nu forældreløse jødiske Børn Ly under Christenkærlighedens Vinger, og det uskyldige Blod, som blev udgydt af deres Fædre, kommer virkelig over disse Børn, men til Frelse og ikke til Dom. Daglig bedes der her, i *Ecce-Homo*-Kirken, naar Præsten i Messen opløfter Christi Legem og Blod, tre Gange den døende Frelsers Bøn for Jøderne: «Fader, forlad dem, thi de vide ikke, hvad de gøre.»

Pater Maria Alfons Ratisbonne besøgte i de Aar,

han virkede i Jerusalem, ofte Evropa, og paa en af disse Rejser traf han i Paris sammen med Lady Craven, født La Ferronnays. Denne hans ukendte Velgørers Datter skriver om ham (21. Septbr. 1856):

«Han kommer lige fra Jerusalem, og hans Skildring af de Indtryk, han dér har modtaget, overgaar alt, hvad selv de frommeste Rejsende véd at berette . . . Han er ikke veltalende, udtrykker sig kun langsomt og meget ligefrem, ser ud til at være ligegyldig for sine egne Ord. Men desuagtet meddeler han let den dybe Overbevisning, hvoraf han er gennemtrængt; hans Tonefald, hans Blik, selv hans Tavshed vidner om «at der i hans Indre er noget, som overgaar alt Skin» (Hamlet), og at hans Haab ikke alene hviler paa Troen, men paa en sikker og mægtig Erfaring, der altid staar for hans Hukommelse.»

Paa denne Erfaring, denne Tro, dette Haab levede Ratisbonne sit Liv, der endnu blev langt. Han døde i Maj 1884 og var født i Maj 1814.

Hvert Aar fejres Mindet om hans Omvendelse ved en Fest d. 20de Januar i S. Andrea delle Fratte i Rom. Og man mene, om Synet i denne Kirke, hvad man vil — ét er sikkert: hin Begivenhed, hin Aabenbaring blev Grundvolden for et helt Menneskelivs Forsagelse, Arbejde og Næstekærlighed.

Men den Bøn, som Theodor de Bussierre fik Tobias Ratisbonne til at bede, og som Maria Alfons Ratisbonne sikkert ingen Dag senere har glemt — Bernhard af Clairvaux' Bøn *Memorare* — den lyder saaledes:

«Ihukom, o mildeste Jomfru Maria, at det aldrig er hørt, at nogen, som tager sin Tilflugt til dig, paakalder

din Hjælp, anraaber om din Forbøn, er bleven forladt. Besjælet af en saadan Tillid iler jeg nu til dig, Moder og Jomfru over alle Jomfruer; til dig kommer jeg; for dig staar jeg som en sukkende Synder. O du Ordets Moder, forsmaa ikke mine Ord, men hør mig naadig og bønhør mig.»

XVII

Audiens hos Paven.

Det er en graa og regnfuld Sciroccodag, da jeg, iført Kjole og Hvidt, begiver mig op ad Vatikanets mægtige Kongetrappe — *Scala regia*. Jeg har erhvervet mig en Billet til det offenlige Konsistorium, som Paven idag vil afholde — jeg skal idag se Leo XIII.

Paa Trappens Afsatser staar pavelige Schweizere Vagt. Jeg forlader *Scala regia* og gaar tilhøjre, ad Trappen, som fører til det sixtinske Kapel. Konsistoriet skal afholdes i den saakaldte *Aula Regia*, som er den Sal, man ellers passerer uden at lægge Mærke til den for at komme ind i *la Sistina*.

Jeg slaar det tunge Forhæng til Side og finder, at der allerede er en talrig Mængde forsamlet. Midt igennem Salen danner de pavelige Hellebardister Espalier; henne tilhøjre staar Pavens Thronstol rejst samt Sæder for de andre høje Gejstlige, der skal deltage i Ceremonien. Det, som idag skal foregaa, er, at to nye Kardinaler, en Spanier og en Østriger, af Pavens Haand skal modtage Kardinalhatten.

Aula Regia oplyses kun daarligt af et stort halvrundt Vindu i Endemuren, oppe over den pavelige

Throne. Saa falder der ogsaa Lys ind gennem den store Døraabning til Nabosalen — *Sala ducale.* Den Vej fra skal Paven komme, og ogsaa derinde er mange Mennesker. Lige overfor mig er en grøntbetrukken Tribune, hvorfra en enlig, stærkt dekoreret Herre stirrer ned. Henne i Salens fjerneste Ende, ved Indgangen til Sala ducale, er en anden større Tribune, fyldt af Damer i sorte Kjoler og med sorte Mantiller over Hovedet.

Der er varmt, altfor varmt i Aula Regia — Varme som i en Ovn. Og der er graat og mørkt i Aula Regia; jeg kan næppe nok skælne de iøvrigt heller ikke videre seværdige Fresker — af Vasari og Zuccari — som dækker Vægge og Loft.

Der ventes altid længe paa Paven — saaledes ogsaa idag. Efterhaanden kommer der overordenlig mange Mennesker; vi staar tilsidst tæt stuvede. Hellebardisterne har deres Møje med at holde os indenfor vore Grænser; vi svulmer og er ved at løbe over. Men stadig kommer der flere til.

Efterhaanden fyldes Tribunen ligeoverfor af gallonerede, dekorerede, skrammererede Herrer. Ved Siden af mig udpeger Folk med Personalkundskab mellem Uniformerne de forskellige Landes Ambassadører — den tyske, den østrigske, den spanske osv. Den allermest guldstraalende af dem alle er *Chilis* Gesandt.

Jeg staar mellem et Par fransktalende Herrer, som siger Baron til hinanden, og en Flok unge tyske Benediktinere ude fra Kollegiet San Anselmo paa Aventin. Til Benediktinerne har knyttet sig en amerikansk Gentleman, med hvem en af de unge Munke underholder sig paa Engelsk. Jordens tre store Kultursprog lyder saaledes stadig om mig, og nu og da hører jeg lidt

borte nogle underlige Lyde, som jeg mistænker for at være Polsk. Fransk, Tysk, Engelsk, Italiensk og Polsk — og saa mine egne indvendige Bemærkninger paa Dansk!

Tiden falder meget lang, Varmen tager til, det graa Mørke lysner ikke. Nu og da gaar der en Bevægelse gennem Mængden — noget Rødt skinner mellem Hellebardisterne — det er en Kardinal, som kastes i Grams til os. Saa falder vi atter alle tilbage i vor Sløvhed. Kvarter gaar efter Kvarter, den ene halve Time efter den anden. I det graa Gravlys og den lumre Ligbrændingshede faar man alleslags underlige Fantasier. Er vi lokkede i en uhyggelig Fælde, lukkede inde i en stor Ovn, hvor vi langsomt skal forkulles? Man kan, som bekendt, tiltro Paven alt . . .

Da gaar der med ét en Bevægelse og et Blink af mange hvide Ansigter, som paa en Gang drejer sig, hen over den store Tribune ved Døren ind til Sala ducale. De har set noget dernede — de har set noget — de forreste hænger ud over Brystværnet, hælder sig saa langt frem, de kan . . .

Og nu — nu gaar der et hvidt Glimt hen over alle de sorte Kjoler og sorte Hovedklæder — et hvidt Lyn af Hundreder pludselig fremlysende Lommetørklæder, der med ét svinges i Luften . . .

Og sammen med Glimtet kommer der en dyb, drønende Lyd — en Brusen af Stemmer, der fødes et Sted langt inde i Sala Ducale — nærmer sig rask som en rullende Bølge af Raab — stiger og stiger — oversvømmer det store Pulpitur — og knuses som til skinnende Skum i et skingrende Skrig: *Evviva il Papa! Evviva il Papa!*

Bevægelsen griber ogsaa os, skønt vi endnu intet ser. Vi trykker os til venstre alt det, vi kan, løfter os paa Tæer, strækker Hals det bedste, vi har lært.

Saa begynder de første af det pavelige Tog at komme ind gennem Døren fra Sala Ducale. Ingen lægger Mærke til dem — det er Nobelgardister i straalende Uniformer, det er Gejstlige i svære Skrud, det er Biskopper, det er Kardinaler — de gaar alle uænsede frem mellem Hellebardisterne, som præsenterer i Sten-Ubevægelighed.

Thi nu — nu viser der sig nede i Døren Fligen af en hvid Strudsfjervifte — den dukker helt frem — ogsaa den anden Vifte viser sig, hvid og stor.

Og der, midt imellem dem — der sidder, baaren paa en svajende Thronstol — der sidder, uendelig bleg og uendelig gammel og svag og lille — nedknuget af den tunge, tredobbelte Tiara, af den svære, side Kaabe — der sidder Paven, der sidder Leo den Trettende . . . Det er virkelig ham — saa ganske anderledes end alle Billeder, man har set — og dog saa let at kende igen . . . Det er ham, det er ham, det er virkelig ham . . . Bag mig udbryder en af de unge Benediktinere med en Røst, der skælver af Sindsbevægelse: «Da ist er — da ist er — so seh' ich ihn endlich — *Benedictus qui venit in nomine Domini — benedictus — benedictus!*» Og de klare Taarer strømmer ned ad hans Kinder . . .

Paven bæres langsomt frem. Oppe fra Pulpituret vedbliver *Evviva*-Raabene at skingre. Nu stiger de ogsaa ned paa Gulvet — idet Paven nærmer sig, begynder vi alle uvilkaarligt at raabe . . . Vi begynder ogsaa alle at græde . . .

Hvor er han vidunderlig gammel . . . Han ser ud,

som var han opvakt fra de Døde — som havde han ligget i Graven og havde lige rejst sig et Øjeblik for at komme ud og afgøre denne vigtige Sag at kreere to Kardinaler . . . Jeg tænker paa Frode Fredegode; de fører den gamle Pave rundt næsten som en død Mand. Hans Ansigt er blyfarvet, Læberne violette; nu tager han sig til Halsen, rykker voldsomt i den svære Kaabes ædelstensbesatte Spænde, der er ved at kvæle ham . . .

«Mein Gott, er stirbt!»

Men Paven døer ikke. Han føres os levende forbi, og oppe i Salens anden Ende sænker Bærestolen sig, og han stiger ud.

Der bliver med ét meget stille. Noget læses højt paa Latin deroppe foran Thronen; Skikkelser gaar til og fra. Vi trænges og trykkes for at se et Glimt af Paven. Men Gardisterne lukker Udsigten med deres brede Skuldre og store Fjerbuske.

Det varer ikke længe, saa er Ceremonien forbi. Det pavelige Optog danner sig paany. Og frem mod os kommer atter den gamle Pave, baaren højt oppe mellem de to hvide Fjervifter.

Hans Ansigt er stadig dybt alvorligt. Med løftet højre Haand giver han Velsignelsen til begge Sider. Raabene stiger atter omkring ham: *Evviva il Papa! Vive Léon treize!* Og alt gennemtrængende skingrer det ned fra Kvinderne paa Pulpituren: *Evviva il Papa!* Den gamle Pave løfter sine Øjne og sine Hænder op mod de begejstrede Damer — og der svæver som en Anelse af et Smil, hans berømte Smil, om de blodløse Læber. Saa er han borte, Fjervifterne lukker bag ham, fylder Døraabningen med Hvidt. Inde i Sala Ducale døer Hyldestraabet hen — som en Bølge, der suges tilbage

over Stranden. Og den store Sværm af Verdslige og Gejstlige, af Andægtige og Nysgerrige, spredes nedover Scala Regia; en Flok unge Seminarister tager Trapperne i lange Spring. Ude paa Peterspladsen ruller Karet efter Karet og Droske efter Droske frem foran *il portone di bronzo*. Det er en af de Dage, da Vatikanet behersker Rom.

XVIII

Besøg hos en Kapuciner.

Af en romersk Bekendt faar jeg et Anbefalingskort til en af Munkene i Kapucinerklostret ved S[a] Maria della Concezione — Padre Bonifazio.

Padre Bonifazio er egenlig en fransk Adelsmand, og man mærker saavel hans Byrd som hans Nationalitet i den udsøgt høflige Maade, hvorpaa han modtager selv en lidet interessant Gæst fra det fjærne, lutherske Norden. Jeg finder ham i en rummelig Celle, mere lang end bred, hvor den romerske Januarsol skinner skraat ind gennem tynde, klare Gardiner. Ved et stort Skrivebord, der staar op mod Cellens ene Tværvæg, sidder Fader Bonifazio i en Armstol og smiler mig venligt i Møde. Hans lange, rødbrune Skæg er omtrent af samme Farve som hans Kutte. Paa Hænderne bærer han strikkede Halvhandsker for at værne dem mod Kulden — thi der findes ingen Ovn i hans Celle.

Jeg kommer til Sæde ved Padre Bonifazios Side, mellem Reolen, som er fuld af Folianter, og Bordet, hvorpaa jeg ser mange nye Bøger med interessante Titler. Der er en Atmosfære af Intelligens omkring

Padre Bonifazio, og han er i Virkeligheden baade meget klog og meget belæst.

Jeg fortæller ham mine Indtryk fra den pavelige Audiens.

— Hvad mig angaar, siger Padre Bonifazio, saa er jeg slet ikke saa meget for disse Hyldingsraab, hvormed man nu altid modtager Paven. De kom i Brug efter 1870, den Gang Pius den Niende første Gang viste sig for en større Skare Troende efter Roms Erobring. Da brast det ud af de Tilstedeværende som en naturlig Protest mod den forøvede Voldsgærning: *Evviva il Papa-Re!* «Leve Paven, Roms Konge!» Og saa længe Pius levede, var der endnu Mening deri. Men nu, under Leo, forekommer det mig, at dette Raab helt har tabt sin Berettigelse . . .

Alt sligt, fortsætter Padre Bonifazio smilende, hører imidlertid til det, som jeg vilde kalde Kirkens romerske, italienske, menneskelige, ja *altfor* menneskelige Side . . . De ved nok, hvad en bekendt engelsk Konvertit sagde, efter at han havde været hernede: «Nu tror jeg mere end nogensinde paa Kirkens Guddommelighed, thi kun Gud kan med saa skrøbeligt og svagt Materiale opføre en saa mægtig og uforgængelig Bygning.» I Virkeligheden er der efterhaanden kun *to* Alternativer, naar man skal danne sig en Mening om vor katholske Kirke — den maa enten være *Guds* Værk eller *Djævelens* . . . Noget tredje gives ikke!

Under Padre Bonifazios sidste Ord har slæbende Trin nærmet sig i Korridoren udenfor; nu famler en Haand ved Dørklinken, og en ældgammel, sølvhvid Kapuciner kigger ind. Padre Bonifazio vender sig i Stolen.

— Jeg er optaget, Padre Tommaso, raaber han paa Italiensk — vær saa god at komme igen en anden Gang!

Den Gamle stirrer med halvblinde Øjne ind i Cellen.

— Saa kommer jeg igen imorgen, mumler han endelig.

— Naar som helst, Padre, naar som helst! Farvel, *Tommaso nostro!*

Døren lukker sig, og *Tommaso nostro* — vores egen Thomas — fjærner sig op gennem Gangen.

— Det er en gammel italiensk Pater, som næsten gaar i Barndom, forklarer Padre Bonifazio. — Vi har mange gamle Patres her; trods den tarvelige Levemaade bliver de med Lethed 70, 80 ja 90 Aar. Nu arbejder Italienerne heller ikke saa strængt, som vi Nordboer; mine italienske Confratres har en temmelig kort Arbejdstid: fra 8—12 om Formiddagen og fra 6—8 om Aftenen, aldrig Nattearbejde. Men ogsaa vi andre mærker, at man ikke kan bestille saa meget her som f. Ex. i Frankrig. Det kommer af Roms Klima, der paa én Gang enerverer og hidser. Hvis De bliver her i nogen Tid, vil De ogsaa nok selv erfare det, og jeg giver Dem strax det gode Raad, aldrig at sidde oppe om Natten og skrive; man trænger til hele sin Nattesøvn for at kunne staa imod . . .

Samtalen glider nu over paa Forholdet mellem Nord og Syd, og jeg fortæller lidt om de religiøse Forhold hjemme i Danmark, om vor Indre-Mission og vore Grundtvigianere, hvilke sidste jeg søger at bringe Pateren nærmere ved at jævnføre dem med de engelske Puseyiter. Sammenligningen halter stærkt, men giver dog en Slags Begreb. Jeg nævner derpaa nogle af

vore Konvertiter, den lille Række lutherske Gejstlige, som i det sidste halve Aarhundrede er bleven Katholiker. Jeg omtaler endelig den betydelige norske Theolog Krogh-Tonning, hvis Konversion man hvert Øjeblik venter.*)

Saa afbrydes vor Samtale af en Lægbroder, som kommer med den Melding, at der er en Herre i Kirken, som gærne vil skrifte paa Fransk. Padre Bonifazio og jeg gaar sammen ned ad Trapperne; ved Sakristidøren byder han mig Farvel.

Og medens jeg vandrer hjemad, tænker jeg over Modsætningen mellem dette Besøg idag i Klostret og Audiensen forleden i Vatikanet. Hist Paven i sin hvide Silkedragt, prydet med Ædelstene, straalende af Guld, baaren paa *Sedia gestatoria*, omgiven af purpurklædte Kirkefyrster og tiljublet af Udsendinge fra alle Jordens Folkeslag. Her den barfodede Munk i sin kolde Celle, med Sanct Franciscus' Gjord om den grove Kutte, Kapucineren, hvis Liv hengaar med Bøn, Faste og Prædiken. Men den katholske Kirke omfatter dem begge, baade Paven og Kapucineren; de er ikke Kontraster, de er Komplementer, strider ikke mod hinanden, men udfylder hinanden. Kirken er — ligesom hver enkelt Christen — en *Genfremstilling af Christus*. Men Christus er baade den *lidende* og den *sejrende*, og hver enkelt Christen rummer baade det gamle Menneske, som Boden skal døde, og det nye Menneske, der straaler i Genfødelsens Herlighed. Den Christne er ikke blot Synderen, der har Frelse behov, han er ogsaa Christi

*) Dr. Krogh-Tonning har, som bekendt, senere gjort Skridtet over til den romerske Kirke.

Medarving til Himmerigs Rige. Til det første Led i denne den Christnes dobbelte Karakter svarer Omvendelsens Sæk og Aske, Syndsbekendelsen og *Kyrie eleison*. Til det andet Led svarer Lys og Røgelse, Guld og Silke, *Alleluja* og *Gloria in excelsis*. Til den lidende Christus, til den bodfærdige Christne svarer Kapucineren. Til den triumferende Christus, til det genfødte Menneske svarer Paven. Der er mellem de To det samme Forhold som mellem Oldkirkens *Crux gemmata*, hvor Lidelsesredskabet er skjult af ædle Stene, og Middelalderens Krucifixer, hvor den lidende Frelser krymper sig i frygtelig Realisme. Men de bekæmper ikke hinanden, der er ingen indbyrdes Strid imellem dem. St. Franciscus knæler ydmygt for den store Innocens, og Innocens ser i en Drøm, at Laterankirken vilde falde, hvis den Fattige fra Assisi ikke satte sin Skulder imod den.

XIX

Sa Maria sopra Minerva.

En Regnvejrsformiddag strejfer jeg rundt i Gaderne mellem Corso og Pantheon.

Regnvejr i Rom er aldrig saa trist som Regnvejr i København, fordi Husenes okkerfarvede Façader og Vinduernes grønne Skodder lyser saa muntert alle Vegne. Med Paraply over Hovedet tridser jeg derfor fornøjet omkring i dette gamle Kvarters Forvirring af Gader, Gyder, Stræder og Smaapladser. Et Øjeblik er jeg inde i San Ignazio — denne frygtelige Rokokokirke, i hvis Loftsmalerier Helgener og Engle gør Gymnastik opad perspektivisk Arkitektur og massive Skyer. Det Hele ligner mest en Valborgsnat paa Brocken, med unge, let draperede Hexe og Doktor Faust'er i Kutte eller Soutane!

Dernæst staar jeg længe stille foran de mange Butiker med «Fromhedsredskaber» — *objets de piété* — Rosenkranse, Krucifixer, Helgenstatuer. De fleste af disse Fromhedsredskaber er meget grimme og meget dyre, og jeg maa derfor se at hjælpe mig uden.

Under en Buegang har en Antikvar udstillet sine Bøger. Jeg gennemlæser Titlerne paa de opadvendte

Rygge, trækker her og der et Bind frem, aabner det og gennemlæser et Par Sider. Der er bl. a. en engelsk Bog med Titlen *Dreamthorpe;* jeg finder deri nogle Ord, som griber mig. Forfatteren taler om det at være *a man of letters,* om det at være Skribent — hvilket urimeligt Liv det er, hvorledes det er en Profession, som udvikler Egoismen over alle Grænser. Du har vakt Opsigt, skriver han omtrent, du har haft en Succes. Men hvad vil det sige? Ikke andet, end at du nu har faaet Butik paa et godt Strøg, i den Gade, hvor Folk kommer. Nu gælder det at holde din Kundekreds vedlige, om muligt udvide den. Du maa stadig skaffe nye Varer, ellers gaar Publikum andensteds hen, og du sidder tilbage uden Søgning og uden noget andet Levebrød. Og saa jager du da efter Stof! Du er gift, har Børn, holder meget baade af dem og af din Kone — du *oplever* intet mere i Verdens Forstand af Ordet. Du maa da enten vige for dem, der har holdt sig Oplevelsernes Mark aaben — de store Egoister, som med deres skiftende Æventyr underholder en Læsekreds, hvis højeste Ønske det er, ogsaa at opleve, ogsaa at nyde. Eller du maa presse Stof ud af alt, der hænder dig — du maa sidde ved dit Barns Dødsleje med den Bagtanke, at her er et gribende Optrin, du en Gang kan bruge i en Roman — en evig indre Fordobling bliver din Lod, Forfatter! Og selve Fortvivlelsen over denne din Skæbne er atter Stof — forvandler sig til Manuskript, der igen bliver til Penge, til Brød, til Klæder og Hus for dig, din Hustru, Eders Børn . . . Den frygteligste aandelige Død — et Liv, som aldrig er ubevidst, aldrig er uden Selvbespejling, aldrig er ærligt og naivt og ægte — dette er Betingelsen for din og dine Kæres

materielle Tilværelse . . . Sandt, sandt og atter sandt — forfærdeligt, forfærdeligt og atter forfærdeligt . . . Men hvem vil redde os, Digter af *Dreamthorpe?*

Jeg lægger Bogen tilbage i Antikvarens Kasse og gaar videre. Gaden ender imidlertid blindt, munder ud paa en lille Plads med Huse rundt omkring. Jeg ser tilhøjre, ser tilvenstre — ingen Vej videre. Og netop vil jeg vende om og gaa tilbage, da jeg i den okkergule Mur ligefor mig ser en grønmalet Dør, som jeg faar den Indskydelse at gaa hen og lukke op. Den aabner sig — jeg træder ind — den falder til bagved mig. Jeg staar i en mægtig, højtopstigende, gothisk Kirke . . .

Nu findes der kun en eneste gothisk Kirke i Rom, og det er S[a] Maria sopra Minerva. Da min første Studsen har sat sig, fatter jeg derfor, at det er denne Kirke, jeg gennem en Bagdør er kommen ind i.

Jeg skrider langsomt frem, uvant med Halvmørket derinde. Jeg ser, at jeg er i et Kapel, der udmunder i den ene Korsfløj. Foran en Tavle i Væggen standser jeg og læser; jeg staar ved *Fiesoles* Grav! *Hic jacet venerabilis pictor Frater Joannes de Florentia, Ordinis prædicatorum. 14LV.* «Her hviler den ærværdige Maler, Broder Johannes fra Florens, af Prædikebrødrenes Orden. 1455.»

Ja, han var Dominikaner, den salige Maler af den evige Salighed, Beato Angelico! Her hviler han hos sine Ordensbrødre, Dominikanerne, der endnu ejer denne Kirke. Men hans store Navn har ikke hindret Regeringen i at tage Klostret, som ligger ved Siden af Kirken. Da Piemonteserne satte sig fast i Rom, kom de paa en nem Maade til Bygninger for deres Bureau-

krati og deres Militær; den ny Regering indrettede simpelthen sine Kontorer og sine Kaserner i de gamle Klostre. Et af alle kendt Exempel er den smukke, store Postgaard paa Piazza S. Silvestro; det er et Kloster, som hører til Kirken ved Siden af — S. Silvestro in capite. Selve den italienske Konge maa nøjes med at bo i et Palads, han har «exproprieret» o: røvet, og over Kvirinalets Porte findes endnu de pavelige Vaabenskjolde med Tiaraen og de korslagte Nøgler, som for at vidne, at Husets egenlige Ejermand ikke er Kong Umberto eller Kong Victor Emanuel.

Imidlertid — Dominikanerne besidder stadig Kirken ved Siden af deres gamle Kloster, den dejlige, gothiske Kirke, som to Brødre i Ordenen, Fra Sisto og Fra Ristoro, byggede i det trettende Aarhundrede. Med sine slanke Søjler, farvede Ruder, skønne Mosaiker er denne Kirke en kostbar Skat — og den hvælver sig over en uendeligt større, uendeligt værdifuldere Kostbarhed — den hellige Katharina af Sienas Lig, som hviler i et Glasskrin under Højaltret . . .

Jeg nærmer mig dette Skrin, foran hvilket evige Lamper brænder. Bag Glasvæggen ser jeg den i Træ udskaarne Statue af Helgeninden, som hviler ovenpaa hendes Sarkofag. Saaledes saae hun altsaa ud, den lille Farverdatter fra Siena, den store Sjælesørgerske, Fredsstifterske og Verdenspolitiker!

Hvilket vidunderligt Menneskeliv i et vidunderligt Aarhundrede! En Kvinde af Folket, Giacomo Benincasa og Lapa di Piagentis Datter Katarina, en ung Pige uden Dannelse, som ikke engang har lært at læse og skrive, bliver sit Folks og sin Tids ledende Personlighed. Hun har ingen ydre Fortrin af nogen Art,

hnn staar end ikke højt paa den gejstlige Rangstige, hun hører ganske simpelt til den hellige Dominicus' Orden for Lægfolk, hans *Tredje Orden*. Og alligevel bliver hun, i en Alder af kun tyve Aar, den, til hvem Landets og Aarhundredets betydeligste Aander og ædleste Viljer knytter deres Haab; femogtyve Aar gammel er hun Italiens Hjærte, Italiens Sjæl; otteogtyve Aar gammel styrer hun Europa, tvinger Paver og Konger til Lydighed, gør Ende paa den avignonske Landflygtighed og skaber en ny Fremtid for Rom og for Verden. Da hun toogtredive Aar gammel dør, er det i Helligheds, Geniets og Verdensryets tredobbelte Glorie.

Denne Farverdatter fra Siena, denne Jesu Brud, der bar sin himmelske Brudgoms usynlige Ring paa sin højre Haand, denne Jomfru, der med mere end Mands Mod og Menneskes Myndighed tvang sin vilde, stærke Samtid ind under sin lille Kvindevilje — fordi den var ét med Guds almægtige Vilje — denne Seerske, Fredbringerske, Kirkeforbedrerske var tillige en af det fjortende Aarhundredes største Prosaister, en Forfatterinde uden nogen Art af boglig Lærdom, men fuld af Fromhed og Følelse, en ivrig og utrættelig Brevskriverske, til Trods for, at hun aldrig havde gaaet i Skole og aldrig lært at prænte et Bogstav. Hendes Værker fylder fire store Bind.

Hun skrev til Paver og Kardinaler, til Konger og Dronninger, til Advokater og Købmænd, til Munke og Nonner, til Gejstlige og Lægfolk, til brave Mennesker og til Forbrydere. Hendes Breve er fulde af Fromhed og Ømhed, af Theologi og Verdensvisdom, af Diplomati og Mystik, af rørende Følelse og gribende Poesi. Det er i et af disse Breve, til en Kardinal, at hun skriver:

«Jeg har sagt Eder, at I maa være et Lam for at følge det sande Gudslam. Men I maa tillige være en Løve og udsende Jert mægtige Brøl over den hellige Kirke for saaledes at vække dens Børn til Live, der ligger døde i dens Skød.*) Og hvis I spørger mig: Hvor skal jeg lære at brøle saaledes? da vil jeg svare: Lær det af det lydeløse Lam Jesus Christus! Thi om han end i sin Menneskehed vedblev at være blid og tavs, saa udstødte han dog i sin Guddom et Medlidenhedens Raab uden Grænser. Ved den Kærligheds Kraft, som forener Gud og Mennesket, blev Lammet til en Løve, og fra Korset sendte han sit Løvebrøl ud over sit døde Barn, over Menneskeheden, og opvakte hele Menneskenes Slægt fra de Døde.»

Hvilken Kommentar til Ordene paa St. Peters-Obeliskens Sokkel: *Vicit Leo de tribu Juda*, «Løven af Juda Stamme har sejret»!

Og hvilken Forklaring af, hvad Katharinas egen Litteratur var — ikke en Underholdning for Publikum og et Levebrød for Literaten — men en Vækst ud af hendes Hjærte, en Frugt af hendes Sjæl, en Frembringelse, Blomstring og Udvidelse af hele hendes Liv og Virken — et uplettet Lams og en kongelig Løves Røst, der opvakte Verdens sminkede Lig og de Døde i Kirkens kalkede Grave.

---

*) Man troede i Middelalderen, at Løven ved sit Brøl formaaede at opvække sine døde Unger.

XX

Michel Angelo.

Jeg lægger Spejlet bort, ved hvis Hjælp jeg har betragtet Loftet i det sixtinske Kapel — Michel Angelos Loft . . .

Jeg føler, som for et Par Dage siden i Raffaels Stanzer, at den store Kunst trods alt er den store Kunst — at her staar jeg Ansigt til Ansigt med Kunstens højeste Fuldendelse, at disse To, Michael og Raffael, er Dobbelttinden, hvorfra man ser ud over hele hin vidunderlige Bjærgkæde, der begynder med Cimabue og ender med Bernini. Giottos ædle Sjæleskildring, Angelicos straalende Salighed, Peruginos blide Extase — det blegner altsammen ved Siden af denne milde Renhed, denne simple og ædle Fuldkommenhed i Raffaels og Michelangelos Menneskeskikkelser og Menneskeaasyn. Denne Kunst har Skabelsens egen Fuldendthed — «se, det var altsammen saare godt . . .»

Hvor mange Gange har jeg ikke læst om Renaissancens «titaniske» Aand, om Hedningen Raffael og om denne Prometheus Michel Angelo, der under Paaskud af at male Christendom malede sine egne oprørske Tanker? Fra Bog til Bog har det lydt, at Renaissancen var «Menneskehedens Genfødelse efter dens Synde-

fald, Naturfornægtelsen», og at *derfor* var Renaissancen saa stor. Først da Middelalderens «fromme og naive Tro» afløstes af «en begejstret Humanisme og et frodigt opblomstrende Hedenskab»*) — først da fik Verden den store, den største Kunst. Dette er en Troessætning for alle Dannede. Alligevel sidder jeg nu her og spørger mig selv, hvorledes dette af ingen kritiserede Dogme forholder sig til Virkeligheden? Blev Renaissancens Kunst væsenligt og egenligt skabt af den nyfødte Begejstring for Antiken og for Mennesket som Menneske?

Thomas Carlyle har sagt et mærkeligt Ord om den *engelske* Renaissance — om Englands Stortid under Elisabeth, da Shakespeare straalede, og en Stjærnehimmel af Genier omgav ham. «Man kan meget godt sige,» erklærer Carlyle, «at hin pragtfulde elisabethanske Tid, for saa vidt den var en Frembringelse og en Blomstring af alt, der gik forud, har sit Ophav i Middelalderens Katholicisme. Den christne Tro, der var Æmnet for Dantes Sang, havde frembragt hint praktiske Liv, som Shakespeare skulde besynge. Thi Religionen var dengang — som nu og altid — Sjælen i det praktiske Liv, den Kendsgærning, som laa til Grund for Menneskers Tilværelse. Og læg Mærke til, at Middelalderens Katholicisme var tilintetgjort, saa vidt Parlamentsbeslutninger kunde tilintetgøre den, før dens ædleste Frembringelse, Shakespeare, kom. Men han kom ikke desto mindre.»

Her er der af den store engelske Tænker og Seer peget paa en Naturlov, der ogsaa gælder for Aandens Verden, men som ofte overses — *at Frugten nemlig altid*

*) Georg Brandes: *Emigrantliteraturen* (1ste Udg.) S. 213.

kommer efter Blomsten. Den fuldmodne Frugt viser sig først, naar Blomstringstiden længst er omme, og naar Bladefaldet er nær. Og derefter bærer Træet kun en spredt, forsinket og forkrøblet Afgrøde.

Da Shakespeare brød frem af den engelske Folkegenius var det som Resultat og Resultant af Aarhundreders Udvikling. Og efter ham gaar der tre Hundrede Aar, før den engelske Poesi atter blomstrer — og endda frembringer den aldrig mere nogen som han. Den Aand, som havde født ham, var død — dræbt ved et Kongebud og ved Parlamentsbeslutninger.

Da Michel Angelo stod frem som Arvetager og Fuldender af den italienske Renaissance, var det Middelalderens Kultur, som i Sanct Franciscus af Assisi havde baaret sin skæreste Blomst, der nu satte fuldmoden Frugt. Efter Michel Angelo begynder Forfaldet. Det er rigtigt, at Renaissancen bl. a. genopvakte Hedenskabet og brød Christendommens hidtil uindskrænkede Magt i Aandens Verden — men Renaissancen frembragte heller ikke andet end Barokstil og Rococo . . .

Det er nemlig altid i *næste* Generation, at en aandelig Bevægelse sætter sine Frugter og beviser, hvad den bærer i sit Skød. De, som bryder de nye Baner, de, som fremsætter de omvæltende Ideer, er Børn af den Tid, de gør Oprør imod, og henter deres Styrke af den. Deres Kraft beviser, at de nedstammer fra kraftige Fædre — men hvad de selv er, ses først paa deres Sønner. Saaledes indeholder enhver ny Slægt altid en *Dom* over den, som gik forud.

Den franske Revolutions Helte — baade Tænkningens og Handlingens — en Rousseau og en Voltaire, en Danton og en Saint-Just, en Robespierre og en Na-

poleon — vidner alle om, hvilke Mænd den gamle Tingenes Orden var i Stand til at skabe. Deres Kraft og Storhed har intet med de nye Ideer at gøre, som de kæmper for. Disse Ideers Værd ses først af den følgende Slægt — af den skeptiske, nydelsessyge, tungsindige Mennesketype, som er bleven det nittende Aarhundredes. Voltaires og Revolutionens Værk — det er Alfred de Mussets Fortvivlelse, hvilket Digteren selv vidste og har sagt i *Rolla*.

Paa samme Maade staar i Tyskland Goethe med hele sin kraftige, rige, harmoniske Menneskelighed som den gamle Tids Barn. Men hans *Werther* og hans *Faust* faar Kød og Blod i de nye Slægter, hos Romantikerne, hos Heine, helt ned i de sidste Tider. Derfor prøver moderne Mennesker forgæves paa at gøre Goethe til deres Ideal; hans Væsens Harmoni beroede paa et Sammenspil af Toner, hvoraf nu de fleste er forstummede. Goethes Selvbeherskelse, Selvbetvingelse, Selvomdannelse er ved en Afgrund skilt fra den moderne Selvtilbedelse og Underkastelse under Selvet. Hvad der hos Goethe var et Stof, som skulde formes, er i den moderne Poesi bleven en Guddom, der skal lydes. Goethe saae i Menneskenaturen Marmoret, hvoraf der skulde hugges en Statue. Nutiden kaster sig ned foran Marmorblokken og tilbeder den for den Statues Skyld, som er skjult derinde, men som aldrig kommer frem, dels fordi man mangler Modet til at bruge Mejselen — og dels fordi Mejselen nok ogsaa er kommen En af Hænde . . .

Hjemme i Norden ser man endelig en ved første Øjekast paafaldende Modsætning mellem den ældre og yngre Generation af fremragende Aander. Man sammenligne Skikkelser som Ibsen og Bjørnson, Georg

Brandes og Julius Lange med senere Personligheder — og man vil have Følelsen af en Nedgang, en Synken, ikke alene i kunstnerisk, men ogsaa i ethisk Værdi. Disse ældre Forfattere har selv ikke kunnet undgaa at mærke, hvorledes en ny og ringere Slægt opstod omkring dem, og de har undertiden klaget over deres Samtid uden at betænke, at denne Samtid var deres eget Værk*).

I en Bog som den, Georg Brandes har udgivet om sin egen og Julius Langes Ungdom, faar man nu et levende Indtryk af, hvorpaa hin Væsensforskel mellem de to Generationer beroer. Denne Bog fører En nemlig ind i hele den Kultur, hvori saavel Brandes som Lange dybest bunder — den heibergske. Hin idealistiske, altid stærkt æsthetiske, ofte dybt religiøse Tid var det, som gav begge disse Unge det første Præg — det for Livet bestemmende. Julius Lange var ikke blot en Hellener, men ogsaa en Christen, og i Ungdomsbrevene til den jødiske Ven møder man Gang paa Gang gribende Udtryk for hans Tro. Først paa Overgangen til Manddommen blev ogsaa han Fritænker og fik «Ulyst til at stige ned i Skakterne.»

Men baade han og Brandes havde allerede da af den Fortid, de vendte Ryggen, modtaget en aandelig Opdragelse, hvortil der nu ikke gives Mage i Norden.

*) «I Sandhed,» skrev saaledes *Hørup* 1892, «vor Tid lider ikke af nogen Slags Doktrinarisme. Hine gamle Doktriner om Ret og Frihed og Ære, der var gaaet de Gamle i Blodet og varmede dem som en Ild, de er uddøde nuomstunder, forældede omtrent som de gamle, pyntelige Livkjoler, man ser paa Theatret i ældre Stykker. En Frihedsmand staar for en moderne velopdragen Bevidsthed som en forhistorisk Levning, en Forstening fra en ældre Kulturperiode, der har sin Plads paa et Musæum.»

De havde faaet indpodet Ærbødighed for Idealerne, Hengivenhed for det Sande og Skønne, Kærlighed til Arbejdet og til et uegennyttigt Liv. De gik ind til deres kommende Gærning med et Adelspræg, som senere Tider aldrig har formaaet at udslette, men som har gjort baade Lange og Brandes til mere og mere fremmede Væsner i Nutidens Verden.

Hin Kultur er forsvunden af Danmark, og dens egne bedste Sønner har ført Dødsstødet imod den. Nu ser de en anden Verden voxe op i Steden, en Verden, hvor Idealismen er afløst af hensynsløs Nydelsessyge, Kunsten af Variétégøgl, Fliden og Arbejdsbegejstringen af Streberthum og uvidende Journalistik. For ingen af dem kan denne Verden være et lysteligt Syn, og i deres allermest stille Timer har maaske baade Julius Lange og Georg Brandes længtes tilbage til hin Foraars- og Ungdomstid, da de endnu ikke frygtede for at stige ned i Livets Skakter...

Der viser sig i Historien en Sammenhæng mellem Ævnen til det Gode og Sansen for det Skønne, mellem Karakterernes og Kunstens Blomstring eller Forfald. «Jeg føler,» har Ruskin sagt overfor et Billede af Turner, «imedens jeg betragter dette Maleri, hvorledes der ikke er nogen Fejl og nogen Vildfarelse i mit Liv, som ikke rejser sig mod mig for at stjæle min Glæde, for at røve eller svække min Kraft til at fatte, til at læse, til at forstaa. Men enhver tidligere Anstrængelse i mit Liv for at gøre det Gode, ethvert Glimt af Retfærdighed deri, staar mig derimod bi og hjælper mig til at fatte denne Kunst. Saa vidt jeg kan glæde mig over den eller forstaa den, har jeg den Kraft til det Gode at takke derfor, som er i mig. Og jeg vover at sige, at fordi jeg i hele mit Liv har

begæret det Gode og ikke det Slette; fordi jeg var god mod mange og ønskede at kunne være det overfor alle, og fordi jeg med Forsæt ikke har skadet nogen, men har elsket meget og uden Selviskhed — derfor er hint opstigende Morgenskær over Højene synligt for mig.»*)

Dette gælder den Enkelte — men det gælder især Slægten. Som Ruskin fremdeles har lært:

«Stor Kunst er Udtryk for et stort Menneskes Aand, lav Kunst udtrykker et lavttænkende Menneskes Mangel paa Aand. En taabelig Person bygger taabeligt, en klog fornuftigt, en dydig herligt, en lastefuld slet. Naar Stenene i en Bygning er godt sammenføjede, saa erkender vi, at en tænksom Mand har planlagt Bygningen, en omhyggelig Mand tilhugget Stenene, en ærlig Mand sammenføjet dem med Kalk. Er en Bygning overlæsset med Pynt, saa betyder det, at Billedhuggeren var opfyldt af Nydelsessyge, er den for tarvelig, tyder det paa Følesløshed eller Plumphed hos ham . . . Hvad der kommer af det Onde, avler altid ondt; hvad der er født af Kraft og Ære, lærer os atter Kraft og Ære. Enhver Kunst er enten Opdragelse eller Smitte. Den *maa* nødvendigt være det ene eller det andet.

«Grundlaget for Kunst er en moralsk Karakter. Naturligvis er selve Begavelsen en Ting for sig. Ethvert godt Menneske maa ikke nødvendigvis ogsaa være Maler, saa lidt som Farvesans vidner om et solidt Sindelag. Men den store Kunst betinges af begge Ævners Forening. Den store Kunst er Udtrykket for Kunstbegavelse i en ren Sjæl. Er Begavelsen ikke forhaanden, saa har vi overhovedet ingen Kunst. Og er Sjælen, en

*) Ruskin: *The Queen of the Air.*

rigtigt følende Sjæl, der ikke, saa er Kunsten værdiløs, hvor duelig den end kan være.

«Men man maa ogsaa betænke, at *Kunstbegavelse i og for sig er et Resultat af Slægtens moralske Karakter.* En slet Kvinde kan have en skøn Stemme. Men sin Stemmes Sødme skylder hun sin Races forudgaaende Sædelighed. At hun overhovedet kan synge, beroer paa en Sammenvirken mellem Musikens Love og Lovene for svundne Tiders Moralitet. Enhver Handling, enhver Rørelse af Dyd eller Last paavirker Menneskets Ansigtsudtryk, dets Stemme, dets Nervekraft, dets Opfindelsesævnes Livlighed og Harmoni. At blive ved det Rette gør efter en Række Generationer den menneskelige Kunst mulig; enhver Synd, den være sig nok saa lille, aander strax en Sky over denne Ævne. Et gennemført lastefuldt og fornøjelseshigende Liv vil efter visse Slægtleds Forløb gøre al Kunst umulig. Men Menneskene lader sig skuffe af Naturlovenes Langmodighed og troer fejlagtigt, *at Lønnen for deres Fædres Dyder er Følgen af deres egne Synder.* Følgen af disse viser sig først senere; naar Fædrene æder sure Druer, faar Børnene ødelagte Tænder.

«Jeg har derfor sagt — og indtil de yderste Konsekvenser faar jeg Ret — at al skøn Kunst maa have sin Rod i Dyd, og at den atter bærer Dydens Frugter . . .»

Disse Ord af Ruskin svæver for mig, medens jeg, siddende paa en Bænk i det Sixtinske Kapel, lader Spejlet hvile, hvori jeg har betragtet Michel Angelos Loft. Og jeg rejser mig og gaar hjem og fremtager Ascanio Condivis Beskrivelse af sin store Ven Buonarrottis Liv og Personlighed. Jeg aabner den og finder,

i Kapitel LXV, følgende Skildring, som stemmer godt med Ruskins Lære:

«Flere Gange har jeg hørt Michelagnolo tale om Kærligheden og dens Væsen, og de, som var til Stede, sagde da, at han talte om Kærligheden ganske saaledes, som det staar skrevet hos Platon og kan læses der. Nu véd jeg ikke, hvad Platon siger om denne Ting; men vel véd jeg, at skønt jeg har omgaaedes Michelagnolo saa længe og saa fortroligt, saa har jeg dog aldrig hørt andre Ord af hans Mund end de allerhæderligste, og han havde Magt til hos unge Mennesker at udslukke ethvert uanstændigt og tøjlesløst Begær, der kunde opstaa i dem. Men at der ikke hos ham selv opstod stygge Tanker, det kan man ogsaa erkende deraf, at han ikke blot elskede den menneskelige Skønhed, men alle skønne Ting, en skøn Hest, en skøn Hund, en skøn By, et skønt Bjærg, en skøn Skov og ethvert skønt Landskab og enhver skøn og sjælden Ting i sit Slags, hvilket han altsammen beundrede med megen Kærlighed, og ligesom Bien samler Honning af Blomsterne, samlede han det Skønne af Naturen for senere at bruge det i sine Værker, hvilket alle de altid har gjort, som har haft noget Ry i Malerkunsten . . .

«I sin Levemaade var han saare tarvelig; han spiste mere af Nødvendighed, end fordi han brød sig om Mad, og især da naar han arbejdede, thi saa nøjedes han for det meste med et Stykke Brød, som han spiste, medens han arbejdede . . . Flere Gange har han sagt til mig: «Ascanio, hvor rig jeg end har været, saa har jeg dog altid levet som Fattig.» Og som han nøjedes med liden Føde, undte han sig ogsaa kun ringe Søvn. I sin kraftigere Alder sov Michelagnolo ofte fuldt paa-

klædt og med Støvler paa . . . og han var sund saavel af Naturen, som fordi han var afholdende, baade overfor Kvinder og overfor Mad og Drikke.»

Det er for et uhildet Øje en christen Platoniker, som her er tegnet af en samtidig og troværdig Pen, og ingen Renaissancehedning efter den i Aaret 1900 gængse danske Skabelon med bredfulde Bægre og skiftende Elskerinder. Havde Michelagnolo været af *den* Race, havde han vel heller ikke faaet bygget St. Peter, hvortil han — som han i et Brev siger — «var bleven *sendt af Gud.* Men at fuldføre dette Arbejde har jeg endnu ikke kunnet, af Mangel paa Penge og paa Folk; men da jeg er gammel og ikke har andet at efterlade mig, saa vil jeg ikke opgive det; og derfor tjener jeg i denne Gærning af Kærlighed til Gud; til ham sætter jeg alt mit Haab.»*)

Forestillingen om Renaissancens store Aander som genopstandne Hedninger — og i Sammenhæng hermed Forestillingen om de gamle Grækere og Romere som moderne Naturalister — skriver sig vistnok fra Heinrich Heine. I sin glimrende, men overfladiske Bog om den tyske Filosofi har han med store Træk og kraftige Farver slaaet en Modsætning fast mellem Antik, Renaissance og moderne Hedenskab paa den ene Side, Jødedom og Christendom paa den anden. Alt Godt kommer fra den stolte, frie Sanselighed, alt Ondt fra den lysskye, livsfjendske Aandelighed, og Nutidens største Ære er det, endelig at have emanciperet Kødet fra Aandens Trældom . . .

---

*) Brev af 1. Juli 1557 til hans Brodersøn Lionardo Buonarrotti i Florens.

Heine har efter sin Omvendelse selv tilbagekaldt denne Bog, som han skrev, «da han stod i sin Fedmes Zenith og var saa overmodig som Kong Nebukadnezar før sit Fald.» Men onde Aander lader sig ikke saaledes mane i Bur, og Heines falske Historieskrivning vedbliver at forplante sig, meddeler sig til Tusender Unge og stiger ned i de brede Lag som Føde for Folket. Hvem ved, mellem alle dem, som læser Heine, at Michel Angelo var *Tertiar* — var Medlem af hin Orden for fromme Lægmænd, som St. Franciscus har stiftet? Og hvor faa af dem, der lethen nævner hans Navn og har ham klassificeret blandt andre moderne Frigørelsesheroer, hvor faa aner den Simpelhedens og Fattigdommens Aand, der gennemtrængte Michelagnolos Liv, eller ser den Linje, der fra Verdens største Kunstner fører lige tilbage til den lille Guds Fattige fra Assisi — til ham, som elskede Fuglene paa Marken og Lammene og de blide Duer — ham, som lovede Gud for Solen og Stjærnerne, for Vinden og Skyerne, for Vandet og Jorden og alle Blomster . . .

XXI

Protestantismen i Rom.

I Via Nazionale ligger to protestantiske Kirker, én helt oppe ved Jærnbanen, en anden i Nærheden af Nationaltheatret. Den første er de amerikanske Episkopales, den anden Valdensernes. Begge staar de lukkede med svære Jærngitre Ugen igennem og aabnes kun nogle Timer Søndag Formiddag og Søndag Aften. I Via Panico har «den frie Kirke» sit Tempel, og i Via Venti Settembre ligger Methodisternes Hovedkvarter i Rom, som bærer Navnet *Sala Venti Settembre.*

For at faa noget at vide om disse forskellige Foretagender, gaar jeg ind i den Boghandel, Methodisterne har oprettet ved Siden af deres Bedesal. Jeg køber her det sidste Nummer af det methodistiske Ugeblad *L'Evangelista,* og to Piecer, som Boghandleren anbefaler mig — «Tankefriheden og Evangeliet i Italien», en Tale holdt af Pastor Vittorio Bani d. 20. September 1895 i den biskoppelig-methodistiske Kirke i Florens, samt «Evangelisationen i Italien», af F. Sciarelli. Begge er trykte i Rom af Methodisternes Trykkeri, Piazza Poli Nr. 2.

Jeg gaar hjem og giver mig først til at studere *L'Evangelista,* tolvte Aargang Nr. 6, for 8. Februar 1900.

Paa Forsiden finder jeg en ledende Artikel: «Bossuet, Brunetière og de altfor lægmandsmæssige Kirker». Den er skreven i Anledning af, at den nævnte franske Literaturhistoriker og Akademiker har været paa et kort Besøg her i Rom og under dette Besøg for en snæver Kreds af Indbudne har holdt et Foredrag om Bossuet.

Hr. Brunetière — siger *Evangelisten* — nøjedes imidlertid ikke med at tale om Bossuet. Efter at have endt sin Lovtale over denne, istemte han nemlig en Hymne til Leo XIII som den Mand, «der fortsætter Bossuets Værk, idet han søger at forene alle christne Kirker under den romerske Kirkes Forsæde. Thi Rom — derpaa var Taleren sikker — vilde i en ikke fjærn Fremtid samle hele Verdens religiøse Liv i sig, eftersom de protestantiske Kirker var altfor lægmandsagtige *(troppo laiche)*.»

«Vi forstaar» — skriver *Evangelisten* videre — «at Hr. Brunetière, som har en fin Næse, for den Duft af Patchouly og Ylang-Ylang, han er vant til i Paris, foretrækker den mere ramme Duft, som udstrømmer fra Præstesoutaner og Sakristi-Sandaler. Men at han, foruden at have erklæret Videnskaben bankerot*), nu ogsaa vil spille Fallit med den sunde Fornuft, det fatter vi ikke . . . . Har da Hr. Brunetière ikke Øjne, og ser han ikke, hvorledes Verden bevæger sig, iler og flyver frem, glemmende de Ting, der er bagved, og stræbende efter et Ideal, som det var Vanvid at drømme om paa Bossuets Tid?

«Den Gang», fortsætter *Evangelisten*, «maatte de franske Protestanter flygte til Transvaal for at finde Fred, og de engelske til Amerika» [skønt England var

*) I sin bekendte Piece *La banqueroute de la science.*

protestantisk], «og Protestanterne i Tyskland og Holland og det øvrige Europa var alle tilsammen ikke flere end *tyve Millioner!* Da var den romerske Kirke virkelig Verdens Herskerinde, og Bossuet kunde drømme om alle Kirkers Forening under Paven .... Men nu, *mon cher ami,* er Protestanterne bleven *to Hundrede Millioner,* og de afgør baade det religiøse og politiske Vejrlag, ikke blot i Europa, men — de lykkelige Mennesker! — i hele Verden. Tilstandene har altsaa forandret sig, kære Hr. Brunetière, og enten maa Romanismen ogsaa forandre sig, vende tilbage til den oprindelige Renhed og smelte sammen med Protestantismen som et af vore talrige Samfund, eller den vil blive en Kirke, som den protestantiske Tolerance tolererer, men ingen, ingen af alle dem, der i vor Tid tænker, føler og elsker, vil længer høre den til . . .

«Thi hvem er det, som nuomstunder tilhører Romanismen? Kun to Klasser: de Uvidende, de, der hverken kan læse eller skrive, kære Hr. Brunetière — og saa de Rige, de Adelige, Levemændene, det parfumerede Publikum, der nylig applauderede Deres Foredrag i Kantslerpaladsets Sal, og som, efter at have nydt Paradiset allerede her paa Jorden, i den bekvemme og parfumerede romerske Kirke tager en første Klasses Billet til en god Parketplads i det himmelske Olymp!

«Nej, nej, *mon cher ami,* hellere end at nedgrave vor Personlighed paa Papismens Enheds-Kirkegaard og vanære vort ædle Jeg ved Romanismens klerikale Ceremonier, foretrækker vi tusend Gange *en Kirke for hver Samvittighed, et Tempel for hvert Hjærte, en Præst i hvert Menneske* — saaledes som ogsaa den hellige Skrift lærer . . .

«Ja, lad dem blot komme, de lægmandsagtige, de meget lægmandsagtige, de helt lægmandsagtige Kirker! De vil skænke vort kære Italien hin sædelige Uafhængighed, hin oprindelige Christendom, hvorved de protestantiske Nationer glæder sig!»

Det er en meget frisindet Methodisme, som her forkyndes — en Uffe Birkedalsk eller Anton Jensensk Protestantisme . . . Jeg lægger *Evangelisten* bort og griber til Piecerne om dette tidssvarende Evangeliums Udbredelse i Italien.

Pastor Vittorio Banis Tale er nærmest Festlyrik. Han forherliger Sejren af 20. September i loyale Toner; «det sømmede sig», siger han, «at Italien, som havde givet Verden en Gregor den Syvende, ogsaa skænkede den en Viktor Emmanuel; *efter Giften Modgiften,* efter Canossa Porta Pia!» Dog er han ikke helt tilfreds med den Tankefrihed, hvorved det moderne Italien kan glæde sig. «Tankefriheden faldt i Hænderne paa dem, hvis Hjærte var det Ondes Slave, og hvis Hoved var fyldt af Vildfarelse, og i Steden for at tjene til Sandhedens Forkyndelse blev den benyttet til at udbrede gamle og nye Vildfarelser, som man med forbrydersk Letfærdighed samlede op af en udenlandsk Literatur, der var sminket med falsk Videnskabelighed. Tankefriheden blev benyttet til at bagvaske og snerte Modstanderne, i Politik, i Religion, i Literatur, og den omdannede sig saaledes til Bagvaskelsesfrihed. Den tjente dernæst som Blæsebælg til at opflamme de hæsligste Lidenskaber i fordærvede og sanselige Hjærter, og som en stinkende Flod strømmede den hen over Ungdommen og blev Frihed til at være lastefuld. Literaturen forvandledes til Smiger for Uanstændigheden og Udbredelse af Sanselig-

heden. De mange nye Almueskoler og Ti Øres-Literaturen, der skulde tjene Folkeoplysningen, bevirkede ikke andet end moralsk Forraadnelse. Maleriudstillingerne fyldtes med obskøne Billeder, og en Kunst opstod, som kaldte sig Verismen, fordi den lærte, at der ikke findes andet i Livet end Usædelighed. Med faa Ord — Tankefriheden, som skulde have tjent Sandheden og det Gode, fremmede kun Vildfarelsen og Lasten».

Dette er Pastor Banis Dom over det moderne, frisindede Italien. Hans Troesfælle Sciarelli fælder en næsten lige saa haard Dom over det moderne protestantiske.

«Vore italienske evangeliske Kirker», siger han, «bestaar næsten udelukkende af Arbejdere. De dannede Lag holder sig langt borte fra os. Dette er imidlertid, efter min Opfattelse, ingen Hindring. Jesus Christus var fattig, og fattige var Apostlene . . . de første Kirker bestod væsenlig af Fattige . . . . . .

«Vanskeligheden fremkommer først derved, at blandt Medlemmerne af vore evangeliske italienske Kirker er der mange, som, blot fordi de er fattige, troer sig berettigede til stadigt Underhold fra deres respektive Troessamfund. Jeg har kendt og kender endnu adskillige af disse Døgenigter, der aspirerer til at blive Kirkens Pensionister, og som aldrig har lært Jesu Ord: «Saligere er det at give end at tage». Saa længe de bliver hjulpne, kommer de og gør Indtryk af at være ivrige; men saa snart de faar et Afslag, forlader de strax Menigheden og gaar over til andre Troessamfund, hvor de bliver vore Bagvaskere og Fjender . . .

«Men dette er endnu ikke det Værste. Næsten *alle* Medlemmerne af vore italienske evangeliske Kirker mener

derimod, at de er altfor fattige til at kunne bringe noget Offer for det Troessamfund, de tilhører, og for Evangeliets Videreforkyndelse. Forlanger man et Pengebidrag af dem, bliver de højlig forundrede, som om de gjorde nok for Evangeliet ved at modtage dets Goder uden at lade sig betale derfor . . . Hvis Medlemmerne af vore Kirker «gav af deres Fattigdom», vilde de derved bevise, at de mente det ærligt med deres evangeliske Overbevisninger. Vil du være sikker paa, om en Mand er ærlig i sin Tro eller ikke? Stil et Krav til hans Pung — og hvis du da ser, at han giver frivilligt og med Glæde, er det et Tegn paa, at han ikke narrer dig . . . Naar imidlertid vore Brødre i Udlandet ser, at vi aldrig kommer saa vidt, at vi kan staa paa egne Ben, vil deres Gavmildhed hurtig tage af. Vi har heller ikke nogen Ret til at modtage saa mange Penge fra Udlandet, omtrent en Million aarlig, naar der er saa mange andre, meget mere formørkede Lande at forkynde Evangeliet i!

«Mange har ment, at de talrige religiøse Afskygninger, i hvilke vi er delt, var en Hindring for vor Fremgang. Jeg forfærdes dog ikke over denne Forskellighed, som Verden ler ad, og Papismen triumferer over. En ægte aandelig Christendom frembringer nemlig med indre Nødvendighed denne Mangfoldighed, derfor er Protestantismens væsenlige Princip ogsaa det, at den Enkelte har Ret, ja Pligt til at finde og tilegne sig den Sandhed, der frelser . . . Lyset er kun ét, men det bryder sig, og derved fremkommer Farverne, hvoraf ingen indeholder det fulde og hele Lys . . .

«Trods Forskelligheden i ydre Troessamfund er den christne Kirke ogsaa stadig én i det Indre . . . Overfor

Fjenden danner vi alle et Hele, med én Moral og én Vilje. Hvor meget end udvortes set adskiller os, saa er vi dog fælles om den samme Naade, den samme Frelser, det samme Evighedshaab . . . Vi er mange Lemmer, men under et Hoved, Jesus Christus . . .

«Derfor bør det sig heller ikke, at der er Splid og Strid og Ufordragelighed mellem de forskellige Troessamfund. De bør alle have for Øje, at de er Dele af en og samme Kirke, med samme grundvæsenlige Dogmer. Men her er den værste Anstødssten for Italiens Evangelisation, og denne Hindring viste sig især i det første Aarti (fra 1870—1880). I Steden for at anvende deres Kræfter paa at forkynde Jesus Christus for dem, der ikke kendte ham, og at udbrede hans Rige i Menneskenes Hjærter, var de forskellige Troessamfund optagne af at bekæmpe og chikanere hverandre og tænkte kun paa, med Stiklerier og Spottegloser, med Vrede og Had at gaa løs paa de underordnede Punkter, hvor de afveg indbyrdes, uden at betænke, at «ethvert Rige, der er uenigt med sig selv, maa gaa til Grunde», og uden at lægge sig Pauli Ord paa Hjærte: «Hvis I rive og bide hverandre, da se til, at I ikke opæde hverandre». Endnu ser man det ene Samfund gøre Indgreb i det andets Arbejde og røve ikke blot de misfornøjede, men ofte endog de bedste af dets Medlemmer, idet de forvirrer dem ved snedige Indvendinger. Tidt gaar en Præst med hele sin Hjord over fra det ene Troessamfund til det andet, og næppe har én evangelisk Kirke med Held begyndt at arbejde i en lille Landsby, før en anden kommer og slaar sig ned dèr, skønt saadan en lille By godt kunde have mer end nok af én. Og hvis saa blot de to christne Samfund stod i godt Forhold indbyrdes!

Men de begynder strax at lægge hinanden Hindringer i Vejen og frembyder derved for den Udenforstaaende det nedværdigende Billede af to Butiker, der kappes om, hvem der kan faa flest Kunder.»

Dog har Evangelisationsarbejdet ikke været helt uden Frugter, erklærer Sciarelli, og han meddeler nogle Tal.

Først er der *Valdenserne;* de har nu 49 Præster, 14,248 voxne Troende, 8559 Skolebørn*).

Dernæst den *frie Kirke* eller den *italiensk-evangeliske Kirke.* Den omfatter 30 Præster, 1700 Voxne, 1300 Børn.

De *wesleyanske Methodister* tæller 27 Præster, 1473 Voxne, 1878 Skolebørn. De *biskoppelige* Methodister har 26 Præster, 1056 Voxne, 1098 Børn.

Baptisterne: 23 Præster, 1150 voxne Troende, 680 Børn.

De christne Kirker (Chiese Cristiane): ialt henved 1000 Sjæle.

Endelig nogle *uafhængige Kirkesamfund* paa evangelisk Grund med omtrent 500 Medlemmer.

Ialt er der i Italien 45,737 Protestanter, af en Befolkning paa 30 Millioner.

«Jeg tror», skriver Sciarelli, «at denne lille Kærne af italienske Evangeliske ikke bør agtes ringe. Saa faa de er — de er dog alle Sjæle, som er befriede af Vildfarelsens og Syndens Lænker, og som frit tør aande Sandhedens Luft og glæde sig ved Guds Børns Frihed . . . De besidder det Mod og den expansive Kraft, som klare Ideer og en beslutsom Vilje giver, og derfor

*) Ifølge «Kristeligt Dagblad» for 4. Maj 1901 tæller Valdensermenigheden i Rom 5810 Nadvergæster og 800 Katekumener. Florens har ialt 571 Valdensere. For Neapel og Verona opgives ingen Tal.

indeholder deres Kamp allerede Spiren til den endelige Udgang, til Sejren . . . Evangelisationsarbejdet i Italien bør ikke dømmes efter Tal alene, men efter dets almindelige Indvirkning . . . Og derom kan ingen Tvivl være, Evangelisationen har været et Rensningsmiddel for Italien . . . Luften er bleven renere, en Brise har rejst sig, har fornyet Luften og gjort Himlen klar; Moralen er bleven mere ren*), og Sjælene har hævet sig til et mere udsøgt, mere ædelt Ideal . . . Man kan derfor ikke sige, at Italien ikke har kendt sin Besøgelses Tid. Det har ikke nægtet at være med til det umaadelige og ærefulde Arbejde at forberede Jesu Christi Forløserens Rige i den genløste Menneskehed».

Med et Digt, der forkynder «Frihed for Italiens Slaver», ender det lille Skrift, hvis Skildring af det Faktiske ikke synes at staa i noget rimeligt Forhold til dets Rhetorik. *Et mere udsøgt, mere ædelt Ideal,* end Italien har i saa mange af sine store christne Mænd og Kvinder, i en Franciscus af Assisi eller en Katharina af Siena, vil i hvert Fald næppe foreløbig fremgaa af hin italienske Protestantisme, der, ifølge en af sine egne Talsmænd og Troende, er som et med sig selv splidagtigt Hus.

*) Herom havde Pastor Bani ganske vist en anden Mening.

XXII

En Evangelist.

Ude i den nye Bydel, som har rejst sig omkring Roms Hovedbanegaard — dèr, hvor Horats engang vandrede i Maecenas' Haver og beundrede *de sene Roser* — ligger en stor, ny Kirke, indviet til Jesu Hjærte. Jeg kom tilfældig derind en Søndag Aften, da der var Gudstjeneste, og fandt mig en Gang igen fra de gamle Basilikaers højtidelige Ensomhed, hvor kun enkelte Bedende knæler paa Stenfliserne, hensat til en moderne Storstads- og Forstadskirkes tætfyldte Rader af Knælebænke. Jeg mærkede, at jeg var i en Propaganda-Kirke, paa en Missionsstation, og ved at spørge mig for, erfoer jeg ogsaa, at Kirken var bygget af en nidkær Sjælesørger og Ordensstifter, som var død for ikke saa længe siden, og hvis Værk her fortsattes af hans aandelige Børn.

Det var *Salesianernes* Kirke, jeg var kommen ind i, og den Præst, som for en Snes Aar siden havde bygget den, hed *Dom Bosco*. Denne Orden og denne Mand spiller saa stor en Rolle i det moderne Italiens religiøse Historie, at det ikke er muligt at gaa uden om ham og hans Gærning.

Giovanni Bosco blev født den 15. August 1815 i

Landsbyen Becchi i det daværende Kongerige Sardinien-Piemont, Provinsen Turin. Forældrene var velhavende Bønder, Faderen døde tidligt, men Moderen, Margherita Bosco, overtog efter hans Død baade Ejendommens Styrelse og sine tre Sønners Opdragelse.

Becchi ligger i Alperne, hvor disse sænker sig ned mod den lombardiske Slette, og Giovanni Bosco voxede op, omgiven af den store Bjærgnaturs rene og strænge Skønhed. Livet i Hjemmet var overmaade simpelt og overmaade lykkeligt; Fru Margherita var en from og brav Kone, af hvem Børnene ikke saae andet end godt. Selv havde hun aldrig lært at læse eller skrive, thi de franske Revolutionsmænd havde, med deres bekendte Kærlighed til Oplysning, under Piemonts Indlemmelse i Frankrig ødelagt hele Landets Skolevæsen ved at konfiskere alle til dette Formaal bestemte Pengemidler. Men hun var gudfrygtig og menneskekærlig, og Gudsfrygt og Menneskekærlighed forstod hun at lære sine Sønner, saa de aldrig glemte det.

Da Giovanni var 11 Aar, havde han en Drøm, som fik Indflydelse paa hele hans Liv. Han stod, syntes han, paa en lille Høj, og ud fra en Skov, som var i Nærheden, kom en Mængde vilde Dyr, der indgød ham stor Frygt. De bevægede sig uroligt og ustyrligt, skar Tænder, bed og flaaede hverandre — og disse rivende Dyr skulde han, den 11-Aars Dreng, nu føre paa Græs. En indre — eller ydre — Stemme bød ham dette. Da tog han Mod til sig, greb sin Hyrdestav og truede ad Dyrene. Og næppe havde han gjort det, før han havde en Flok Lam foran sig, der villigt fulgte ham . . .

Dom Bosco saae selv senere i denne Drøm et Varsel om den Virksomhed, der skulde blive hans. Ogsaa paa

hans Moder gjorde Synet Indtryk, skønt hun ikke lod sig mærke dermed.. Men ved sig selv tænkte hun:

— Mon Giovanni ikke er bestemt til at blive Præst?

Omtrent ved samme Tid blev der i den nærliggende Landsby Buttigliera afholdt en saakaldt *Mission*. Jeg har i en anden Bog («En Apostel», S. 14—19) søgt at forklare, hvad der menes med dette Ord. Man kunde i Korthed oversætte det med *Opvækkelses-Uge*.

Ligesom for Pater Damien blev Missionsprædikerne for den unge Giovanni Bosco af største indre Betydning. De gav ogsaa udvortes Anledning til den vigtigste Afgørelse i hans Liv. Da han nemlig en Aften gik hjem fra Buttigliera til Becchi, blev han undervejs tiltalt af Sognepræsten i en nærliggende Bjærglandsby, Dom Calosso, der ogsaa havde været til Missionsmødet. Den gamle Pastor syntes godt om den unge, raske Dreng og spurgte ham, hvad han havde forstaaet af Missionærens Prædiken. Det viste sig da, at Giovanni Bosco ikke alene klart havde begrebet Prædikenen, men at han endog kunde gentage den næsten Ord til andet. Dette Hukommelses-Mesterstykke gav Dom Calosso Interesse for Giovanni, og han begyndte at læse med ham. Efter forskellige Omskiftelser indtraadte den unge Bosco senere i Latinskolen i Chieri, dernæst i Præsteseminariet i Turin, og efter femten Aars Studier blev han ordineret, i Juni 1841. Stor var Glæden og Stoltheden i Hjemmet, da Giovanni Bosco vendte tilbage til sin Fødeby som Præst, og stor var den unge Mands Bevægelse, da han som femogtyveaarig gensaae det beskedne Kammer i sin Moders Hus, hvor han som Dreng havde drømt hin betydningsfulde Drøm — der endnu ikke var begyndt at gaa i Opfyldelse . . .

Dette skulde først ske, efter at han atter var vendt tilbage til Turin.

Han fortsatte her sin Uddannelse paa en Art praktisk Præsteskole, der kaldtes «Den hellige Franciscus' Institut», og hvis Leder var en nidkær og menneskekærlig Præst, Dom Caffasso. De unge Gejstlige øvedes her i at prædike, man holdt Foredrag for dem over Spørgsmaal af Moralen, og endelig aflagde de sammen med Dom Caffasso Besøg i Turins Fængsler for at øve sig i Sjælesørgergærning.

Disse Besøg gjorde et dybt Indtryk paa den unge Dom Bosco (*Dom* er en Titel, som i flere Egne af Italien gives de Gejstlige. I Frankrig bruges denne Benævnelse ogsaa, men dèr kun for visse Munke, som Benediktinere og Cisterciensere).

Dom Bosco saae, at mange af de stakkels Fanger var kommen i Fængsel uden rigtig at vide, hvad Lovene var, og følgelig uden Forstaaelse af, hvad det var, de havde gjort. Uvidenhed, daarlig Opdragelse, Fattigdom var ofte mere Skyld i deres Forbrydelser, end Ondskab og Lyst til Overtrædelse. Og Fængslet gjorde ikke sine Indbyggere bedre — tværtimod, de forlod det, værre end de var komne, visse paa efter nogle Aars Forløb atter at være indenfor dets Mure for en ny Forbrydelse. Den, der engang havde været i Fængsel, vendte atter og atter tilbage dertil — for omsider at ende sit Liv paa Skafottet i Fængselsgaarden . . .

Hvorledes var det muligt at bryde denne skæbnesvangre Lænke, der syntes at være haard som selve Nødvendigheden? Dette Problem begyndte at optage den unge Præst.

Theoretisk taget var Løsningen meget lige til. Man

behøvede blot at give de Samfundets Stedbørn, hvoraf Forbrydernes Flertal voxede op, en god Opdragelse — lære dem noget nyttigt, fremfor alt lære dem Gudsfrygt og Sædelighed, vænne dem til Arbejde, Orden, Regelmæssighed . . .

Men i Praxis, i Praxis — hvorledes skulde man dèr gribe Sagen an?

Medens Dom Bosco gik i disse Tanker, hændte der en Morgenstund følgende:

Det var den 8. December 1841, at han i St. Franciscus-Institutets Kirke beredte sig til at læse Messe. Han stod i Sakristiet, i Færd med at iføre sig Messeklæderne, da han lagde Mærke til, at Sakristanen skændtes med en Dreng, som han vilde have til at tjene ved Messen, og som ikke vilde. Drengen sagde, at han ikke forstod det, men denne Undskyldning tog Sakristanen ikke for gode Varer. Drengen var utjenstvillig, det var Sagen — nu skulde man nok høre, at han ikke forstod at tjene ved Messen . . .

Her blandede Dom Bosco sig i Striden, talte venligt til Drengen og bad ham blive i Sakristiet, indtil Messen var endt. Dette gjorde Drengen, og efter Messen fandt der nu følgende Samtale Sted.

Dom Bosco: Hvad hedder du, min Ven?

Drengen: Jeg hedder Bartolommeo Garelli.

— Hvorfra er du?

— Jeg er fra Asti.

— Lever dine Forældre?

— Nej, Far er død.

— Og din Moder?

— Hun er ogsaa død.

— Hvor gammel er du?

— Femten Aar.

— Kan du læse og skrive?

— Nej, jeg kan ingen Ting.

— Kan du dit Fadervor?

— Jeg kan slet ingen Ting.

— Du har altsaa aldrig været til Alters? Men hvorfor gaar du ikke til Katekismus hos din Sognepræst? Dèr har alle Ret til at komme.

— Jeg er for stor nu. De andre vilde le ad mig, fordi jeg slet ingen Ting vèd.

— Men hvis jeg nu vilde læse med dig, ganske alene — vilde du saa komme?

— Gærne . . . naar jeg blot ikke faar Klø.

— Nej, du skal ikke faa Klø. Hvornaar kan du saa komme?

— Naar De vil.

— I Aften maaske?

— Ja, i Aften!

— Eller maaske lige strax med det samme?

— Ja, lige strax!

Som sagt, saa gjort. Den unge Præst lod den Elev, Forsynet havde sendt ham, sætte sig ned og begyndte at lære ham Begyndelsesgrundene i den christne Religion. Den første af det moderne Samfunds stakkels Vilde havde saaledes søgt Ly under Dom Boscos Hyrdestav, og Dom Bosco havde begyndt at føre sin Hjord til de gode Græsgange, hvor de fra rivende Ulve skulde forvandles til blide Lam. Thi Bartolommeo Garelli var den første af Tusender, ja af Titusender . . .

Efter en halv Times Undervisning sendte Dom Bosco sin Elev bort med Paalæg om at komme igen. Bartolommeo kom — og ikke alene. Han bragte Kammerater

med — hjemløse, forældreløse Fyre fra Turins Gader ligesom han selv. Efter to Maaneders Forløb, i Februar 1842, havde Dom Bosco tyve Tilhørere ved sine Katekismustimer i Sakristiet.

Dette var Begyndelsen til, hvad den unge Præst kaldte *Den hellige Frants af Sales' Oratorium.* Oratorium — Bedekammer — kaldte han sin Nystiftelse, fordi Timen altid begyndte og endte med fælles Bøn. Under den milde, fredsæle Genferbiskops aandelige Beskyttelse stillede han sit Værk for dermed at antyde, at han vilde arbejde i Blidhed og Kærlighed.

Dom Bosco begyndte nu at udvide sin Omsorg for sine unge Tilhørere til ogsaa at omfatte den Tid, de ikke var hos ham i Sakristiet. Han besøgte dem paa deres Arbejdspladser, hos deres Mestre, han søgte Beskæftigelse til dem, han skaffede dem bedre Ansættelser. Og medens han saaledes gik rundt i Turins Gyder og Stræder, hvervede han overalt nye Tilhørere og Tilhængere.

Om Søndagen var han sammen med sine Drenge hele Dagen, gik i Kirke med dem om Morgenen og legede med dem om Eftermiddagen paa en eller anden offentlig Plads. Saaledes henrandt to Aar, i hvilke Oratoriet stadig tog til.

Med disse to Aar udrandt ogsaa den Tid, Dom Bosco skulde tilbringe paa St. Franciscus-Institutet, og Bestyreren, Dom Caffasso, lod ham vide, at den gejstlige Øvrighed tænkte paa at betro ham et Sognekald. Men herom vilde Dom Bosco ikke høre Tale.

— Jeg har allerede mit Kald, erklærede han, jeg har mine Drenge! Med dem har jeg Arbejde nok, og hvad skulde der blive af dem, hvis jeg forlod dem?

Dom Caffasso kunde ikke andet end give sin unge Ven Ret, og han sørgede da for, at Dom Bosco fik en lille Stilling som Hjælpepræst ved et Asyl, grundlagt af en Marquise Barolo og ledet af en fransk Præst, Dr. Borel eller Borelli. Borelli blev hurtig Dom Boscos Ven og med Marquisens Tilladelse indrettede de to Gejstlige nu i Asylet to Værelser til Brug for «Oratoriet». Den 8. December 1844, tre Aar efter Mødet mellem Dom Bosco og Bartolommeo Garelli, havde den unge Præst for første Gang sin lille Flok samlet om sig her. Han læste Messe for dem, og med Glædestaarer rakte han dem den hellige Kommunion. Han havde nu 300 Børn under sin Beskyttelse. Hjorden voxede.

Den voxede endog altfor stærkt. Borelli og Dom Bosco havde nemlig oprettet Aftenskoler for Oratoriets Medlemmer, hvoraf jo de fleste var beskæftigede hele Dagen, og disse Aftenskoler gik ikke af uden Larm. Asylets Beboere klagede herover til Marquisen, og denne opfordrede derpaa, i Juli 1845, Dom Bosco til at rømme Lokalerne.

De to Venner var utrøstelige. Hvor skulde de gaa hen med deres Børneflok? I deres Nød henvendte de sig til Ærkebiskoppen af Turin, Monseigneur Franzoni, og det lykkedes denne at formaa en af Byens Sognepræster til at overlade Dom Bosco sin Gaard til Forsamlingslokale. Ogsaa denne Glæde varede imidlertid kun kort. Den værdige Pastor blev hurtig ked af at have disse 300 Vilde indenfor sine Mure, og hans Husholderske gik saa vidt, at hun midt i en Katekismustime overfaldt Dom Bosco og med ægte italiensk Veltalenhed holdt sin knyttede Næve op for Ansigtet af

ham og bad ham og hans *fiori di canaglia* ryge og rejse . . .

Saa stod Dom Bosco og hans 300 «Bøllefrø» da atter paa Gaden. De begav sig foreløbig til den unge Præsts eget Værelse, men det kunde ikke rumme 30, endsige 300. Dom Bosco tabte imidlertid ikke Modet. «Mine Venner», raabte han, «under den gode Guds Tag er der Plads nok! Vort næste Møde holder vi *i fri Luft.*»

Og saaledes skete det.

To Maaneder igennem førte Oratoriet en fuldstændig vagabonderende Tilværelse.

Hver Søndag Morgen samledes Drengene udenfor Dom Boscos Dør, medbringende deres Proviant. I den friske Sommermorgen vandrede man saa ud til en eller anden Kirke i Turins Omegn, og her læste Dom Bosco Messen for sine Børn, der overværede den med største Andagt. Efter Messen en lille Katekismustime — og saa kom Frokosten.

Man satte sig i Græsset, under nogle skyggefulde Træer ved en Bæk eller Kilde. De, som havde meget Mad, delte med dem, som havde lidt, og Dom Bosco sørgede for dem, der slet ikke havde noget. Efter Frokosten spaserede man videre; derpaa sang Oratoriets Sangforening Vesperen i en eller anden Landsbykirke, en ny halv Time Katekismus fulgte, og naar Solen sank bag de fjærne Snebjærge, vendte hele Flokken tilbage til Turin, træt af Strabadser, men fyldt af gode, glade Indtryk, rede til paany at optage Ugens Arbejde i Haabet om de samme rene, uskyldige Glæder næste Søndag . . .

Drengene saae ingen Ende paa denne lykkelige Til-

værelse, men Vinteren rykkede efterhaanden nær, og Friluftslivet vilde snart blive umuligt. Dom Bosco fandt derfor efter megen Søgen og lejede efter mange Ophævelser fra Ejerens Side tre smaa Værelser, hvori Oratoriet kunde overvintre. En Opsigelse fulgte imidlertid inden længe, og da Foraaret kom — Foraaret 1846 — var Dom Bosco og hans Drenge atter uden Tilhold.

Den unge Præst var nu ligefrem berygtet i hele Turin. Mange Gejstlige misbilligede hans Optræden; der blev endogsaa gjort et Forsøg paa at faa ham erklæret for sindssyg og indespærret. Overalt, hvor han kom, mødte han lukkede Døre og lukkede Hjærter.

Da lejede han, i Steden for et Hus, *en Eng*, ude i Forstaden Valdocco.

Her udfoldede sig nu, for alles Øjne, det mest rørende, mest gribende Skue. Hver Søndag eller Festdag indfandt Dom Bosco sig paa Engen tidlig om Morgenen, og Drengene ligesaa. Den unge Præst satte sig ned paa en Tue, og en for en skriftede hans Drenge nu for ham. Der var ingen Skriftestol, intet Gitter mellem Skriftebarnet og Skriftefaderen; den Skriftende knælede ned ved Dom Boscos Side, og den unge Præst lagde sin Arm om hans Hals, medens han kærligt hørte paa den fremhviskede Bekendelse. Saa løftede han sin Haand, løste med et Korstegn Syndens Lænke og sendte Barnet bort, trøstet og styrket med de evangeliske Ord: «Dine Synder er dig forladte. Gaa hen og synd ikke mere.»

Ved Dom Boscos ene Side knælede de Ventende, som forberedte sig til Skriftemaalet, ved hans anden de,

der takkede Gud for Tilgivelsen og beredte sig paa at gaa til Alters . . .

Efter at Skriftemaalet var omme, blev der med en gammel Trompet givet Tegn til Samling, og alle drog af Sted til Kirken. Efter Gudstjenesten fulgte saa en Spaseretur, og om Eftermiddagen samledes alle atter paa Engen for at lege eller høre en Prædiken, af Dom Bosco eller Abbé Borelli.

Heller ikke dette beskedne Virkefelt undte man imidlertid de to Gejstlige. Dom Bosco blev kaldet for Borgmesteren, Marki Cavour, Fader til den berømte Statsmand, og det blev betydet ham, at man ved alle Midler vilde søge at standse hans Virksomhed, som man fandt demagogisk og samfundsfarlig.

Da Borelli hørte denne Besked, tabte han Modet. «Det nytter ikke», sagde han til Dom Bosco, «alle er imod os, vi maa opgive Værket. Senere, naar Stormen har lagt sig, kan vi maaske begynde igen.»

Men Dom Boscos Mod var ubøjeligt.

— Holder vi op nu, holder vi op for bestandigt, erklærede han. — Alle disse Genvordigheder er intet Tegn paa, at vort Foretagende er uberettiget — tværtimod! Har ikke alle virkelig nyttige, virkelig christne Foretagender til at begynde med mødt samme Modstand? De taler om at vente, at oppebie bedre Tider — men hvad skal der imidlertid blive af alle disse Børn, som har sat deres Lid til os? De voxer op imens — de falder tilbage til daarlige Vaner, til Lediggang, til Elendighed! Og Skylden herfor vil falde paa os, som har forladt dem. Nej, Gud har sendt dem til mig, og jeg slipper ikke en eneste af dem — ikke en eneste! Jeg kan ikke faa noget til Leje — nuvel, saa vil jeg

selv bygge! Jeg véd ikke, hvor Midlerne skal komme fra, men bygge vil jeg. Jeg har den faste Overbevisning, at med Guds Hjælp og hans hellige Moders Beskyttelse vil den Dag komme, da alle disse Børn, og mange flere til, skal have deres eget Hus, deres egne Værksteder, deres egen Kirke, deres egne Lærere . . . Hvorledes skal jeg, en fattig, uformaaende Præst kunne gøre dette? Jeg véd det ikke, men *det vil ske.* Jeg beder Dem, kære Ven, om Deres Hjælp dertil, men vil De ikke hjælpe mig, saa maa jeg gøre det alene!

Dom Borelli omfavnede sin Ven og gik bevæget bort.

Men Modstanden mod Dom Bosco vedblev usvækket, ja voxede. Marquisen, ved hvis Asyl han hidtil havde beklædt Kapellanstillingen, lod ham nu vide, at han maatte vælge — enten opgive sine Drenge eller sin Plads. Valget var for Dom Bosco gjort med det samme — men han stod nu paa Gaden, berøvet alle Hjælpemidler, selv uden Tag over Hovedet som sine Børn.

Den Dag kom, da Oratoriet for sidste Gang kunde samles paa Engen i Valdocco. Det var Palmesøndag, den 5te April, 1846, og Dom Bosco vidste ikke, hvor han skulde holde Paaske med sine Drenge.

Morgenen gik som sædvanligt. Dom Bosco spaserede derpaa med Børnene til Nostra Signora della Campagna, et Valfartssted to Kilometer udenfor Turin. Da de nærmede sig Stedet, syngende Litanier, medens de gik, kom Kongens Skriftefader, Dom Fulgenzio, dem i Møde og opfordrede Dom Bosco til at være ved godt Mod.

— Jeg vil intet hellere, svarede de Forældreløses Fader, men véd De nogen Udvej?

— Egenlig ikke, sagde den Anden, jeg kan blot gentage: Vær ved godt Mod!

Dette lød som et Løfte, men Dom Bosco vedblev dog at være urolig. Af hele sit Hjærte bad han, for den undergørende Madonnas Fødder, til Himlen om Hjælp og lod sine Drenge bede i samme Mening.

Henad Klokken to om Eftermiddagen var de alle atter tilbage paa deres Eng. Dom Bosco blev mere og mere nedbøjet.

— *Padre,* sagde Børnene og flokkedes om ham — hvad er der dog? De ser saa daarlig ud!

Da brast Dom Bosco i Graad. Han trykkede de nærmest staaende ind til sit Hjærte:

— Mine Drenge, mine kære Drenge, hvis Gud ikke kommer os til Hjælp, saa maa vi skilles for bestandig!

Og han kastede sig ned paa Jorden:

— Børn, bed med mig, bed med mig! Min Gud, min Gud, har du virkelig forladt os? Din Vilje ske, Herre, men kan det være din hellige Vilje, at disse forældreløse og hjemløse skal miste deres eneste Tilhold?

Der blev en stor Tavshed over hele Engen; alle bad.

I det samme Øjeblik aabnedes Laagen, og en Mand traadte ind. Hans Navn var Pancrazio Soave; flere af Børnene kendte ham. Han gik lige hen til Dom Bosco.

— Hr. Pastor, jeg hører, at De søger Lokale til et *Laboratorium!*

— Ikke et Laboratorium, rettede Dom Bosco ham — et *Oratorium!*

— Ja, hvad, Laboratorium eller Oratorium — jeg kommer fra en Mand, som hedder Pinardi, og som har

et dejligt Skur til Leje. Det er lige her i Nærheden — har De Lyst til at se paa det?

Dom Bosco lod sig det ikke sige to Gange. Han fulgte Pancrazio.

Skuret var rummeligt, og der hørte et temmelig stort Stykke Jord til det, men det befandt sig i en ynkelig Forfatning. Det havde sidst tjent til Brændeoplag, Taget var itu mange Steder, og, hvad der var det værste, skraanede saa stærkt, at Bygningen paa den ene Side kun løftede sig en knap Meter over Jorden. Det var med andre Ord umuligt at færdes derinde i opret Stilling.

Pinardi, Ejeren, lovede imidlertid ikke blot at istandsætte Taget, men ogsaa at lade Jorden afgrave, saa at Bygningen fik den fornødne Højde. «De skal faa et udmærket Laboratorium ud af det,» forsikrede han.

— Oratorium, rettede Dom Bosco paany.

— Oratorium? Naa — saa meget des bedre! Jeg har en pæn Sangstemme — jeg kan hjælpe Dem med at synge i Deres Kapel. Jeg har ogsaa en Lampe af Sølv, som De kan laane til evig Lampe. Saa kan De til Gengæld reservere mig og min Kone en Plads hver til om Søndagen!

Paa denne Maade blev alle Hindringer fjærnede. Dom Bosco lejede Skuret paa et Aar for 320 Francs, og Pinardi forpligtede sig til at sætte det i brugelig Stand til næste Søndag. Glædestraalende vendte Dom Bosco tilbage til sine Drenge.

— Mine Børn, vi er frelst! Vi skal nu have vort eget Hjem! Lad os takke den gode Gud — hans hellige Moder har hørt vore Bønner fra imorges!

Børnene vilde strax løbe hen og tage det nye Hus i Øjesyn. Men Dom Bosco holdt dem tilbage; de maatte først bede en Rosenkrans til Tak. Derpaa ilede de alle til Stedet.

Ugen igennem blev der arbejdet med feberagtig Iver. Dom Bosco var uafbrudt til Stede paa Arbejdspladsen, og Paaskemorgen, den 12te April 1846, var alt i Stand, Grunden uddybet, et Bræddegulv lagt, Væggene kalkede, Taget istandsat. Dom Bosco velsignede det nye Gudehus — som ikke var andet end et langt Værelse, femten Meter paa den ene Led, sex paa den anden — læste Messe og holdt derpaa en Prædiken, hvori Paaskeglæden og Glæden over endelig at staa under Oratoriets eget Tag klang sammen til et jublende *Alleluia*.

Fra nu af vendte ogsaa den offenlige Mening sig. Man kom og saae, man opdagede, at ikke mindre end fem Hundrede forsømte Børn her havde fundet et Tilflugtssted, man beundrede, man holdt Lovtaler, og den samme Dom Bosco, der for otte Dage siden af næsten alle var bleven betegnet som en gal Mand, udnævntes nu til en Helgen, en apostolisk Præst, et Geni. Hoben og Opinionen bøjede sig, her som altid, for den Enkeltes Mod og for hans Held. Marquisen, der allerede havde sagt ham op, tog sin Opsigelse tilbage, og de civile Myndigheders Uvilje blev besejret, da det viste sig, at Kong Carl Albert beskyttede det nye Foretagende, ja til Nytaar 1847 sendte 300 Francs ud til Valdocco med Paaskrift: *pei birichini di Dom Bosco*, «til Dom Boscos smaa Stratenrøvere». Saaledes kunde den unge Præst i Fred arbejde paa sit Værks videre Udvikling.

Først og fremmest voldte den pekuniære Side ham Vanskeligheder. Alt, lige fra den første Betaling af Husleje, beroede paa Almisser.

Han vilde dernæst gærne komme saa vidt, at han helt kunde overtage sine Børns Opdragelse. Han begyndte derfor med at undervise de bedst begavede af dem — lære dem Italiensk, Fransk, Religion, Historie, Geografi, endog lidt Latin. Saa snart de var komne ud over Begyndelsesgrundene i disse Fag, blev de atter sat til at lære andre, samtidig med at de selv uddannede sig videre. Paa denne Maade opdrættede Dom Bosco en hel Lærerstand, som senere blev hans Redskab til Værkets videre Udbredelse, og hvoraf flere blev Præster og deres Lærers Medarbejdere . . .

Men hvorledes er det muligt, paa nogle faa Blade, i et enkelt Kapitel af en Bog, at fortælle hele dette vidunderlige Liv, som var Dom Boscos? Hans Levnedsbeskrivelse, der ligger for mig — J. M. Villefranche: *Vie de Dom Bosco* (Paris, Bloud & Barral) — er en Bog i stort Oktavformat paa 356 Sider. Og der er Steder i denne Bog om en Præst i Slutningen af det nittende Aarhundrede, der er Steder, siger jeg, i Dom Boscos Biografi, som synes tagne lige ud af *Fioretti*.

Skal jeg fortælle om, hvorledes han rejste til Becchi for at hente sin Moder til at holde Hus for sig — og hvorledes Moder og Søn tilbagelagde den lange Vej til Fods, fordi de ingen Penge havde, han med sit Breviar under Armen, hun med en Kurv, hvori hun bar sit Tøj. Da de kom ind i Turin, mødte de en af Dom Boscos og Oratoriets Venner, en Præst ved Navn Giovanni Vola.

— Hvor kommer I fra? var hans ganske naturlige Spørgsmaal ved Synet af det støvede Par.

— Hjemmefra.

— Da ikke til Fods?

— Jo, til Fods, og det af gode Grunde.

— Hvad er det for gode Grunde?

Dom Bosco svarede med at lade Tommelfingeren glide frem og tilbage mod Pegefingeren — en Gebærde, der i Italien betyder saa meget som: «Skillinger!» I dette Tilfælde: «Ingen Skillinger!»

— Naa, og hvor skal I bo?

— I Skuret paa Pinardis Plads.

— Er der bleven indrettet en Lejlighed dèr?

— Ja, Skuret er bleven forlænget et Stykke.

— Har I nogen Møbler? Og har I noget at leve af?

— Kære Ven, De er altfor nysgærrig! Drengene er der, det er sikkert. Og saa har vi jo altid Forsynet!

— Med andre Ord: ingen venter jer, og der er intet i Stand til jer! Hør en Gang, Giovanni Bosco, jeg finder her i min Lomme en fuldstændig unyttig Genstand — vil De ikke skille mig af med den?

— Deres Uhr, Dom Vola?

— Ja. Penge var naturligvis bedre, men det gaar mig som Dem, kære Ven . . .

Og Dom Vola gjorde samme Pantomime som nylig Dom Bosco . . .

Nogle Skridt endnu, og Moder og Søn var i deres Lejlighed. Den bestod i to Sovekamre, hvoraf det ene ogsaa skulde tjene til Køkken. Møblementet bestod i to Senge, to Bænke, to Stole, et Skab, et Bord, en

Gryde og fire Tallerkener. Ved første Øjekast kunde Margherita Bosco ikke andet end finde dette Inventar *altfor* asketisk. Hun kom fra Bondegaarden derude i Becchi, hvor der var god Plads og meget Husgeraad . . .

Da løftede i det samme et Kor af klare Drengestemmer sig udenfor Vinduerne. Det var Børnene, der havde opdaget, at deres Fader og Lærer var vendt tilbage, og nu bød ham velkommen. *Angioletto del mio Dio* sang de, og utrættelige som Engle vedblev de at synge — en hel Time igennem . . .

Skal jeg fortælle om, hvorledes Dom Bosco begyndte at give de Forældreløse Husly? Først fik han udenfor et Værtshus i Valdocco fat paa nogle hjemløse Drenge, som han gav Nattely i Høet paa sit Loft, og som den næste Morgen tidlig forsvandt, medtagende Margherita Boscos gode Tæpper. Saa kom der en Regnvejrsaften en gennemblødt Stakkel til hans Dør og fik Lov at ligge i Køkkenet. Saa fandt Dom Bosco selv en anden Aften en lille Fyr, der ikke havde Tag over Hovedet, og tog ham med sig hjem. Saa kom en tredje, en fjerde, en femte — i 1848 var det allerede en tyvende og en tredivte.

Pinardi ejede foruden Skuret ogsaa et Hus, som stødte op til Pladsen. Dèr lejede Dom Bosco først et Værelse, saa to, saa en hel Lejlighed, saa to Lejligheder, tilsidst havde han hele Huset. Og hele dette Hus fyldte han med sine Skoleklasser, med sine Værksteder, hvor Børnene lærte alleslags Haandværk, med sine Sovesale, hvor Hundreder af Hjemløse fandt Ly. Og naar Børnene ikke havde Klæder, klædte han dem paa, og naar

de var hungrige, gav han dem at spise, og naar de intet kunde, lærte han dem at tjene deres Brød. Og Værket voxede og voxede — snart købte han hele Huset — snart byggede han selv store, nye Fløje til — og endelig rejste sig ogsaa den Kirke, hvorom han hin Dag havde talt til den tvivlende Borelli. I 1885 husede han under Oratoriets Tag i Valdocco over 1000 Børn i 40 Sovesale. Og den Orden, han 1868 stiftede, *Salesianerne,* har siden bredt sig over den hele katholske Verden, og fra dens 152 Skoler og Værksteder udgaar *aarligt* 30,000 unge Mænd, som Dom Boscos aandelige Sønner har reddet for Samfundet og frelst for Gud. Indtil Overmaal er da den piemontesiske Bondedrengs Drøm gaaet i Opfyldelse — fra hele Verden har han samlet sin Hjord . . .

I 1888 døde Dom Bosco, og 200,000 Mennesker fulgte ham til Jorden. Og hans Aand lever i det Samfund, han har stiftet, og fortsætter hans velsignelsesrige Livsgærning. En Søsterorden af Salesianerinder virker ved dens Side og leder i Italien, Frankrig og Amerika tredive Hjem for forladte Smaapiger.

Man tør da med Sandhed sige, at faa Mænd i det nittende Aarhundrede har virket mere for Verdens virkelige *Evangelisation* end Dom Bosco. Han var en Evangelist efter dette Ords dybeste Mening — «han var salvet til at kundgøre Evangelium for de Fattige, han var sendt til at helbrede dem, som havde et sønderknust Hjærte, at forkynde de Fangne, at de skulde løslades, at sætte de Plagede i Frihed og forkynde et Naadeaar fra Herren.» (Luc. IV, 18—19).

Og Dom Bosco var ikke blot en Hjærtets Stormand

— han var ogsaa en aandelig Begavelse, en selvstændig Tænker, en Forfatter af Rang. Han efterlader sig en literær Produktion paa henved 40 Bind — Andagtsbøger, polemiske Skrifter, Fortællinger, Biografier, Lærebøger (saaledes en *Italiens Historie* paa over 500 tættrykte Sider). Billedet af ham vilde derfor kun blive ufuldstændigt og halvt, hvis jeg ikke forsøgte at give et Indtryk ogsaa af denne hans Virksomhed. Jeg uddrager af et af hans biografiske Værker (*Vita di Luigi Antonio Colle*) følgende Betragtninger, der tillige har den Fordel at føre En ind i de pædagogiske Principer, efter hvilke Dom Bosco opdrog sin store Børneskare.

«Vé Barnet», skriver han, «hvis man ikke tænker paa andet end at udvikle dets Erkendelsesævne og dets Følsomhed — hvilken sidste Ævne man ofte ved en sørgelig Fejltagelse tager for Ævne til at elske — og hvis man som Følge heraf fuldstændig forsømmer at udvikle den menneskelige Hovedævne, den eneste Kilde til sand og ren Kærlighed, *Viljen*, hvoraf Følsomheden kun er et gøglende Afbillede . . .

«Naar Forstand og Følelse udvikles altfor stærkt ved intensiv Kultur, opsuger de alle Livets Safter, alle Sjælens Kræfter i sig. Snart har de opnaaet en stor Livlighed forenet med den yderligste, og derfor farligste, Forfinelse. Barnet fatter hurtigt, dets Indbildningskraft bliver brændende og letbevægelig, dets Følsomhed henrykker alle, der lærer det at kende . . .

«Men alle disse glimrende Egenskaber formaar næppe at dække den sørgeligste, den ufatteligste Svaghed. Barnet og senerehen den unge Mand beruser sig i sine egne Forestillinger og formaar hverken at tænke eller

handle med Sammenhæng; han mangler fuldstændig sundt Omdømme, Takt, Maadehold.

«Søg ikke hos ham Orden eller Methode. Han er forvirret, usammenhængende, i sin Tankegang som i sin Opførsel. Igaar forkyndte han med Begejstring én eller anden Sandhed, idag hævder han med ganske den samme Overbevisningens Kraft lige det Modsatte. Hans Fornuft formørkes af hans Viljes Svaghed og tillader ham ikke at tænke alvorligt og sammenhængende. Han modtager alle sine Domme og Meninger færdige udefra, og han antager dem, blot fordi de har tiltalt hans Indbildningskraft eller grebet hans Følelse ved deres Stemning. Med ganske samme Lethed lader han dem atter falde. De behager ikke mere, andre, mere glimrende Theorier har fængslet denne bevægelige Aand.

«Altfor rastløs, som en saadan Sjæl er, til at kunne læse klart i sit eget Indre, kender han kun sit Væsens Overflade, det vil sige de skiftende Stemninger. Hurtig til at gribe alle disse Overfladerørelser, tror han for Alvor at *ville,* hvad der i Øjeblikket tiltaler ham. Da han er ude af Stand til at modstaa sig selv, udfører han, strax og uden Overlæg, enhver ny Plan . . .

«Men erstatter ikke Hjærtet i det mindste, hvad der saaledes mangler Viljen? Har den højt kultiverede Følelse ikke skænket den unge Mand et ømt og et kærligt Hjærte?

«Ak, man genfinder her den samme Tomhed og den samme Mangel paa Sammenhæng som i Intelligensen. Den unge Mand fatter let Godhed, men denne Godhed kølnes ligesaa let igen. Han er ikke netop ond, men han kender ingen anden Lov end sit Lune. *Letfængelighed*

og *Ubestandighed* er en saadan Karakters Grundtræk. Man har villet danne et Menneske, men man har desværre ikke frembragt andet end et intelligent og stemningsforfinet, men svagt og ufornuftigt Væsen — et *højt udviklet Dyr!*»

Denne psykologiske Analyse giver i Finhed og Skarphed ikke de bedste franske Sjæleskildringer noget efter. Og, hvad Sagens Realitet angaar — hvor vejes, prøves og vrages ikke her hele den moderne *Forstands- og Følelses-Kultur*, i Modsætning til den sande Dannelse, *Hjærtets og Viljens Dannelse!* Den italienske Præst var ikke Filanthrop ud i det Blaa, han var en Mand, der selv havde gaaet Verdens eneste virkelige Dannelsesanstalt igennem, nemlig *Christendommens Skole*, og som vilde gøre andre delagtige i den samme Civilisation. Han var i vore Dage et af de store Vidner for, at *Christendom* og *Civilisation* er det samme — forholder sig til hinanden, som Roden til Træet, eller Blomsten til Frugten. Trods al Tale om «Kulturkamp» skal det derfor nok vise sig, at Christendommens Fjender i Virkeligheden ogsaa til sidst er Civilisationens Fjender, og at det, de inderst inde vil, er at føre os tilbage til *Barbariet* eller, som de selv siger, til *Naturen* . . .

Dette er derfor den lønlige Mening i hin forbitrede Kamp, der nu Europa over føres mod Christendommen. Derfor udryddes i Frankrig Kongregationerne, derfor bekæmpes i Spanien Klerikalismen, derfor stenes i Portugal Klostrene — man vil ikke, at Ungdommen skal opdrages i christen Aand, efter Grundsætninger som Dom Boscos. *Christi Kors* er Verdens største *Kulturmagt*,

saa sandt al Kultur hviler paa *Naturbeherskelse.* Mod dette Kors stormer derfor alle Lidenskabens Naturmagter, alle Anarkiets Afgrundsmagter. Er Korset først styrtet, da har Europas nittenhundredaarige Civilisation mistet sin Grundvold og maa af sig selv falde. Da kan Chaos komme, og Ragnarok staar for Døren . . .

XXIII

Romerske Relikvier.

I Kirken Santa Croce in Gerusalemme ser man en Relikvie af Christi Kors og et Stykke af Navnepladen med Indskriften i de tre Sprog: «Jesus af Nazareth, Jødernes Konge . . .»

— Man ser saa meget her i Rom, siger en skeptisk Stemme, ved min Side (eller i mit Indre, jeg véd ikke rigtigt). — Man ser saa meget: Petri Lænker, Trappen til Pilatus' Palads, Veronikas Svededug, Torne af Christi Tornekrone og meget mere. Det er sært, de ikke ogsaa har *Pilati Vandfad* — det kunde de vist ligesaa godt have, som alt det andet . . . Iøvrigt var Indskriften paa Pladen, vi saae, kun i *to* Sprog, Græsk og Latin!

Jeg svarer paa disse Indvendinger saaledes:

— Det kommer simpelthen af, at Pladen er itu; der mangler et Stykke foroven, hvor det Hebraiske har staaet. Men sig mig iøvrigt: Du har jo i Roskilde Domkirke set Christian I's Sværd, og du troer, det virkelig har tilhørt ham?

— Ja, hvorfor ikke?

— Du har i Weimar set Goethes Skrivebord og i Florens Savonarolas Haarskjorte og i Aachen Karl den

Stores Kejserkrone og paa Wartburg Luthers Blækklat, og det falder dig ikke ind at tvivle paa nogen af disse Relikviers Ægthed?

— Nej, hvorfor skulde jeg det?

— Netop, hvorfor skulde du vel det?! Men du mener maaske, at Petri Lænker er ældre end Christian den Førstes Slagsværd, og at Indskriften paa Korset skriver sig fra en ulige fjærnere Oldtid end Blækklatten paa Wartburg? Du kan imidlertid være vis paa, at har man været omhyggelig for ar gemme Goethes eller Savonarolas Efterladenskaber, har man med endnu større Ærefrygt og Kærlighed passet paa alt, hvad der havde tilhørt de første Christne, Apostlene, ja Herren selv! Endog Martyrernes *Blod* blev opsamlet og bevaret; det læser vi i Martyrakterne, og det ser vi af Blodampullerne, der findes i Katakombegravene . . . En ung Pige gemmer sine Balbuketter, en Brud sin Myrtekrans. Og du troer, at *Kirken* skulde have forkommet en Apostels Lænker eller Herrens Tornekrone?

Den tvivlende Stemme tav, men det var den Tavshed, som betyder: «Jeg er ikke overbevist, men mine Modargumenter er sluppen op.» Jeg forfulgte derfor min Sejr og vedblev:

— Siden du lagde saa godt Mærke til Indskriftspladen paa Korset, saa bemærkede du maaske ogsaa den Ejendommelighed ved den, at baade den græske og den latinske Indskrift er skreven *baqfra:* Der staar SVNIRAZAN i Steden for NAZARENUS — og Ordet er endog stavet fejl, med et I for et E. Men netop disse Ejendommeligheder er et Bevis for Indskriftens Ægthed.

Du véd nemlig, at Hebraisk skrives, hvad vi kalder

bagvendt, d. v. s. fra *højre* til *venstre*. Jøderne paa Christi Tid var altsaa vante til at læse alt paa denne Maade. For at en Indskrift paa Græsk eller Latin derfor skulde kunne læses af dem, maatte den være skreven, *som om den var Hebraisk*. Deraf den bagvendte Skrivemaade — som ingen Falskner i senere Tider vilde have tænkt paa at efterligne . . .

At der staar *Nazarinus* i Steden for *Nazarenus* tyder heller ikke paa, at der her foreligger et Falsum. Det er simpelthen en Retskrivningsfejl af den maaske med Latinen ret ubekendte Haandværker, der med et eller andet spidst Instrument har graveret Indskriften i det bløde Træ.

Nogle Oldforskere har gjort meget Væsen af, at der i den græske Inskription var benyttet en Maade at skrive Bogstavet Epsilon paa, der ellers kun skulde forekomme meget senere i Tiden (Ε for E). Arkæologen Ed. Leblant erklærede udtrykkeligt, at et saadant Ε med afrundede Former ikke fandtes før i det sjette Aarhundrede efter Christus. Og Leblant er en betydelig Avtoritet . . .

Alligevel har det vist sig, at man *paa Murene i Pompeji* netop har funden dette Ε skrevet i Mængde af de pompejanske Gadedrenge — og Pompeji blev, som bekendt, begravet af Asken længe før det 6te Aarhundrede . . .

Man har endvidere fundet Mønter, prægede af selve *Herodes,* Jesu Samtidige. Og paa disse Mønter anvendes, i Ordet *Tetrarkos* (Fjerdingsfyrste), netop hint Ε — fra det 6te Aarhundrede!

Endelig viser det berømte *Spottekrucifix* fra Palatin — hvor en christen Dreng, Alexamenus, er fremstillet,

tilbedende en korsfæstet Skikkelse med Æselshoved — Spottekrucifixet fra Palatin, der er fra det andet eller tredje Aarhundrede, viser i sin Indskrift ganske det samme runde Є, som Herodes' Mønter og Korsets Navneplade . . .

Fordreven fra dette Ankepunkt slog Videnskaben dernæst ned paa den fejlagtige Brug af Bogstavet ε for η i den græske Gengivelse af Navnet Jesus. Det var imidlertid let for Apologetiken at finde antike Mønter, hvor Gudinden Athenes Navn er stavet med ε, ikke som sædvanligt med η. Naar en græsk Møntmester kunde begaa denne Fejl, var der intet urimeligt i, at Pilatus' Snedker eller Tømrer tillod sig samme Forvexling — især i et jødisk Egennavn, hvis Stavemaade paa Græsk han sandsynligvis maatte fastslaa paa egen Haand . . .

— Du ser altsaa — ender jeg mit Foredrag — at *adskilligt* taler for Navnetavlens Ægthed, *intet* imod. Traditionen siger, at Kejserinde Helena, Konstantins Moder, har bragt denne og mange andre Relikvier til Rom — deri er intet urimeligt. Magten dertil havde hun, og Fromheden drev hende til at benytte denne Magt. Hvorfor skal man saa ikke tro paa disse Ting?

— Det véd jeg ikke, svarer Skeptikeren, men man er nu engang opdraget til, ikke at tro saadan noget . . .

— Saa maa man opdrage sig selv til det modsatte, siger jeg og drager ham med hen til *Scala Santa*, «den hellige Trappe», Trappen fra Pilatus' Domhus i Jerusalem ført til Rom af den hellige Helena . . .

Dèr ser vi ham staa i Marmor paa den ene Side af Trappen, den kolde, kloge Romer, hvis Kløgt og Kulde kom saa verdenshistorisk tilkort. Og dèr staar

han paa den anden Side, den bundne Misdæder, som er Verdens tornekronede Konge! indtil denne Dag . . .

Og op ad Trappen gaar nogle gamle Koner paa deres Knæ — ja, ikke blot gamle Koner, som jo altid er fromme — men højere oppe ser vi ogsaa unge Damer i lyse Toiletter og en Herre i sort Frakke. Langsomt flytter de sig opad, Trin for Trin; paa to eller tre Steder bøjer de sig ned og kysser Blodsporene paa Trappens Marmor — Draaberne af Jesu Blod . . . Ingen Lyd høres; stille fjærner de knælende Andægtige sig op ad Scala Santa, der taber sig i Halvmørket oppe ved Kapellet *Sancta Sanctorum*.

— Lad *os* følge efter, siger jeg sagte til Skeptikeren ved min Side.

— Jeg kan ikke, hvisker han — Men jeg er bedrøvet over ikke at kunne . . .

XXIV

Foraar.

Foraaret er kommen, skønt vi endnu kun er midt i Februar. Egenlig har det hele Tiden været her — men i Inkognito, med Scirocco-Regnvejrets graa Domino slængt over sin blomsterbrogede Botticelli-Dragt. Nu kaster det aabent Masken i de varme Solskinsmiddage; Krokus og Anemoner bryder frem af Grønsværet i Villa Borghese og Villa Doria Pamfili; mellem de gamle Træer foran San Gregorio Magno er Græsset oversneet af skinnende Gaaseurter; alle vinternøgne Løvtræer staar med knopbrudsrøde Kroner, og paa Monte Coelio dufter det af Violer ud fra Villahaverne bag de høje, hvide Mure langs de ensomme Veje.

Der er noget nordisk, noget dansk over dette tidlige Foraar — en Stemning af Pilerakler, vissent Græs og nøgne, solvarme Bøgeskove. Og Danskerne, som er i Rom, tager ud i Kampagnen, ud til Ponte Molle og Poussin-Dalen, ud ad den appiske Vej eller forbi San Paolo til Feberskoven og Cistercienserklostret Tre Fontana.

Mest nordisk og hjemligt bliver Foraaret dog, naar der en Dag igen kommer Graavejr. Da er der ensomt

i Kampagnen, ingen Række af Drosker med *sightseeing* Englændere ruller ud ad Via Appia. Skyerne hænger tungt og lavt og slører næsten Albanerbjærgene — dette lille, rythmiske Bjærgland, der i Solskin ser ud som en til Jorden neddalet Aftensky. Og man gaar ad den ensomme Via delle sette Chiese, som forbinder den appiske Vej med Vejen til Ostia. Føret er fast, Vejret køligt og biæsende, man kan gaa rask og langt ligesom i Danmark. Ved græsgroede Diger og flettede Gærder standser man og ser ud over den øde og mørke Kampagne med dens spredte, skumle Taarne. Eller man spejder gennem en Vignes Gitterport ind imod Rom; mellem Trætremmerne ser man St. Peter og Aventin, Maria Maggiore og Lateranet. Man er helt ene paa den øde Vej; Blæsten gaar med stærkt Sus gennem de store Pinjer ved Vigneportene, og det nordiske Hjærte rinder fuldt af svulmende Tungsind . . .

Saa gaar man videre og kommer til et lille, lukket Kapel med en aaben Forhal. Paa Forhallens hvidkalkede Mur staar en Indskrift malet, en Sætning af den hellige Filip Neri, disse Ord:

Sarà sarà è poi?
E poi tutto passa.
Paradiso! Paradiso!

Det er Filips berømte Spørgsmaal: «Og saa?» — det «Og saa?», hvormed han bragte en ung Mand til at indse Verdens Forfængelighed og vende sig til Gud. Den unge Mand kom til Filip og oprullede, straalende af Glæde, sine Fremtidsudsigter for ham. Først vilde han tage sin Examen, saa blive Sagfører, saa gifte sig, tjene mange Penge, holde Hest og Vogn, købe Villa,

blive en anset og mægtig Mand . . . «Og saa?» sagde Filip — «Og saa?» Og den unge Mand kunde med ét ikke svare. Men Filip kunde svare for ham, og med straalende Ord begyndte han at tale til ham om de evige Skatte, som Rust og Møl ikke fortære, og Tyve ikke bryde ind og stjæle — om den himmelske Herlighed — Paradiset! Paradiset! Og den unge Mand solgte alt sit Gods og gav Pengene til de Fattige og kom og fulgte Filip . . .

Han har tidt gaaet her paa Via delle sette Chiese, den hellige Filip, den lille Florentiner med det store, lyksalige Hjærte. Han kom her, naar han gik sin kære Pilgrimsgang til Roms *syv Kirker* — St. Peter, Lateranet, Maria Maggiore, Sta Croce, San Lorenzo fuori le mura, San Sebastiano ved den appiske Vej og San Paolo ved Vejen til Ostia. Han har gaaet her mange Gange, den lille Florentiner med det store, brændende Hjærte — som ung alene — som gammel fulgt af Pilgrimmenes mange Tusender — men altid med Blikket mod Himlen, med Ansigtet lysende af Glæde, med Spøg paa Læben og Smil om Munden. «Værer altid glade» — Filip Neris Liv var en uafladelig Opfyldelse af dette apostoliske Bud. Ogsaa han har sikkert — som jeg idag — hørt Kampagnens Blæst suse tungt i de store Pinier. Men han sænkede sig ikke i Naturens Tungsind, han løftede sig op derover med mægtige Vingeslag. Thi — som Faber, en af Filips Disciple i det nittende Aarhundrede, har skrevet — «*Glæde* er den duggede Morgenfriskhed i vor Sjæl. Glæde er en Dag, som altid er ung, en stadig Solopgang, hvoraf Tilbedelse og mandig Gudstjeneste gaar frem.»

Men hvad hin aandelige Glæde, hint Foraarssolskin

i Sjælen vil sige, det anede jeg en Dag paa Pladsen foran St. Peter . . .

Jeg kom gaaende fra Kirken over mod Obelisken, og foran mig gik en Familie Fremmede — Mand, Hustru, nogle Børn, hvoraf det mindste blev baaret af en broget Amme. Fra den anden Side kom en høj, ældre Præst os i Møde — en statelig, værdig Skikkelse med et skønt og storslaaet Ansigt, et Jupiteraasyn, ombølget af mægtigt, graasprængt Skæg. Han var klædt i en vid, askegraa Dragt og holdt en Rosenkrans i højre Haand.

Idet han nu gik forbi Ammen, som bar de Fremmedes Barn, sagtnede han, ligesom uvilkaarligt, sin Gang. Han fæstede sine store Øjne, hvis brune Klarhed funklede i Solen, paa Barnet, og med et Smil, der straalende steg op som fra Dybder af overstrømmende Godhed, tegnede han med Korset paa sin Rosenkrans et Kors paa det spæde Barns Pande. Moderen, som var lidt i Forvejen, vendte sig halvt og saae tilbage; i det samme Nu greb hun begge sine andre Børn ved Haanden og førte dem hen mod den Gejstlige, idet hun udbrød, saa højt, at jeg kunde høre det:

— *Mon Père, bénissez aussi ceux-ci!*

Den Ubekendtes Smil lyste endnu rigere og ømmere, og med en langsom Haandbevægelse velsignede han Børnene. Saa steg han, hilsende og smilende, op mod Basilikaen; han gik mig saa nær forbi, at jeg næsten rørte hans Klædnings Sømme. Og idet jeg saae ind i dette stærke, skønne Mandsansigt, der ligesom udstraalede Lys, følte jeg i min Sjæls Inderste, hvilken underfuld, hvilken altovervældende Glæde det maa være, af hele sit Hjærte at elske Gud og elske Mennesker — ikke

mere hade, ikke mere afsky, ikke mere foragte — men elske hver Sjæl, som lever, elske med Guds Elskov — overgive sig helt til hin almægtige Kærlighed, hvis hvide Strøm er Verdens inderste Liv, og lade sig bære opad, opad, opad — ind i et Foraarssolskin, som evigt gløder renere og renere, og hvorunder Jordens Mørke og Vrede og halstarrige Tungsind ligger som et druknet Land dybt nede under et skinnende Hav af klart og uforgængeligt Lys . . .

XXV

Tre Fontane.

Overalt i den romerske Kampagne ser man omkring Stationsbygningerne og Vogterhusene en lille Lund af nogle ejendommelige Træer med hvid Stamme og langt nedhængende, fint finnet Løv. Det er den feberfordrivende australske *Eucalyptus*, som Regeringen nu lader plante allevegne for at jage Malariaen bort; oprindelig har dette sundhedsbringende Træ imidlertid hjemme hos Cisterciensermunkene ude ved Tre Fontane. Her blev den første Eucalyptus plantet, her finder man nu en hel lille Skov, som omgiver det gamle Abbedi til alle Sider.

Naar man gaar San Paolo forbi, videre ud ad den ostiensiske Vej, kommer man efter en lille halv Times Gang til *Tre Fontane*, de tre Kilder. I gamle Dage hed Stedet *Ad Aquas Salvias*, «ved de salviske Kilder», og Apostelen Paulus led her Martyrdøden. Traditionen fortæller, at Apostelens afhuggede Hoved tre Gange berørte Jorden i sit Fald, og hver Gang sprang der en Kilde frem af den vandrige Grund. De tre Kilder ses endnu derude og har givet Stedet Navn. Allerede tidligt byggedes en Kirke over dem, og Pave Innocens II kaldte 1128 den hellige Bernhard til Rom for at

stifte et Cistercienserabbedi ved Tre Fontane. Det nye Klosters første Abbed, Bernhard af Pisa, blev senere Pave under Navn af Eugen III, og St. Bernhard skrev til ham sit berømte Formaningsskrift *De Consideratione sui* («Om Selvbetragtning»).

Senere forfaldt Klostret, Malariaen bredte sine giftige Dunster ind over Egnen, og i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede kaldtes Stedet, hvor Tre Fontane laa, paa Grund af sin Sundhedsfarlighed aldrig andet end *la tomba*, «Graven», og Klostret hed *l'abbazia morte*, «det døde Abbedi».

Da besluttede Pius IX atter at indkalde Cistercienserne — eller, som de populært kaldes, *Trappister* — til Klostret. Trappisternes Hovedopgave er Jordbrug; skulde nogen kunne faa Bugt med Malariaen, maatte det være dem. I 1868 ankom da den første Koloni af franske Trappister.

Til at begynde med maatte Munkene for at undfly Malariafeberen hver Aften gaa ind til Rom og overnatte og hver Morgen atter gaa til Tre Fontane for at arbejde. Man havde netop dengang opdaget det australske Eucalyptus-Træs malariafordrivende Egenskaber, og Trappisterne begyndte derfor deres Værk med udstrakte Eucalyptusplantninger. Tre Fontanes Jordbund blev derved saaledes renset, at det i Midten af 70'erne blev muligt, uden Fare at overnatte i Klostret, hvor blot én Nats Ophold forhen var nok til at medføre de hæftigste Feberanfald. Der var da plantet 5000 Eucalyptus.

Den nye italienske Regering inddrog dengang alt Klostergods i Italien, altsaa ogsaa Abbediet Tre Fontanes. Da man imidlertid saae, hvilke Resultater Trappisterne havde opnaaet, overlod man dem naadigst

i Aaret 1880 400 Hektarer Land af deres eget til Forpagtning, paa Betingelse af, at der aarligt skulde plantes 10,000 Euclyptus. Denne Betingelse opfylder Trappisterne samvittighedsfuldt; samtidig har de i den rensede Jordbund plantet Vinstokke og begynder nu at dyrke Vin derude. Fra Munkene breder Eucalyptusplantningerne sig rundt i Kampagnen; de virker saaledes som et romersk «Hedeselskab», men uden anden Statsunderstøttelse end Retten til at betale Forpagtningsafgift af den Jord, som en Gang har hørt Klostret til.

Trappistordenen er en af den katholske Kirkes strængeste. Vinter og Sommer staar disse Munke op Kl. 2, beder og synger i deres Kirke til Klokken 6, nyder saa en Bid tørt Brød og gaar dernæst ud paa Markarbejde indtil Middag Kød, Fisk og Æg smager de aldrig, kun Grøntsager, Mælk, Smør og Brød; deres Drik er Vand, blandet med Eddike, samt til Middagen et lille Maal Øl. Deres Seng er en Straasæk, hvorpaa de hviler uden at klæde sig af. De er forpligtede til Tavshed; kun, naar Arbejdet nødvendigt fordrer det, maa de tale nogle faa Ord. Overfor Fremmede er deres Tavshed absolut; dog undtages herfra de Munke, hvem det f. Ex. i Tre Fontane paahviler at forestaa Klostrets Udsalg af Erindringer om Stedet, eller de Patres og Brødre, som ovre paa Via Appia viser de Besøgende rundt i San Callistos Katakomber.

Og trods dette strænge Liv bliver Trappisterne gamle. Det, som ælder Menneskene, er aabenbart meget oftere deres Nydelser, end deres Forsagelser. Det, som ælder Menneskene, er desuden deres Sorger

og Bekymringer — men hvad Sorger og Bekymringer kan Trappisten have? Han har frivillig valgt at savne, valgt at lide, valgt at vaage, valgt at bede, valgt at arbejde — han har med kongelig Ædelmodighed givet sig selv helt til Gud — og Evighedens uendelig gavmilde Konge overvælder til Gengæld sine fattige Markarbejdere med al den Fylde af Fred, Glæde og Lykke, som er forjættet dem, der mister deres Liv for at vinde det.

Den, som kommer til Tre Fontane og taler lidt med Brødrene, opdager let, hvorledes Glæden lyser ud af dem, hvorledes de er fyldte til Randen med indre Jubel, og hvorledes deres Ansigter straaler af den Fred, som Verden ikke kan give . . . Og i Skumringen vandrer Pilgrimmen bort fra det døde Abbedi, som nu atter er bleven levende — bort fra de salviske Vande, som risler, hvor Verdensapostelens Hoved faldt. Og medens Vandreren gaar gennem Eucalyptusskoven og ud over Kampagnen, hvor store Faarehjorde drives i Fold, rinder de skønne Ord ham atter og atter i Hu:

— *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis* . . . Min Fred giver jeg Eder; min Fred efterlader jeg Eder; jeg giver ikke, som Verden giver . . .

Pacem meam — min Fred — Jesu Fred — Guds Fred . . .

XXVI

Fastetid.

Karnevalet er endt — det stakkels romerske Karneval, der nu kun er en Skygge af sig selv. Paa dets sidste Dag løb nogle Drenge med Papnæser op og ned ad Corso, og fra Vinduer og Balkoner dyngedes, ikke Confetti, men smaatskaaret farvet Papir ned over de Forbigaaende eller udslyngedes lange Serpentiner. En enkelt Vogn med Masker banede sig Vej gennem Mængden, der fyldte Kørebanen og var tilfreds med lidt.

Men om Aftenen efter dette fattige Karneval steg en fugtig Taage op om Rom, og gennem Taagen og Mørket ringede Klokkerne dumpt fra alle Roms Kirker — Fasten begyndte. Og den næste Morgen modtog de Troende af Præstens Haand den viede Aske paa Issen — og over dem lød de manende Ord: «Ihukom, o Menneske, at du er Støv» — *Memento, homo, quia pulvis es* . . .

Der er en romersk Fasteskik, som enhver, der elsker Fortidsminder og Fortidskunst, ikke kan være ligegyldig for — det er de saakaldte *Stationsbesøg*.

I Middelalderen var der hver Dag i Fastetiden

ansat en bestemt Kirke, hvorhen den hele romerske Sognegejstlighed begav sig i højtideligt Tog for sammen at holde Gudstjeneste. Disse Kirker kaldes *stationes*, og deres Navne findes endnu optegnede i den romerske Messebog.

Denne Skik er længst gaaet af Brug; Stationskirkerne fyldes ikke mere af Roms Kanniker, Præster og Diakoner. Men af den gamle Sædvane har dog noget holdt sig. Paa Stationsdagene er vedkommende Kirker smykkede til Højtid; Søjlerne er beklædt med Rødt, og Gulvet strøet med Buxbom; paa Altrene er alle Kirkens Relikvier fremstillede, og findes der en Krypt, er den aaben og oplyst. Mange Kirker er hele Aaret rundt kun tilgængelige denne ene Dag, og dette gælder især meget gamle og afsides liggende Kirker. Mange Mennesker valfarter derfor endnu til Stationskirkerne Fastetiden igennem; Seminaristernes Eftermiddagsture gaar ufravigeligt derhen; i Steden for paa Monte Pincio og i Villa Borgheses grønne Pinielunde ser man de røde Elever fra Collegium Germanicum skinne i lange Rækker hen ad de øde Veje paa Aventin eller mellem Via Appias høje Havemure. Og den, der er i Rom af Kærlighed til gammel Kunst, forsømmer ikke Lejligheden til nemt og bekvemt at se, hvad der ellers koster megen Ulejlighed og mange Soldi at faa Adgang til.

Den fuldstændige Liste over Stationskirkerne findes i *Diario romano* for det løbende Aar, en kirkelig Kalender, der faas f. Ex. i Desclées Boghandel eller hos Pustet ved Fontana di Trevi. Men man kan ogsaa hver Søndag købe det illustrerede Ugeblad *La vera*

Roma; paa Bagsiden vil man finde Stationerne nævnte for den kommende Uges Dage.

Askeonsdag begynder Fasten og dermed Stations valfarterne. Der er paa denne Dag ikke mindre end tre Kirker, som kan besøges, og alle interessante.

Først Santa Maria in Cosmedin, ligeoverfor Vestatemplet; i dens Forhal staar den bekendte *Bocca della verita.* Den ældgamle byzantinske Basilika har et dejligt Mosaikgulv, og i Apsis samt de to Sidekapeller er gamle, nylig restaurerede Fresker. Under Choret er en Krypt, hvori Kirkens Relikvier paa denne Dag findes udstillede, belyste af mange Olielamper og Voxstabler.

Fra S[a] Maria in Cosmedin stiger Vejen ad Aventinerbjærgets Skraaning mellem store Haver med mægtige Pinjer op til Dagens to andre Stationskirker — S. Sabina og S. Alessio. Man kommer først til den gamle Basilika S[a] Sabina, der tilhører Dominikanerne. Paa denne Kirkes Hovedportal findes i Træskulptur den ældste Fremstilling af Korsfæstelsen, man kender; den er fra det femte Aarhundrede. Jesus er fremstillet mere staaende end hængende, Korset ender med et trekantet Tag over hans Hoved. Til højre og til venstre er de to Røvere, ligeledes staaende paa deres Kors. En Baggrund af Murværk antyder Jerusalem.

Klostret ved Siden af S[a] Sabina er en historisk mærkelig Bygning. Det udgør nemlig en Del af det gamle Pavepalads, som Honorius III lod opføre 1216. Her har den hellige Dominicus boet, og Honorius har her stadfæstet hans Ordensregel. I Haven viser man endnu den Fremmede det Orangetræ, som den spanske Helgen har plantet, og som var det første i Italien.

Her havde senere den Ordensbroder sin Celle, der skulde blive Pave Pius V; baade hans og St. Dominicus' Celle er omdannede til Kapeller og kan besøges. Over Døren til St. Dominicus' Celle, som er lille og mørk, læser man en Indskrift, der forkynder, at «her tilbragte de hellige Mænd Dominicus, Franciscus og Karmeliteren Angelus Nætterne med at samtale om guddommelige Ting.» Pius den femtes Celle er større og lysere; fra Vinduet ser man op langs Tiberen, over til Kapitol. Dominikanerne har kun Brugsret til en ringe Del af dette deres gamle Kloster; Resten har Regeringen taget til Militærsygehus.

Ved Siden af S[a] Sabina ligger *S. Alessio,* ogsaa en Basilika, som desværre er bleven restaureret i det attende Aarhundrede. Paa den biskoppelige Thronstol i Choret finder man dog et Par pragtfulde inkrusterede Søjler, af Jakob Cosmas; Mosaiken er som et Fletværk af blaa, violette og purpurrøde Snore paa en Grund af Guld.

Efter disse tre Kirker slutter man sin Vandring med et Besøg i Malteserriddernes dejlige Have, hvortil en stor, brun Port med det berømte «St. Peters-Nøglehul» fører ind. Saa snart man nærmer sig Stedet, styrter gamle Koner og tjenstvillige Drenge til fra alle Sider og peger paa dette Nøglehul; og naar man kigger igennem det, ser man, som i en Stereoskopkasse, for Enden af en lang og lige Løvgang St. Peters Kuppel. Man skal imidlertid ikke nøjes med at kigge, man skal banke paa og træde ind, Der er den dejligste gamle Have indenfor, som ingen uden et Par stille Gartnerfolk gaar og glæder sig ved. Haven tilhører Malteserridderne, men de kommer der aldrig.

Ved Siden af Malteserhaven ligger et meget stort, ganske nyt Benediktinerkloster, S. Anselmo. Leo XIII har givet Pengene baade til det vidtstrakte Kloster og den store, romanske Kirke. Her boer de unge Benediktinere, som skal studere i Rom, og her residerer alle Benediktineres Første-Abbed, Dom Hildebrand de Hemptinne.

Langs S. Anselmos Mure stiger man atter nedad. Mandeltræerne blomstrer paa Aventinerbjærgets Skrænter; langt ovre skimter man det ældgamle Kloster San Saba med dets romanske Arkader over Indgangsporten. Her er endnu lidt af Fortidens Rom.

Men nede ved Bjærgets Fod møder man den elektriske Sporvej fra St. Paul, der fører En ind til Piazza Venezia . . .

Paa lignende Maade byder omtrent hver Dag i Fasten sin Udflugt.

Snart gaar man til S. Giorgio in velabro, nede ved Forum boarium; det er en meget gammel, forfalden og fugtig Kirke; muldent og muggent lugter der inde; *in velabro* betyder ogsaa: «i Sumpen». Ved Siden af staar Æresbuen, som Vexellererne byggede for Septimius Severus og hans Sønner; den hadske Caracalla, der paa Severusbuen har ladet sin Broder Getas Navn udslette, har her borthugget hans Billed.

En anden Dag vandrer man ned forbi Kolossæum, gennem Konstantins Triumfbue ud til S. Gregorio Magno med den af Kardinal Scipio Borghese byggede pragtfulde Renaissancetrappe.

Naar man gaar ind i S. Gregorio, finder man i et Kapel tilhøjre for Hovedaltret et lille Værelse bevaret af den store Paves Fædrenehus, som en Gang stod

her. Man ser en gammel kurulisk Stol, hvori Gregor plejede at sidde, og Nischen, hvori han sov. Og i Kamaldulenserklostrets Have ved Siden af Kirken ligger tre Kapeller; i det ene af dem opbevares det Marmorbord, hvorved Gregor daglig bespiste tolv Fattige. Et i Bordet indhugget Kors betegner hver af de tolv Pladser. En Dag indfandt der sig her tretten Gæster, og Gregor bespiste da ogsaa den Trettende. Men denne trettende var en Engel . . .

Fra S. Gregorio bøjer man af tilhøjre, op ad en stejl og stille Gade, hvorover mægtige Murbuer spænder. Snart viser sig tilvenstre over de knoppetætte Trækroner den højtopstigende Apsis af S. Giovanni e Paolo; med sine smaa romanske Buer minder den om Choret paa Roskilde Domkirke. Endnu et lille Stykke Vej og man er paa en stille Plads, omgivet af Kirken med dens Søjleforhal, af Klokketaarnet og Klosteret, der løfter sig sammen i fæstningsagtig Højde og Tillukkethed, og af Roms brune Bymur.

St. Johannes og St. Paulus, efter hvem Kirken har Navn, er ikke de to Apostle. Det er to Martyrer, der under Julian Apostata faldt som Ofre for deres Tro. Martyrakterne betegner dem som Hofembedsmænd, og for at undgaa Opsigt lod Julian derfor disse to højtstaaende Christne henrette i deres Hus, medens Henrettelser ellers skulde ske udenfor Roms Mure. Efter Julians Død lod Senatoren Byzanticus og hans Søn Pammachius i Aaret 398 de to Blodvidners Hus omdanne til en Kirke, og interessant er det, at man i vore Dage, under den nuværende Kirkebygning, har genfunden et gammelt romersk Hus fra det fjerde Aarhundrede. Paa Stationsdagen er alt oplyst dernede,

og man kan bevæge sig frit omkring uden Fører. I flere Værelser ses christne Fresker, i andre hedenske. Man finder bl. a. i det saakaldte *Oratorium* en Fremstilling af de to Martyrers Henrettelse samt den ogsaa fra Katakombemalerierne kendte Kvindefigur med løftede Hænder, som af Arkæologerne kaldes *Oranten* (den Bedende) og menes at symbolisere enten Kirken eller Guds Moder . . .

Atter en anden Dag gaar Vandringen ud til S[a] Maria in Domnica paa Monte Coelio.

Naar man fra Kolossæum følger Via Claudia, kommer man snart til en Plads lige indenfor Bymuren; midt paa Pladsen staar en Søjle, der bærer et lille antikt Skib af Marmor. Pladsen har Navn efter denne Marmorskude — Piazza della *Navicella*. Naar de gamle Romere lykkelig havde tilendebragt en farlig Sørejse, skænkede de et saadant Skib som Votivgave til Guderne. Den Navicella, der nu findes, er kun en Kopi, som Leo X lod udføre for at kunne fjærne Originalen, der indtil hans Tid stod her. Bag denne hedenske «Kirkeskude» er Indgangen til S[a] Maria in Domnica — en gammel Kirke, hvis Apsis er prydet med straalende Mosaiker. Her som i Laterankirkens Chor eller som paa Facaden af S[a] Maria in Trastevere ser man den Pave, der har skænket Kunstværket, som en ganske lille, knælende Skikkelse, der ydmygt kysser Marias Fod eller fremføres af en beskyttende Helgen. Der er langt fra hin fromme Mosaikkunst til de selvbevidste Tider, da en Pave skriver sit Navn med store Metalbogstaver midt over Peters-Kirkens Facade: *Paulus Burghesius V. Pontifex Maximus fecit* . . .

Her, hvor S[a] Maria in Domnica staar, var i gamle

Dage *Castra peregrina*, Fremmedlegionernes Kaserne. Her var det, St. Paul tilbragte de første Dage af sit Ophold i Rom — indtil «det blev ham tilladt at bo for sig selv i et lejet Herberge» (Ap. Gj. XXVIII), nede ved den gamle flaminiske Vej, den moderne Corso, dér, hvor nu Kirken S[a] Maria in Via lata ligger.

S[a] Maria in Domnica tilhører græske Munke og er hele Aaret rundt kun aaben paa Stationsdagen. Denne Dag er Kirkens Festdag, og baade Morgen og Aften er der Gudstjeneste — megen melodisk, ensformig Sang af mange, unge, klare Stemmer . . .

Paa den anden Side Pladsen, udenfor Bymuren, ligger den mærkelige Kirke San Stefano rotondo. Det er en gammel romersk Slagtehal *(macellum)*, en Rundbygning, baaren af toogtyve antike Søjler; man viser i Forhallen en Bispestol, hvorfra Gregor den Store i sin Tid skal have prædiket.

Saaledes fører Stationsvalfarten stadig til nye Seværdigheder.

En efter en gennemgaar mnn de bedste af Roms Mosaikkirker — S[a] Maria in Trastevere, S. Lorenzo fuori delle mura, S[a] Pudenziana, S. Cosma e Damiano, S[a] Prassede. Man tør ikke springe nogen af disse over, og vil man have et fuldstændigt Overblik over Mosaikkunsten i Rom, maa man endda tilføje Lateran-kirken, St. Paul, S[a] Cæcilia, S[a] Maria Maggiore og S[a] Francesca Romana, ved Forum. Det er en lidt ensformig Kunst; man har vanskeligt ved at holde de forskellige Mosaikker ude fra hverandre i Erindringen. Motiverne er jævnlig de samme, og Behandlingen næsten identisk: en thronende Christus i Midten, Helgener til begge Sider under Paradisets Palmer, paa

Paradisets Guldhimmel; nedenunder som Frise to Rækker Lam, der fra de symbolske Stæder Jerusalem og Bethlehem — Jødedommen og Hedenskabet — nærmer sig Gudslammet paa Golgatha, hvorfra Evangeliets fire Floder udrinder. I San Clemente er Korset fremstillet som Livets Træ, hvoraf den sande Vinstok udspringer, og tolv Duer, der er de tolv Apostle, hviler sig paa dets Arme. Dette er vistnok det mest individuelle Træk i hele Roms Mosaikkunst. Men til Gengæld: hvilken dyb, liturgisk Værdighed i Holdningen, hvilken Modsætning til hin Efterrenæssancens Kunst, der med sine store Gestus søger at dække over det manglende aandelige Indhold!

Stationsvalfarten leder En ogsaa til Egne af Rom, der ellers ligger udenfor Turistvejene. For at søge den lille Kirke S. Trifone paa Piazza Fiammetta flakker man rundt i det gamle Kvarter mellem Piazza Navona og S. Luigi degli Francesi, hvor *Animas* tyske Kirke løfter sit uventede grønne Teglspir over de romerske Tage . . . Man kommer ud til S. Clemente og finder Underkirken, den gamle konstantinske Basilika med dens mærkelige Fresker, oplyst og tilgængelig uden Hjælp af Sakristan . . . Man vandrer ud ad Via latina, hvor ellers ingen færdes, til den lukkede latinske Port, hvor Foraaret netop grønnes over de gamle, brune Mure, og Tiggerne for denne ene Dag flokkes ved Døren til den gamle Kirke S. Giovanni ante portam latinam, rejst, hvor Apostlen Johannes, under Domitian, blev pint i den kogende Olie . . .

Saaledes svinder Dag for Dag, Uge efter Uge af Fasten. Før man ved det, er det Palmesøndag, og den stille Uge begynder. Rom bugner af Fremmede;

det er ikke mere muligt at sidde i Ro med sit Spejl i det sixtinske Kapel. Ogsaa St. Peter bliver, trods sin umaadelige Størrelse, tæt befolket; Folkeskarer drager op og ned, og Lyd af mange Trin genlyder fjærnt i Kirkens Haller som Døn af store Vande. Pilgrimsskarer kommer og fylder St. Peter med brusende Te Deum; Turistsværme mylrer rundt med *Wunderschön* og *Beautiful* paa Læben. De snakker, snadrer og ler ved Apostelgraven; de peger Fingre ad Romerne, der kysser St. Peters Broncefod. De bærer sig ad, som var de københavnske Badegæster paa Sommermarked i Svendborg. Det falder dem ikke et Øjeblik ind, at de er til Huse hos *Petrus* — at de er Fremmede, som modtages venligt af ham, men som ikke derfor bør forulempe Husets Børn, endsige Husets Herre . . .

Saa oprinder da den stille Uge med de store Kirkeceremonier. *Tenebrae* synges, de gribende Lamentationer, et eller andet verdensberømt *Miserere*. Men det er mere Fester for de Fremmede end for Romerne. Og hvad siger ikke Ordsproget: *Grande chiesa, piccola devozione, piccola chiesa, grande devozione?*

Men efter den stille, den mørke Uge begynder saa Paaskeglæden allerede at juble og straale Paaskelørdag, med Paaskekærtens Indvielse, med Jubelhymnen *Exultet*, med det mægtige Litani til Alle Helgen . . . Jeg har ofte tænkt paa, at det er, som om *Julen*, for fromme Protestanter, er Kirkeaarets Hovedfest, i det mindste i Norden. Juletræ, Julelys, Julesne gør vel en Del — men ogsaa *kirkeligt* udmærkes Julen fremfor andre Fester: den er den eneste, som allerede fejres Aftenen før og endda med Aarets smukkeste, mest gribende

Gudstjeneste. Det synes virkelig, som den lutherske Christendom med størst Kærlighed søger til Krybben, til Barnet, til Bethlehem . . .

I den katholske Kirke er *Paasken* derimod ubestridt Hovedfesten, om hvilken alt samler sig. Julen er Begyndelsen til Frelsen, derfor fejres Menneskevordelsens Hemmelighed, Guds Søns Byrd i Kødet, Julenat med den største Højtidelighed, ved de tre Messer — Midnatsmessen, til Ære for Christi evige Fødsel af Faderen, Morgenmessen, ved hvilken hans Fødsel af Jomfruen ihukommes, og Dagmessen, som betegner Jesu aandelige Fødsel i de Troendes Hjærter. Men Paasken er Frelsens Fuldbyrdelse, Paasken er Menneskehedens Sejersfest, Mindedagen for Verdensslaget paa Golgatha. Hele Kirkeaaret stiger som en Bjærgvej op til denne Tinde og sænker sig atter ned derfra. Hele Fasten igennem, ja ligefta Septuagesima Søndag gaar man med Ansigtet vendt mod Paaskefesten, og efter det Mørke, der hviler over Liturgien fra Skærtorsdag Aften til Paaskelørdag Morgen, straaler den første gyldne Rand af Paaskesolen desto klarere. Hvis man kan sige, at Lutherdommen er Julens Religion, er Katholicismen Paaskens. Og for at høre det første *Alleluia* istemt, vandrer jeg da, Lørdag i den stille Uge, ud til Lateranet.

XXVII

Paaskelørdag.

Jeg staar blandt de Troendes og de Nysgerriges Skare i Lateranets Daabskapel, ikke langt fra den store, mandshøje Font, hvori Døbevandet idag bliver indviet. Det høje, skyggefulde Baptisterium er svalt af Nattekulde, køligt af meget Marmor, duftende af Buxbomkvistene, der trædes itu paa det haarde Mosaikgulv. Om Søjlerne og langs Døbefontens Rand er der snoet grønne Lænker, og under de blanke Søjler, tæt op til den store Døbefont, staar Kardinal Satolli i sin Sølvmorskaabe, omgivet af mange Gejstlige i Silkeskrud og mange Ynglinge i hvide Kjortler. Lys brænder med røde Flammer i den klare Dag, og af en stor Bog, som holdes hen for ham, læser den gamle, hvide Kardinal en syngende Bøn: *Sursum corda,* «opløfter Eders Hjærter,» *Habemus ad Dominum,* «vi løfte dem til Gud,» *Gratias agamus Domino Deo nostro,* «lader os takke Herren vor Gud,» *Dignum et justum est,* «det er værdigt og ret» . . .

Vere dignum et justum est . . . «Ja, sandelig, det er værdigt og ret, retfærdigt og frelsebringende, allevegne og overalt at takke Dig, hellige Herre, almægtige Fader,

evige Gud, som ved din usynlige Kraft vidunderlig virker i dine Sakramenter. Og er vi end uværdige til at fuldbringe saa store Mysterier, saa slipper Du ikke din Naades Værk i os, men bøjer ogsaa nu dit Øre ned til vore Bønner. O Gud, hvis Aand i Verdens Begyndelse svævede over Vandene, o Gud, som i Syndfloden aftvættede Verdens Brøde, saa at Vandet blev Syndens Død og Dydens Oprindelse, se ned, o Herre, til din Kirke og mangfoldiggør i den din Genfødelses Naade, der fryder Guds Stad som et rindende Vand. Oplad, o Herre, Daabens Kilde for hele Jorden til Folkenes Fornyelse, saa at de paa din Vældes Bud maa annamme din Enbaarnes Naade af den Hellig Aand . . .

«Derfor velsigner jeg dig, Vand, skabt af Gud — jeg velsigner dig ved den levende Gud, ved den sande Gud, ved den Gud, der i Begyndelsen skilte dig fra det tørre Land, og hvis Aand svævede over dig. Han, som lod dig udrinde af Paradisets Kilde i fire Floder. til at vande Jorden. Han, som i Ørkenen forvandlede din Bitterhed til Sødme. Han, som lod dig udvælde af Klippen.

«Jeg velsigner dig ogsaa ved Jesum Christum, hans enbaarne Søn, Vor Herre, der i Kana forvandlede dig til Vin; der vandrede paa dig med sin Fod; der blev døbt med dig af Johannes. Han, af hvis Side du udflød sammen med Blod; han, som bød sine Disciple i dig at døbe alle Jordens Slægter.

«Almægtige Gud, vi agte at holde dette dit Bud; staa os derfor mildelig bi og udsend din Aand.»

Den gamle Kardinal bøjer sig ned mod Vandet og aander tre Gange i Korsform hen derover.

«Herre,» siger han, «velsign du disse Vande med

din Aands Pust, at de ikke blot maa kunne tvætte Legemer, men Sjæle.»

Saa bærer en af de hvidklædte Gejstlige den tændte Paaskekærte hen til Døbefonten — Paaskekærten, som betyder Christus, Verdens Lys. Tre Gange lader Kardinalen Kærten nedstige i Vandet og beder derved:

«Den Hellig Aands Kraft sænke sig i denne Døbefonts Vande.»

Saa aander han atter i Korsform hen over Vandfladen:

«Den Hellig Aand befrugte dette Vands Væsen og give det Genfødelsens Kraft.»

Paaskekærten løftes ud af Kummen, og den gamle Kirkefyrste vedbliver at bede, med Hænderne sammenfoldede og Blikket i den store Bog, der holdes hen for ham. Hans Stemme stiger og svulmer, medens han syngende siger:

«Saa vorde da her alle Syndens Pletter aftvættede! Saa vorde her Menneskenaturen, der er skabt efter Guds Billed, renset fra Arvesyndens Urenhed og omskabt til Faderens Ære! At hvert det Menneske, som indgaar i dette Genfødelsens Sakrament, maa annamme Uskyldigheds Barnekaar ved Jesum Christum, Din Søn, vot Herre, som engang skal komme at dømme Levende og Døde samt Verden med Ild.»

Endnu udgyder Kardinalen af to Sølvkrukker indviet Olie og indviet Balsam i Døbevandet og blander det rundt deri med sine Hænder — «den Hellig Aands Salvelse og Frelsens Olie til evigt Liv for dem, som genfødes af Daabens Vand.»

Døbevandet er dermed beredt, og i gamle Dage fulgte umiddelbart herpaa den højtidelige Daab af Kate-

chumenerne. Netop derfor er Døbefonten saa dyb, Baptisteriet saa stort, fordi voxne Mennesker skulde nedstige i Vandet, og fordi der mellem Søjlerne i Daabskapellets Omkreds skulde rejses Telte, hvor de Udøbte afførte sig de gamle Klæder, og de Nydøbte iførte sig den hvide Daabsdragt — afførte sig det gamle Menneske og iførte sig det nye Menneske, skabt efter Guds Billed *in sanctitate veritatis,* i den Hellighed, som Sandheden giver . . .

Der aabner sig et Dyb af Visdom for En, naar man trænger ind i disse gamle liturgiske Handlinger og liturgiske Ord. *In sanctitate veritatis,* «i Sandheds Hellighed,» hvor er det dybt, hvor er det skønt! Sandhed gør hellig, ligesom Vildfarelse gør vanhellig. Hvor Sandhed er, er ogsaa Hellighed, hvor Hellighed er, er ogsaa Sandhed. At *elske* Sandhed er at *ville* Hellighed, fordi Sandhed er Midlet til Hellighed, og Hellighed Virkningen af Sandhed. Verden vidste ikke dette før Jesus af Nazareth. Men efter Jesus vidste Paulus det, og efter Paulus har Kirken aldrig glemt det . . .

Paa Døbevandets Indvielse fulgte i gamle Dage Daaben. Nu døbes der Paaskelørdag kun undtagelsesvis en enkelt jødisk eller hedensk Katechumen. Men derimod følger Meddelelsen af et andet Sakrament — *Ordinationen* — Præstevielsen . . . De mange unge Mænd i hvide Klæder, der stod om Kardinalen ved Døbefonten, er Ordinander . . . Se, nu stiller de sig op til Procession bag Klerkene med Korset og Kærterne; ud fra det skyggefulde, kølige Baptisterium bevæger det hvidklædte Tog sig hen over den solbeskinnede Lateranplads. Kardinalen og hans Gejstlige følger i deres Kaaber af Silke og Sølv. Og hør — nu synger de, medens de gaar, Litaniet til Alle

Helgen: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison* . . . Andægtige slutter vi os alle til Toget . . .

Snart er vi inde i Lateranen, hvor Englænderne sidder paa de rødtbetrukne Tribuner og strækker Hals for at se. Toget baner sig Vej gennem den tætte Mængde af Troende og Nysgerrige, som har samlet sig i Kirkens Tværskib tæt op til Chorskranken. De første af den hvidklædte Skare træder ind i det vidtstrakte Chor, der ligger tomt og ventende under Hvælvingens straalende Guldgrundsmosaiker. Og saa snart Ordinanderne er traadt ind i Choret, kaster de sig ned paa deres Ansigt foran Alteret og bliver liggende udstrakte. Flere og flere kommer, flere og flere kaster sig ned, tilsidst er hele Chorets Gulv dækket af hvide Skikkelser. Og hen over dem klinger Litaniets Bønner til den vidunderlig skønne gamle Melodi:

Ab omni malo, libera nos Domine. «Fra alt ondt, frels os, o Herre.»

Ab omni peccato, libera nos Domine. «Fra al Synd, frels os, o Herre.»

Ab ira tua, libera nos Domine. «Fra din Vrede, frels os, o Herre.»

A subitanea et improvisa morte . . . «Fra en pludselig og uforberedt Død, frels os, o Herre.»

Ab insidiis Diaboli . . . «Fra Djævelens Efterstræbelser, frels os, o Herre.»

A spiritu fornicationis . . . «Fra Utugts Aand, frels os, o Herre.»

A morte perpetua, libera nos Domine. «Fra den evige Død, frels os, o Herre.»

Per mysterium sanctae Incarnationis tuae . . . «Ved din hellige Menneskevordelse, frels os, o Herre.»

Per Baptismum et sanctum Jejunium tuum . . . «Ved din Daab og din hellige Faste, frels os, o Herre.»

Per Crucem et Passionem tuam . . . «Ved dit Kors og din Lidelse, frels os, o Herre.»

Per mortem et sepulturam tuam . . . «Ved din Død og din Grav, frels os, o Herre.»

Per sanctam Resurrectionem tuam . . . «Ved din hellige Opstandelse, frels os, o Herre.»

Per adventus Spiritus Sancti Paracliti . . . «Ved den Hellig Aands, Talsmandens, Komme, frels os, o Herre.»

In die judicii, libera nos, Domine. «Paa Dommens Dag, frels os, o Herre.»

Melodien slaar om, bliver fra klangfuld og kraftig langsom og tryglende:

Peccatores, te rogamus, audi nos. «Vi arme Syndere, vi bede dig, bønhør os.»

Ut nobis parcas . . . «At du vil skaane os» . . .

Ut nobis indulgeas . . . «At du vil miskunde dig over os» . . .

Ut ad veram poenitentiam nos perducere digneris . . . «At du i Naade vil føre os til sand Omvendelse» . . .

Ut mentes nostras ad coelestia desideria erigas, te rogamus, audi nos. «At du vil opløfte vore Sjæle til himmelske Begæringer, derom bede vi, bønhør du os!»

Ogsaa Kardinalen med sine Præster har nu kastet sig ned foran Alteret og ligger dér ubevægelige. Litaniet fortsættes af Sangerne — endnu nogle Anraabelser — saa bliver der med ét en stor Bevægelse, og alle rejser sig Kardinalen med Præsterne begiver sig hen til Altret, Ordinanderne indtager deres Pladser i Stolestaderne langs Chorets Sider. Den højtidelige Messe begynder, under hvilken Ordinationen foretages.

Forud for Præstevielsen gaar de saakaldte *mindre Vielser,* lavere Grader i det kirkelige Embede, som man maa have modtaget, inden man kan stige op til de højere og til den højeste.

Der er allerførst *Tonsurens* Meddelelse, ved hvilken Lægmanden bliver gjort til Klerk, udsondret fra Verden og indviet til Guds Tjeneste, idet han paa sit Hoved bærer «Billedet af Herrens Tornekrans».

Der er dernæst *Dørvogternes* Vielse — «en Dørvogter bør det at ringe med Klokkerne, at aabne Kirken, at oplukke Bogen for den, som skal prædike. Til rette Tid og Time skal han oplade Dørene for de Troende og altid holde dem lukkede for de Vantro. Og som han med de legemlige Nøgler aabner og lukker Kirken, skal han ved Ord og Forbilled aabne Guds usynlige Hus, som er de Troendes Hjærter, for Herren og holde det lukket for Djævelen. Hvilket Gud altsammen virke i Eder ved sin Miskundhed.»

Dernæst kommer *Lektorernes* Vielse — «en Lektor bør det at oplæse for den, som prædiker, at synge Læsestykkerne, at velsigne Brødet og alle nye Frugter . . . Og hvad I lærer med Munden, det troer med Hjærtet og opfylder i Gærningen, saa at I ligeligt kunne belære Eders Tilhørere ved Ord og Værker . . . Hvilket Gud altsammen fuldkomme i Eder ved sin Naade.»

Den næste Vielse er *Exorcisternes.* «En Exorcist bør det at uddrive Dæmoner . . . og at berede Vand til Daaben . . . Modtager derfor Magt til at lægge Hænder paa Besatte, og ved Eders Haandspaalæggelse, den Hellig Aands Naade og Besværgelsens Ord skulle de urene Aander udfare . . . Og lærer af Eders Embedsgærning at herske over Eders Laster, at den onde

Fjende ikke maa faa nogen Ret over Eder. Thi da først kunne I rettelig byde over Djævlene hos andre, naar I hos Eder selv have besejret deres mangfoldige Ondskab. Hvilket Herren unde Eder at virke ved sin Hellig Aand.»

Efter denne Indvielse følger *Akolythernes* eller Kærtebærernes. «En Kærtebærer bør det at bære Lyset, at tænde Kirkens Lamper, at sørge for Vin og Vand til Eucharistien. Søger derfor værdigt at udfylde dette Hverv. Thi ingenlunde kunne I behage Gud, naar I bære Lys i Hænderne, men i Eders Gærninger tjene Mørket . . . Men som Sandheden selv siger: Eders Lys lyse for Menneskene, at de maa se Eders gode Gærninger. Og Apostelen Paulus siger: Midt i et fordærvet og troende Folk bør det Eder at lyse i Verden, idet I bærer det Livets Ord. Eders Lænder værer da omgjordede, og Eders Lys brændende, at I maa være Lysets Børn. Afkaster Mørkets Gærninger, ifører Eder Lysets Rustning. Thi I vare fordum Mørke, men nu ere I Lys i Herren. Vandrer som Lysets Børn. Men hvilket dette Lys er, siger os atter Apostelen, idet han tilføjer: Men Lysets Frugt er i al Godhed og Retfærdighed og Sandhed. Værer da bekymrede for disse Ting, for al Retfærdighed og Godhed og Sandhed, at I maa lyse baade for Eder selv og for andre og for hele Guds Kirke . . . Hvilket Herren unde Eder ved sin Barmhjærtighed.»

Disse fire Vielser meddeles i Begyndelsen af Messen, strax efter *Gloria in excelsis*. Naar dernæst Kollekten er sunget, foretages den første af de højere Vielser, *Subdiakonatet*.

Egenlig er det denne Vielse, som danner det virke-

lige Grænseskel mellem Lægmand og Klerk. Den, der kun har modtaget de lavere Vielser, kan endnu træde tilbage. Nu derimod maner Kardinalen højtideligt:

«Højtelskede Sønner, som agter at modtage Vielsen til Subdiakon! Atter og atter bør I betænke, hvilken Byrde I idag vil paatage Eder. Endnu er I frie; I kan, hvis I vil, vende tilbage til Verden. Men hvis I modtager denne Vielse, er det Eder ikke mere muligt at afstaa fra Eders Forsæt, men I maa tjene Gud for bestandig, med hans Hjælp leve i enlig Stand og altid være bundne til Kirkens Tjeneste. Overvej derfor Sagen, mens det er Tid, men hvis I forbliver faste i Eders hellige Forsæt, da træd i Herrens Navn *herhen*.»

Ved disse Ord gør alle Ordinanderne *ét Skridt* frem — deres Livs afgørende Skridt. De kaster sig dernæst paa Knæ for Kardinalen, som sidder ubevægelig i sin Thronstol paa Alterets øverste Trin. Siddende taler han nu til dem og paalægger dem deres Pligter. De skal gaa Diakonen til Haande, tvætte Alterdugene, holde Kalk og Disk blanke og rene. «Og have I hidtil været sene til at søge Kirken, saa værer nu ivrige. Have I været søvnige, saa værer nu aarvaagne. Have I været hengivne til Vin, saa værer nu ædru. Have I været uhøviske, saa værer nu kyske.»

Han overgiver dem derpaa de forskellige liturgiske Klædemon, som de herefter har Ret til at bære — Amict, Manipel og Tunica — og rækker dem Bogen med Epistlerne, som de fra nu af har det Hverv at synge ved Messen.

Diakonernes Vielse følger, efter at en af de nye Subdiakoner strax i Embeds Medfør har sunget Epistelen.

«Diakonen bør det at tjene ved Alteret, at døbe

og at prædike . . . Og fordi I ere Medtjenere og Medhjælpere ved Herrens Legems og Blods Hemmelighed, saa være al utilladelig Kødelighed Eder fjærn, som Skriften siger: Værer rene, I, som bærer Templets Kar. Kommer den salige Stefanus i Hu, som især for sin Kyskheds Skyld blev valgt af Apostlene. Det Evangelium, I forkynder med Munden, fortolke I ved levende Gærninger, at det om Eder maa hedde: Salige ere deres Fødder, som forkynde Fred . . . Haver Eders Fødder ombundne med de Helliges Exempel, at I maa berede Vejen for Fredens Evangelium. Hvilket Herren unde Eder af sin Naade.»

En for en træder Diakonerne nu op til Altret, og Kardinalen lægger sin højre Haand paa deres Hoved:

— *Accipe Spiritum Sanctum* . . . «Modtag den Hellig Aand, Styrkens Aand, til at modstaa Djævelen og alle hans Fristelser. I Herrens Navn.»

Og han overrækker hver af dem Stolaen og Dalmatikaen: «Herren iføre dig Frelsens Klædebon og Glædens Kjortel, og Retfærdighedens Dragt omgive dig for bestandig.»

Derpaa tager han Evangeliebogen og lader hver enkelt berøre den: «Modtag Magten til at læse Evangelium i Guds Kirke.»

Nu endelig finder *Præstevielsen* Sted. De Diakoner, som skal blive Præster, kaldes ved Navn og træder frem.

«Præsten bør det at ofre, at velsigne, at styre Menigheden, at prædike og at døbe. Med Frygt og Bæven nærme I Eder derfor en saa stor Gærning . . . Erkender, hvad I paatager Eder, efterligner, hvad I forkynder. I fejrer Herrens Døds Ihukommelse, drager da ogsaa Omhu

for, at Eders Lemmer maa afdø fra alle Laster og Begæringer. Eders Lære være en aandelig Lægedom for Guds Folk, og Eders Liv en Vellugt i Christi Kirke . . .»

Hver af Ordinanderne knæler nu ned for Kardinalen, og denne tager Stolaen og lægger rundt om hans Hals. «Modtag Herrens Aag; thi hans Aag er sødt, og hans Byrde er let.»

Han iører derefter hver af Ordinanderne Messehagelen. «Modtag den præstelige Klædning, som betyder Kærligheden. Thi Gud er mægtig at forøge Kærligheden i dig og fuldkommengøre al din Gærning.»

I en lang, højtidelig Bøn paakalder og nedkalder Kardinalen dernæst Guds Velsignelse over Ordinanderne. «At de som Titus og Timotheus Dag og Nat maa tænke paa Herrens Lov; at de maa tro, hvad de læse; lære, hvad de tro; gøre, hvad de lære; at de maa vise sig i Besiddelse af Retfærdighed, Standhaftighed, Barmhjærtighed, Styrke og alle Dyder; at de ved ubrødelig Kærlighed maa opvoxe til det fuldkomne Menneske, til Christi Fyldes modne Alder; at de maa opstaa til Guds retfærdige og evige Dom i en ren Samvittighed, i den sande Tro og opfyldte af den Hellig Aand.»

Kardinalen rejser sig nu og istemmer Kirkens store Hymne til den Hellig Aand — *Veni Creator Spiritus.* Choret fortsætter den, medens Kardinalen atter tager Plads i sin Thronstol, og Ordinanderne én efter én træder op til ham for at modtage Præstevielsens Salvelse. Med indviet Olie salver Kardinalen Tommelen og Pegefingeren paa hver Haand samt de indre Haandflader. «Indvi og helliggør, Herre, disse Hænder ved denne Salvelse og min Velsignelse,» — her gør han Kor-

sets Tegn over Ordinandens Hænder: — «at hvad de velsigne, maa være velsignet, at hvad de vie, maa være viet og helliget, i Vor Herres Jesu Christi Navn.» Og Ordinanden svarer «Amen».

Med et Linklæde ombinder og lukker Kardinalen nu de salvede Hænder, og Ordinanden begiver sig ned til sit Sted. Lidt efter kaldes han anden Gang op til Alteret. En Kalk med Vand og Vin og en Disk med en Oblat rækkes ham til Berøring: «Modtag Magten til at bringe Gud Ofre for Levende og Døde i Herrens Navn.» Det er *Myndigheden til at læse Messe,* som her gives ham.

En af de nyindviede Diakoner synger derefter Evangeliet, og de nye Præsters Hænder løses af deres Baand og aftørres. De knæler nu alle ned bag Kardinalen og læser i deres Missaler de samme Ord, som han. Dette kaldes, at de *concelebrerer* d. v. s. deltager med ham i Messen; de gør saaledes, ligesom Subdiakoner og Diakoner, med det samme Brug af deres nye Værdighed. De gaar herefter alle til Alters, og naar Messen er omme, træder de endnu en tredje Gang op foran Kardinalens Thronstol. Her knæler de atter, én for én, og Kardinalen lægger begge sine Hænder paa Hovedet af hver enkelt:

— *Accipe Spiritum Sanctum* . . . «Modtag den Hellig Aand! Hvem I forlade Synderne, dem ere de forladte. Hvem I beholde Synderne, dem ere de beholdne.»

Det er *Magten til at forlade Synder,* som den nye Præst her modtager . . .

Med endnu en Tiltale til de Ordinerede og en Velsignelse ender den lange Gudstjeneste, som begyndte allerede Kl. 6 . . . Klokken er over 1, og jeg iler hjem med den elektriske Sporvogn, idet jeg undrende tænker

paa den alderstegne Kardinal, som har forrettet hele denne Række omfangsrige Ceremonier, fastende fra Kl. 5 i Morges lige indtil det Øjeblik, da han i Messen nød Kommunionen . . .

Paa endnu en Ting tænker jeg: Hvilket Præg af *Oldkirke* hviler der ikke over alt, hvad jeg til Morgen har set og hørt! Under Baptisteriets Tag og den gamle Lateranbasilikas mosaikstraalende Apsis har jeg aandet Luft fra det sjette Aarhundrede, Luft fra det fjerde Aarhundrede, Luft fra det første Aarhundrede. Der er gregoriansk Luft i disse Bønner, disse Præfationer, hele denne hierarkiske Ordning, al denne liturgiske Skønhed. Men der er ogsaa Luft fra Martyrtiderne, den Gang det galdt at holde Kirkens Døre lukkede for de Vantro, og der er Luft fra Aposteldagene, fra det Aarhundrede, da Mindet om Stefanus var levende blandt Diakonerne, og Titus og Timotheus var Forbilleder, de unge Præster saae op til . . .

Jeg ved, der er dem, som finder *Hedenskab* i alle disse Ceremonier, disse Indvielser, denne Salvning, disse Bønner og Korstegn, som Kirken tilskriver «magisk» Kraft. Det er *hedensk* Opfattelse af Christendommen, siger de, og de efterviser lærd, hvorledes en hel Række oldkirkelige Skikke — Kirkernes Udsmykning med Blomster og Grønt, Anvendelsen af Røgelse og af Vievand, den særlige Præstedragt, Tonsuren, de hellige Billeder, maaske selve den kirkelige Sang — hvorledes alt dette og meget mere er romersk Hedenskab, som er gaaet lige over i Christendommen . . . Til Antikens Halvguder svarer jo ogsaa de christne Helgener, til Amuletterne svarer Rosenkransene og Medaillerne, til

Vestalinderne de barmhjærtige Søstre og Nonnerne, til Pontifex maximus Paven, som ligefrem kalder sig ved dette Navn, til Kybele eller Demeter Jomfru Maria — ja, her standser de Fleste deres Analogier. Men Princípet fører ubarmhjærtigt videre, thi til Herakles eller Orfeus svarer Gudesønnen Christus og til Jupiter Optimus Maximus svarer Gud Fader den Algode og Almægtige...

Allerede St. Augustin tilstod: «Vi har adskillige Ting fælles med Hedningerne, men vort Øjemed,» sagde han, «er et andet.» Og St. Hieronymus har forklaret dette nøjere i et af sine Breve: «At vi éngang har dyrket Afguder, er ingen Grund til, at vi ikke nu skulde dyrke den sande Gud, selv om det sker paa samme Maade. Den Ære vi fordum beviste Afgudsbillederne, beviser vi nu Martyrerne, og hvad der før var forkasteligt, er derfor bleven antageligt.»

Dette er *Troens Standpunkt*. Vi stoler, som Newman har sagt, paa Christendommens Kraft til at modstaa det Onde og til at drage evangelisk Gavn endog af den hedenske Gudsdyrkelse. Eller, som den samme stortskuende Aand en Gang i en Polemik har udtrykt det:

«Vore Modstandere siger: Disse Ting findes i Hedenskabet, *derfor er de ikke christne!* Vi siger: Disse Ting findes i Christendommen, *derfor er de ikke hedenske! De* forkaster alt, som de ogsaa finder hos Farisæerne eller Hedningerne. *Vi* derimod forstaar, at Kirken, ligesom Aarons Stav, fortærer Troldmændenes Slanger. *De* jager bestandig efter en apostolisk Simpelhed, som de aldrig finder; *vi* hviler i Kirkens Fylde. *De* nødes til-

sidst til at paastaa, at Christendommen aldrig har været ren og uforfalsket, *vi* siger derimod, at den aldrig kan fordærves. *Vi* troer, at et guddommeligt Løfte bevarer Kirken fra Vildfarelse; men det er ikke klart, hvilken Forjættelse vore Modstandere kan beraabe sig paa i deres Søgen efter den Enfold og Simpelhed, hvorom de drømmer.»

XXVIII

Romersk Mosaik.

I den friske Sommermorgen sidder Mosaikkunstneren ved sit Arbejde. Foran ham ligger de forskelligfarvede Stentærner i Dynger — det er Farverne paa hans Palet. Der er hvidt Marmor og gult Marmor, *giallo antico, verde antico* og rødbrunt Porfyr. Det er den store Basilikas Gulv, som skal lægges, det uforgængelige Gulv, som Aarhundreders Slægter skal kunne gaa hen over indtil den yderste Dag. Det er ikke Triumfbuen eller Apsis, der skal smykkes med straalende Billeder paa Guldgrund. Nej, der er endnu langt frem til de straalende Mosaiker i Højchoret . . .

Kunstneren arbejder i den kølige Sommermorgen, ene i den nybegyndte Basilika. Ved Siden af ham ligger hans Tegning, nu og da kaster han et Blik paa den, og Haanden griber efter de forskellige Farver Stene — efter den mørkgrønne *Verde antico,* det røde Porfyr, det gule eller hvide Marmor. Han føjer Sten ved Sten, passer dem nøje ind til hverandre og ser med Tilfredshed, hvorledes hans Gulv langsomt breder sig ud om ham. Fast skal det være for Foden, haardt, saa det

aldrig hules eller bølges, og skønt for det andægtigt nedslagne Øje . . . Og der skal ingen Fuge være, hvor Smuds kan trænge ned, eller hvor Græs kan gro og sprænge Stenene fra hverandre . . .

Saaledes tænker han og arbejder glad og rolig videre. Haanden griber i Blinde ud efter Stendyngerne og finder af sig selv den rette Farve. Mønstret paa Pergamentet genopstaar uforgængeligt i Stenen. Og ved sig selv siger Mesteren:

— Af mange Farver og mange Stenarter lægger jeg mit Gulv, det ydmyge Gulv i Guds Kirke. Andre har bragt mig Stenene, andre har brudt dem i Bjærgene — jeg hugger dem kun til og føjer dem ind, hvor jeg synes, de passer. Jeg er kun en Haandværksmand, en Brolægger, en simpel Arbejder. Jeg bereder kun Vej . . .

Men naar Gulvet er lagt, og mit Liv er rundet, og mit Støv hviler under mit Værk, da skal andre, større Mænd komme og rejse Søjlerne og hvælve Buerne og smykke Choret med straalende Mosaiker paa Grund af uforgængeligt Guld. Og Folkeskarerne skal vandre hen over mine Hænders Gærning, og Knæene skal bøje sig, og Røgelsen skal bølge, og Sangen lyde . . .

Og da vil en af de Knælende maaske ynksomt tænke paa ham, som for længe siden lagde Gulvets farverige Mosaik, og et fromt *De profundis* vil vederkvæge min arme, ventende Sjæl i Dødsrigets Mørke og Angst og Ensomhed . . .

DET UNDERJORDISKE ROM

De bleve stenede, gennemsavede, fristede, dræbte ved Sværd; de gik omkring, lidende Mangel, betrængte, mishandlede, (Verden var dem ikke værd), omvankende i Ørkener og paa Bjærge, i Huler og i Jordens Kløfter.

Hebr. XI, 37—38.

I

Sancta Priscillas Katakomber.

Det var den 31te December 1899.

Gennem Porta Salara i Rom gik fra den tidlige Morgenstund en jævn og stadig Strøm af Mennesker, som man ellers ikke var meget vant til at se i disse Dele af Byen, hvor der mest boer Arbejdere. Det var især Gejstlige, som gennem den gamle Port vandrede ud ad den salariske Vej, med Paraply i Haand og Breviar under Arm, løftende op i deres lange Soutaner, naar de skulde over en Pyt paa Vejen. Der kom ogsaa Rækker af Seminarister, røde, sorte, violette, vandrende to og to som Soldater. Endelig blandede Vogne sig i Færdselen, mest Drosker med fire Gejstlige i, men ogsaa Karether, bag hvis Ruder man skimtede gamle, adelige Dameprofiler.

Henad Middag holdt denne Folkevandring op, og Vognene begyndte at vende tilbage. Men ud paa Eftermiddagen tog Færdselen atter fat, og nye Seminaristkolonner marscherede taktfast gennem Tykt og Tyndt ud ad den opkørte Via Salara.

Et Stykke løber denne Vej gennem en moderne, skidden Forstad — saa kommer lange, hvidkalkede Have-

mure — og endelig efter en halv Times Vandring bliver der fri Udsigt over den bakkede, blaanende Kampagne, over mod Sabinerbjærgene og det fjærne, disblaa Soracte. Vejen sænker sig ned mod den lille Flod Anio, og her i Skrænten ved Vejen er aabenbart Maalet for alle de mange Vandrende. Thi ud over Kampagnen ligger Via Salara tom og øde; hele Færdselen standser brat paa et givet Sted, noget ovenfor Anio. Droskerne holder i en lang Række ved Grøftekanten, og Seminaristerne ses at bryde af med Roder, gøre venstre Sving og forsvinde — lige ind i Jorden . . .

Da vi nærmer os Stedet, ser vi, at der i Bakkeskrænten er en muret Port, hvis Fløjdøre af Træ er aabnede, og indenfor hvilken et sort Mørke gaber En i Møde. Ved Porten staar en Mand bag et lille Bord og sælger Spiddelys og Voxstabler, som man tænder, inden man træder ind. Vi er ved Indgangen til *Sancta Priscillas* Katakombe . . .

Der gives i Rom en Forening ved Navn *Cultores Martyrum,* «Martyrdyrkerne». Denne Forening lader paa visse Festdage Katakomber, som ellers ikke er tilgængelige for alle, aabne og afholder Gudstjeneste dernede mellem Martyrgravene. Som Regel er der Kl. $10^1/_2$ Formiddag Højmesse med efterfølgende kirkehistorisk Foredrag om den paagældende Katakombe, om Eftermiddagen Kl. $3^1/_2$ er der atter Andagt — Procession gennem Katakomben under Afsyngelse af Litaniet til Alle Helgen. Den 18de Januar fejres saaledes Petri Stolfest i den ostrianske Katakombe paa Via Nomentana, den 14de Februar den hellige Valentins Fest i hans Katakombe udenfor Porta del popolo, den 22de November den hellige Cæcilias Fest i San Callistos

Katakomber og den 31te December Sanct Sylvesters Fest i Priscillas Katakomber. Denne sidste Højtidelighed var det, som vi, Nytaarsaftenen 1899, skulde overvære . . .

Hvilket tæt, uigennemsigtigt, fløjelsagtigt, mere brunt end sort Mørke omgav os, da vi havde gjort de første Par Skridt indenfor Portalen . . . Den brændende Voxstilk, vi bar, holdt alt sit Lys inde om sig som en lille rød Ring. Forsigtigt famlende med Foden vandrede vi ind i Mørket — Luften mødte En, tung, varm, beklemmende.

Et Plump ned af et Trin — og vi befandt os i en Tværgang, hvor mange andre Lys bevægede sig hen langs Væggene. Ens Øjne begyndte nu at vænne sig til Mørket — man kunde se. Det var, som om Bind læmpeligt blev løst fra Ens Øjne.

Vi befandt os i en temmelig bred og høj Gang. Væggene bestod af en brun, løs Sten; her og der var der indføjet aflange Marmorplader i den, og paa Marmorpladerne var med røde Bogstaver malet græske Navne. Folk holdt Voxstablerne hen til dem for at læse Indskrifterne — paa en af Marmortavlerne saae jeg for første Gang i Virkeligheden det Oldkirkens Christusmonogram, jeg kendte saa godt fra Gengivelser — Navnetrækket ☧ dannet af X og P, Grækernes *Ch* og *R*, de to første Bogstaver i Navnet Christus . . .

Vi var altsaa virkeligt i Katakomberne, blandt de første Christnes Grave . . . Langsomt, højtideligt vandrede vi videre; overalt mødte vi stille Vandrere som vi selv, lysende med deres Kærter hen langs Murene for at læse Gravskrifterne. Snart kom vi ud i store

Krypter, hele smaa Basilikaer; snart snævrede Gangene sig ind, saa vi maatte gaa én for én, strejfende Væggen til begge Sider. Snart viste disse Vægge regelmæssige Rækker af Marmorplader, den ene i lige Linje over den anden, som de lukkede Skuffer i et kæmpestort Skuffedarium. Snart var disse Skuffer aabne, Stenpladerne afrevne, og man saae ind i lave, smalle Rum, hvor brune, halvt hensmuldrede Ben, en Kranie, nogle Laar- eller Armknogler laa paa den brune Tuf.

Sancta Priscillas Katakombe er en af Roms ældste — maaske den allerældste. De mange *græske* Indskrifter tyder hen paa Christendommens Begyndelsestid, da Græsk var det liturgiske Sprog. Gamle Dokumenter som *Liber Pontificalis* og Pilgrims-Haandbøgerne berettiger En til at tro, at Aquilas og Prisca eller Priscilla, der omtales i det Ny Testamente (Ap. G. XVIII, 2, Rom. XVI, 3—5 og 1. Cor. XVI, 19), er blevne begravede i Priscillas Katakombe. Fremdeles jordfæstedes her en hel Række Helgener og Helgeninder, S[a] Praxedis og S[a] Pudenziana, St. Crescention, endvidere Paverne Marcellinus (296—304), Sylvester (314—335), Liberius (352—366) og Vigilius (537—555). Endelig har man i 1889 fundet et Gravkapel, tilhørende Familien Acilius Glabrio, og man mener i denne Families Overhoved, Konsulen Acilius Glabrio, der Aar 94 led Martyrdøden under Domitian, at have den samme Mand, som af Kirken kaldes *Pudens*, og i hvis Hus paa Esqvilin Petrus skal have holdt Gudstjeneste. Her i Priscillas Katakombe mødes da Traadene i den romerske Christendoms ældste Historie — Senator- og Patricierslægten Acilius samles i Graven med den jødiske Teltmagerfamilie fra Aventin, hvor

Kirken S[a] Prisca endnu ved sin Navnelighed minder om Katakomben paa Via Salara.

Den af Oldtidens Pilgrimme mest besøgte Grav i denne underjordiske Kirkegaard var dog den hellige Pave Sylvesters. St. Sylvester — efter hvem Aarets sidste Aften endnu har Navn, ogsaa i protestantiske Lande — døde den 31te December 335 og blev bisat herude. Der blev senere bygget en Basilika over hans Grav, og efter denne Kirke fik i Tidens Løb ogsaa Katakomben Navn — *ad S. Sylvestrum.* Under denne Titel nævnes den ind i det niende Aarhundrede.

Da var det, at Pave Leo IV flyttede Helgenlevningerne fra den ind til Rom, hvor den store, nye Kirke San Silvestro just var bleven opført til den hellige Paves Ære. Hermed tabte Priscillas Katakombe sin væsenlige Tiltrækning, og Pilgrimmene glemte Vejen derud. Først i det sextende Aarhundrede blev den genfundet, og først i vore Dage udforsket . . .

Alt dette, og meget mere, danner Indholdet af et Foredrag, som vi paahører, forsamlede med de andre Katakombegæster, i den største af Krypterne. Foredraget holdes af Professor *Orazio Marucchi,* en af Nutidens betydeligste Katakombeforskere, Elev af den store de Rossi. Professor Marucchi taler skarpt og klart, med Liv og Ild, i et klangfuldt og formskønt Italiensk, og den talrige Forsamling af Gejstlige og Lægfolk hører ham med dybeste Opmærksomhed. Efter Foredraget fører han os derpaa ind i en Sidekrypt for at bese en nylig funden, meget interessant Freske — den af Arkæologen Monseigneur Wilpert opdagede billedlige Fremstilling af, hvad han benævner *Fractio panis,* «Brødets Brydelse».

Fractio panis findes i det «græske Kapel», — saa-

kaldet af sine mange græske Indskrifter. Kapellet er en temmelig stor, i Tufstenen arkitektonisk udarbejdet og kunstnerisk smykket Kryptkirke, der ved en Bue er delt i to Partier. Over Buen er en Freske, fremstillende de Hellige Tre Kongers Tilbedelse, paa Sidevæggene ses Malerier med andre bibelske Æmner: den helbredte Værkbrudne, bærende sin Seng, Susannas Befrielse ved Daniel, de tre Ynglinge i den gloende Ovn. Alle disse Billeder findes i den forreste Del af Kapellet. I den inderste er der Fremstillinger af Noah, som gaar ud af Arken, Daniel i Løvekulen, Abrahams Offer, Lazarus' Opvækkelse og endelig, i hvad man kunde kalde Choret, *Fractio panis*.

Ordet «Brødets Brydelse» er hentet fra Apostlenes Gærninger, hvor det, som bekendt, forekommer flere Gange (II, 42 og 46, XX, 7 og 11). Det betegner den samme gudstjenstlige Handling, som ifølge St. Paulus er indstiftet af Herren til hans Ihukommelse og for at «forkynde hans Død» (1 Cor. XI, 24—26). «Det Brød, som vi bryde», siger Apostlen, «er det ikke Christi Legems Samfund?» (1 Cor. X, 16). Hin «Brødets Brydelse» og den dermed sammenhørende «Kalkens Velsignelse» kaldtes ogsaa *Liturgien* ɔ: den hellige Handling, saaledes som det fremgaar af Grundtexten til Ordene i Apostlenes Gærninger XIII, 2: «idet de forrettede Liturgien» (*λειτουργούντων δ'αυτῶν*).

Denne liturgiske Handling er det nu, som efter Msgr. Wilperts Mening findes fremstillet paa Fresken i *Cappella græca*. Man ser et halvrundt, dækket Bord, hvorved syv Personer ligger til Bords. Yderst tilvenstre sidder den, som fører Forsædet; han er i Begreb med at bryde Brødet, og en Kalk med Vin staar foran ham. Paa Bordet ligger Brød og Fisk.

At dette ikke er en almindelig Agape, som her er fremstillet, men virkelig en liturgisk Nadverhøjtid, antydes for det første ved *Fiskens* Nærværelse — thi Fisken (*ichthys*) betegner i Oldkirkens Symbolik altid Christus. Betydningsfuldt er det endvidere, at der til begge Sider for Bordet og for Gæsterne er anbragt en Række Kurve med Brød — ganske som i Katakombemalernes Fremstillinger af det evangeliske Mirakel med Mangfoldiggørelsen af de fem Brød og de to Fisk. Dette Mirakel blev fra første Færd af de Christne anset som et Sindbillede paa Nadveren, idet Christus mystisk *mangfoldiggøres* i denne. Naar man da her i en Fremstilling af Brødets Brydelse finder Kurvene fra Miraklet med Brødenes Mangfoldiggørelse, saa er det et Tegn paa, at den fremstillede Handling er *eucharistisk,* er en Nadverhøjtid...

Efter at have set Cappella graeca og Fractio panis, vender vi tilbage til Kirken fra før. Her staar — det lægger jeg først Mærke til nu — i den ene Ende et lille Alterbord rejst, med Krucifix og de sex normerede Kandelabre; ved dette Alter er der i Formiddags bleven læst Messe. Nu tændes Lysene paany, og medens Seminaristernes, Præsternes og Lægfolkets Skare tæt fylder Krypten, intonerer en Gejstlig den gamle ambrosianske Lovsang: *Te Deum laudamus, te Dominum confitemur* . . .

Præsterne og Seminaristerne falder svarende ind:

— *Te, æternum Patrem, omnis terra veneratur* . . .

Og en for en udruller den gamle, pragtfulde Lovsang nu sine rythmiske Bølger:

«O Gud, dig love vi, dig, Herre, bekende vi.

«Dig, evige Fader, ærer hele Jorden.

«Dig prise alle Engle, Himle og alle Magter.

«Dig forkynde Cheruberne og Serapherne, som uophørligen raabe:

«Hellig, hellig, hellig er du, Herre Gud Sabaoth,

«Himmel og Jord er fulde af din Majestæts Herlighed.

«Dig lover Apostlenes salige Chor,

«Dig priser Profeternes ærværdige Skare,

«Dig lover Martyrernes hvidklædte Hær,

«Dig priser paa hele Jorden den hellige Kirke . . .»

Der staar ved Siden af mig en gammel Kampagnebonde, støttet til sin Stav, med Huen i Hænderne over Stokkehaandtaget. Kraftigt og klart synger han de latinske Strofer, og endnu, naar jeg tænker derpaa, dønner hans Metalrøst mig i Øret. Ved Ordene *Te ergo, quaesumus, tuis famulis subveni* knæler han ned med bøjet Hoved — «vi bede dig, Herre, staa dine Tjenere bi, som du har forløst med dit dyrebare Blod» . . .

Efter Te Deum kommer der endnu nogle Bønner, og en Præst velsigner derpaa de Forsamlede med en Relikvie af Dagens Helgen, indesluttet i et forgyldt og korsformet Gemme. Saa er Højtideligheden endt, og langsomt tømmes Katakomben. Gennem Portalen skinner Dagen sølvblaa imod os, og i den lange Gang, som fører ud, bliver der en pludselig Os af alle de mange slukkede Lys.

II

Christendommens Løbegrave.

Der ligger en Ring af Katakomber rundt om Rom. Udenfor Porta del Popolo, paa den flaminiske Vej, ligger St. Valentins Katakombe, indgravet i de Højdedrag, der fortsætter Monte Pincio ud i Kampagnen. Paa den salariske Vej findes Priscillas Katakomber; paa Via Nomentana, udenfor Porta Pia, Katakomberne ved S^{a} Agnese og den store Katakombe *Ostrianum*. Ad Via Tiburtina gaar Vejen til San Lorenzo og den hellige Cyriacas Katakomber; paa Via Labicana, udenfor Porta Maggiore, er St. Petrus og St. Marcellinus' Katakomber. Paa Via Appia endelig og dens Sidevej Via delle sette Chiese finder man de største og mest bekendte af alle Katakomber — Prætextatus', San Callistos og den hellige Domitillas.

Denne Kreds af underjordiske Kirkegaarde, har en aandrig Biskop sagt, var de Løbegrave, i hvilke Christendommen rykkede frem for at indtage det hedenske Rom. At den nye Religion *udefra* er trængt ind i den antike Verdens Hovedstad, ser man ogsaa af de ældste og betydeligste christne Kirkers periferiske Beliggenhed; St.

Peter, Lateranet, Santa Croce, San Clemente ligger alle meget yderligt, og en hel Række Oldtidsbasilikaer — som San Sisto, SS. Nereo ed Achilleo, San Cesareo, S[a] Balbina — findes endnu, helt eller halvt forfaldne, i Egnen om Roms Mure. Andre, og flere, af disse gamle Kirker er længst sunkne i Ruiner; Levninger af én ser man langt ude paa den appiske Vej, et Stykke ovenfor Cæcilia Metellas Gravmæle.

De første romerske Christne havde da for en stor Del deres Tilhold udenfor Rom. Her begravede de deres Døde, her holdt de paa Martyrernes Festdage deres Gudstjeneste.

Ordet *Katakomber*, som Navn paa de romerske underjordiske Kirkegaarde, er imidlertid *ikke* oldkirkeligt. De første Christne kaldte deres Begravelsespladser *Coemeterier* ɔ: Hvilesteder. Allerede Jøderne brugte denne Betegnelse; ogsaa for dem, i Modsætning til Hedningerne, var Døden kun en Hvile, en Søvn før Opstandelsens Morgen. Deraf ogsaa det stadig tilbagevendende Ord i Gravskrifterne *depositus*, «henlagt». Den Døde er henlagt, han «er i Forvaring.» Graven ejer ham ikke, den skal til sin Tid give ham tilbage igen.

Navnet Katakombe betegnede oprindelig kun et ganske bestemt Sted, nemlig den lille underjordiske Kirkegaard i Dalsænkningen ved den nuværende Kirke S. Sebastiano — *locus qui dicitur ad catacumbas*. Først efter det femte Aarhundrede blev det almindeligt at bruge Ordet *catacumba* ogsaa om de andre Coemeterier.

Fra Begyndelsen af drog de Christne religiøs Omsorg for deres Døde. «Gudfrygtige Mænd begrov Stefanus,» hedder det i Apostlenes Gærninger (VIII, 2). Den smyrnensiske Kirkes Brev om St. Polykarps Mar-

tyrium beretter, at der blev holdt Gudstjeneste ved hans Grav. De Christne havde Afsky for den hedenske Ligbrænding, og selv efter at Begravelse, i det andet Aarhundrede, under Indflydelse af de orientalske Isis- og Mithras-Religioner var bleven Skik ogsaa blandt Hedningerne, ønskede de Christne dog stadig at have deres egne Coemeterier, især for paa Martyrernes Dødsdage at kunne fejre Gudstjenesten dernede.

De første christne Katakomber var — som Aciliernes paa Via Salara, Flaviernes paa Via Ardeatina eller Cæciliernes med den hellige Cæcilias Grav paa Via Appia — Familiebegravelser, anlagte paa en eller anden fornem romersk Christens Grundejendom. Her fandtes ofte tillige Triklinier eller Spisesale, bestemte til Afholdelse af Mindefesterne for de Døde; et saadant, naturligvis ikke underjordisk, Triklinium ser man endnu bag Domitillas Katakomber paa Via delle sette Chiese.

Man har tidligere ment, at de christne Katakomber skulde være anlagte i gamle, forladte Stenbrud eller Grusgrave (*Arenarier*). Denne Opfattelse er imidlertid uholdbar. Den romerske Kampagne, hvori Katakomberne er anlagte, bestaar af tre forskellige Jordlag: den stenagtige Tuf, som ligefra Servius Tullius' Tid er bleven brugt til Byggemateriale i Rom; den kornede Tuf, der er for løs til at kunne taale Transport og dog tilstrækkelig fast, til at der kan graves Gange og Huler i den, uden at den styrter sammen; og endelig Puzzolanjorden. Nu er det netop i den *kornede* Tuf, at Katakomberne er anlagte, ikke i den stenagtige, hvor Stenbruddene findes. Der er desuden en tydelig Forskel paa Katakombegangene og Gangene i Stenbruddene eller Arenarierne. Medens hine er høje,

smalle, forholdsvis luftige, er disse lave og brede for at give Plads til Skubkarrerne. Enkelte Partier af San Callistos Katakomber staar i Forbindelse med et gammelt Arenarie, og man kan her overbevise sig om Væsensforskellen mellem de to Arter af Anlæg.

Allerede Jøderne havde Katakomber; der findes saadanne paa selve den appiske Vej. De Christne fortsatte da kun den jødiske Tradition, samtidig med at de efterlignede den Maade, hvorpaa Herren var bleven begravet.

De første Katakomber var — som allerede sagt — anlagte af fornemme romerske Christne, hvoraf der fra Begyndelsen fandtes, om end «ikke mange» (I Cor. I, 26) saa dog nogle i Menigheden. Det er sandsynligt, at hin Pomponia Graecina var Christen, om hvem Tacitus i trettende Bog af sine Annaler fortæller, at hun «altid var tungsindig og mod i Hu» (*non cultu nisi lugubri, non animo nisi moesto*). I hvert Fald har man i den ældste Del af San Callistos Katakomber fundet en Gravplade over en *Pomponios Grekeinos*. Pomponierne var i Slægt med Cæcilierne, til hvilke *den hellige Cæcilia* hørte.

Af fornem Æt har ogsaa Matronen *Lucina* været, i hvis Grundstykke paa den ostiensiske Vej Apostlen Paulus blev stedet til Hvile. *Acilius Glabrio* er allerede nævnt; han var Aar 91 Konsul sammen med Trajan og led Martyrdøden under Domitian. Den samme Kejsers kødelige Fætter, Konsulen *Flavius Clemens*, blev i Aaret 95 henrettet, fordi han var Christen; for samme Forbrydelse blev hans Hustru og hans Niece, der begge hed Flavia Domitilla, forviste henholdsvis til Øen Pandataria og Øen Pontia. Man mener, at denne højt-

staaende Familie er bleven omvendt til Christendommen af to Prætorianere, Nereus og Achilleus, for hvem Paulus, der jo (Philipp. I, 13) synes at have prædiket i Prætorianerlejren, skal have forkyndt Evangeliet. Soldater har i det Hele en ikke ringe Betydning i den første christne Tid — ligefra Høvedsmanden Cornelius til Martyren St. Sebastian. Sikkert er det i hvert Fald, at Nereus og Achilleus, efter deres Martyrium, fandt et Hvilested i Domitillas Katakombe paa Via ardeatina.

At denne senere saa vidtstrakte underjordiske Kirkegaard virkelig fra først af har været de *christne Flavieres Familiebegravelse*, kan i vore Dage anses for bevist. Allerede 1772 havde man paa Stedet fundet en Indskrift saalydende:

Flaviae Domitil(lae)
(divi) Vespasiani neptis
eius beneficio hoc sepulcru(m)
meis libertis libertabus po(sui).

Det tilkendegives her tydeligt, at Indskriftens Forfatter «ved Flavia Domitillas Velvilje» har kunnet indrette en Grav paa dette Sted for sig og sine.

En anden Indskrift blev funden 1817; det hedder i den, at saa og saa stor en Grav er bleven overladt vedkommende *ex indulgentia Flaviae Domitil(ae)* — «med Tilladelse af Flavia Domitilla.»

Det var derfor med fuld Ret, at den berømte Katakomberforsker de Rossi udtydede et her fundet Brudstykke af en Indskrift med Endelserne

RVM
ORVM

som Resten af Ordene «Flaviernes Gravsted»:

SEPVLCRVM
FLAVIORVM.

Allerede i første Aarhundrede var Christendommen saaledes trængt frem lige til «Cæsars Hus» (Philipp. IV, 22), og Tertullian kunde med Rette sige: «Vi er fra igaar, men allerede fylder vi alt, som før var Eders . . . Lejren, *Paladset, Senatet* og Forum.»

Disse fornemme christne Slægter var det da, som paa den salariske, appiske, ardeatinske og ostiensiske Vej gæstevenligt optog deres afdøde Troesfæller i deres Grave.

I det tredje Aarhundrede blev de Christnes Tal imidlertid saa stort, at Kirken saae sig nødsaget til selv at drage Omsorg for de hensovede Troendes Jordfæstelse. Under Septimius Severus er den romerske Kirke da ogsaa i Besiddelse af sin egen Kirkegaard, som er den udvidede og forstørrede cæciliske Familiebegravelse paa Via Appia. Omtrent paa samme Tid skænker i Cæsarea i Mauritanien en «Tilbeder af Ordet» Kirken dersteds et Grundstykke til at begrave i samt en *Cella* til de gudstjenstlige Forsamlinger. En anden Christen i samme By udvider Coemeteriet ved at skænke endnu et Stykke Jord. Kirken i Karthago synes ogsaa paa denne Tid at have ejet en Begravelsesplads. I Rom betroer Pave Zephyrinus (199—217) Kirke-Coemeteriets Styrelse til Ærke-Diakonen Calixtus, efter hvem det endnu bærer Navn (*San Callisto*).

Kirken kom saaledes i Besiddelse af sine egne Coemeterier. Og det mærkelige var, at dette Ejendomsfor-

hold, de stadige Christenforfølgelser til Trods, kunde trives under selve den romerske Lovgivnings Beskyttelse.

Der fandtes nemlig i det antike Rom, blandt mange andre forskelligartede Sammenslutninger, ogsaa hvad man med et moderne Ord kunde kalde Begravelseskasser. Disse nød under Kejserne den særlige Begunstigelse, ikke at behøve Statsanerkendelse for at være lovmæssige. Saaledes var det i selve Rom fra Begyndelsen af det andet Aarhundrede, i Provinserne fra Septimius Severus' Tid (193—211). Disse Begravelsesselskaber kaldtes *Collegia tenuiorum*, «Smaafolksforbund», og bestod mest af Slaver og Frigivne, med enkelte Rigmænd som Beskyttere (*patroni*) og Hovedbidragydere.

I denne Ramme indpassede Kirken sig nu. Ogsaa den optraadte jo i hver By som et Collegium, der sørgede for sine Medlemmers Begravelse. Ligesom de hedenske Collegier havde den sine faste Mødedage, sine Gravmaaltider, sine Bidrag til den fælles Kasse, sine Administratorer, sine Forstandere, sine *patroni*. Kirken fik paa denne Maade en Art juridisk Position; overfor Staten hed den *fratres*, maaske *Collegium* eller *Ecclesia fratrum*, «Brødrecollegiet». De Christne var ogsaa kendt som *cultores Verbi*, «Dyrkere af Ordet», analogt med de hedenske Kollegier, der kaldte sig *cultores Herculis, Mercurii, Silvani*. Tertullian omtaler de Christne som «de Retskafnes, Godes, Frommes og Kyskes *Curia*.» Curia'erne var i Afrika vistnok det samme, som Kollegierne i det øvrige Romerrige.

Denne quasilegale Stilling vedblev Kirken at indtage lige indtil 257, da Kejser Valerian — første Gang i Forfølgelsernes Historie — forbyder de Christne at komme sammen i Katakomberne. Disse bevogtes, Ind-

gangene tilkastes, man trænger ned i Coemeterierne og dræber de Troende, som man træffer dèr. De Christne har hidtil været behandlede som Gudsbespottere, nu anklages de for at være Oprørere, og det er især deres Organisation, Staten søger at knuse. Allerede Decius frygtede Biskoppen af Rom mere end en Modkejser, og under hans Forfølgelse af de Christne fandt i Tarragona følgende Samtale Sted mellem den romerske Proprætor og St. Fructuosus. «Er du Biskop?» spurgte Dommeren. «Du har sagt det — jeg er det!» «Du *har* været det,» lød med lapidarisk Fynd den øjeblikkelige Dødsdom . . .

Under Decius maatte Pave Fabianus lide Martyrdøden; under Valerian blev hans Efterfølger Sixtus II dræbt af Soldaterne i Prætextatus' Katakombe, siddende i Bispestolen bag Alterbordet. Hermed er den christne Gravfred brudt, og den romerske Lov beskytter ikke mere Coemeterierne. Diokletian konfiskerer under sin grusomme Forfølgelse (303—305) alt Kirkegodset, og først med Konstantin faar Kirken Fred og stiger, purpurklædt i Martyrernes Blod, op fra Katakombernes Nat med det Tegn i Haanden, der havde skænket den christne Cæsar Sejr.

Endnu en Tid vedbliver man at begrave i Katakomberne, mest i Nærheden af Martyrgravene. Indskrifter fra denne Tid omtaler Køb af Gravsteder: *emptum locum a fossore N. praesentia fossoris N.* («købt et Gravsted af Graveren N. med Graveren N. som Vidne»). Graverne — *fossores* — var en Art kirkelige Embedsmænd, viede til deres Gerning med en særlig Vielse paa samme Maade som *Ostiarierne* («Dørvogterne») og andre oldkirkelige Funktionærer. Det er Fossorerne, som

med Hakke og Spade har gravet de 900 Kilometer underjordiske Gange, der labyrinthisk omspinder Rom paa alle Sider. Henimod Slutningen af det fjerde Aarhundrede indstiller de imidlertid deres Virksomhed; man finder fra denne Tid adskillige Gange, som ikke er blevne fuldførte. Dette falder sammen med Christendommens endelige og fuldstændige Sejr under Theodosius (392).

Nu begynder Katakombernes Pilgrimstid. Fra det fjerde til det niende Aarhundrede valfarter de Troende til Martyrernes og Pavernes Hvilesteder i det underjordiske Rom. Store og pragtfulde Kirker bygges over de berømteste Martyrgrave, saaledes Basilikaerne S. Lorenzo, S. Sebastiano, S. Paolo og den i vore Dage genfundne lille Kirke, viet til St. Sixtus II og rejst over St. Calixts Katakomber. Pave Damasus (366—384) lader anlægge Trapper ned til Coemeterierne, pryder Martyrgravene med Indskrifter og smykker især Pavekrypten i San Callisto, hvor ikke mindre end 14 Paver hviler. St. Hieronymus har i sin Kommentar til Ezechiel opbevaret os de Indtryk, en Pilgrim dengang modtog paa en Vandring gennem Katakomberne. «Da jeg var ungt Menneske,» siger han, «plejede jeg sammen med andre unge Mennesker af min Alder og Stand om Søndagen at besøge Apostlenes og Martyrernes Grave. Hyppigt gik vi da ind i de underjordiske Gange, som er gravede ned i Jordens Dyb, og hvis Vægge til begge Sider er de Begravedes Legemer. Saa mørkt er der, at hint profetiske Ord næsten gaar i Opfyldelse paa En: «De nedstege levende til Dødsriget.» (Ps. LIV, 16). Kun sjælden falder lidt Lys ned fra oven, gennem et Vindu eller snarere et Lyshul, og mildner Mørkets Rædsel.

Og omgiven af det blinde Mørke mindes man Vergils Ord: Overalt forfærder Rædsel Sjælen, og selv Tavsheden skræmmer.»

Især i det syvende Aarhundrede besøges Katakomberne af talrige Pilgrimme; fra hin Tid skriver sig de *Itinerarier* eller Pilgrimshaandbøger, som endnu er os bevarede, og hvori de forskellige Kirker og Katakomber nævnes med de Martyrer, som hviler (*pausant*) i dem.

I det syvende Aarhundrede begyndte man at flytte Martyrlegemerne fra Coemeterierne ind til Rom. De forskellige barbariske Folkeslag, særlig Longobarderne, havde hærget Byens Omegn og lagt Kampagnen øde. Malariaen tog efterhaanden de store, udyrkede Strækninger i Besiddelse, og Egnen om Katakomberne blev mere og mere forladt. Pave Paul I flyttede 757 mange Relikvier ind til Rom og nedsatte dem under Højaltret i den Kirke, han havde bygget paa Tomten af sit Fædrenehus, *S. Silvestro in Capite*. I denne Kirkes Forhal ser man endnu den Dag i Dag en i Marmor indhugget Fortegnelse over de Martyrer, hvis Relikvier Kirken besidder.

Hadrian I og Leo III søgte begge at genoplive Pilgrimsgangen til Katakomberne, men uden Held. Paschalis I besluttede derfor (817) at overføre *alle* Katakombernes Helgenlevninger til Rom. Alene Kirken S[a] Praxedis modtog 2300 Martyrlegemer.

Leo IV undersøgte især Priscillas Katakombe og optog der Aquilas og Priscas Relikvier, rimeligvis ogsaa de dødelige Rester af Acilius Glabrio (Pudens), Praxedis og Pudentiana. I den anden Halvdel af det niende Aarhundrede var Katakomberne berøvede alle deres Helgener.

Saaledes gik det til, at de fleste af dem efterhaanden blev ganske glemte. Indgangene faldt sammen eller blev i nogen Dybde murede til for at bruges som Vinkældere. I Middelalderen kendte man af Roms over tredve Katakomber kun fire — *ad catacumbas* ved S. Sebastiano, Coemeteriet ved S. Lorenzo, St. Valentins Katakombe udenfor Porta del Popolo og S. Pancrazios underjordiske Kirkegaard ved den aureliske Vej. Paa disse fire Steder fandtes der nemlig Klostre, hvis Beboere vedblev at holde Kendskabet til Katakomberne levende.

Men i Tidernes Løb indsneg sig de største Vildfarelser angaaende disse Katakombers Forhold til de i Oldtidsdokumenterne nævnte Coemeterier. Saaledes troede man i Katakomberne ved S. Sebastiano at besidde alle Pave- og Martyrgravene fra S. Callisto.

Under denne Forudsætning var det, at den hellige Birgitta i det fjortende Aarhundrede og St. Filip Neri i det sextende med saa stor Forkærlighed besøgte netop disse Katakomber. I den svenske Helgenindes Aabenbaringer hedder det derfor om dem: «Mange Steder er der i Verden, hvor Helgeners Legemer hviler, men ingen som dette Sted. Thi hvis de Helgen blev talt, hvis Legemer her er stedt til Hvile, vilde det næppe være til at tro. Og derfor, ligesom et sygt Menneske vederkvæges ved Vellugt og god Spise, saaledes vederkvæges de Mennesker, der kommer hid med ærlig Hensigt, inderligt i Aanden og annammer deres Synders sande Forladelse, enhver efter sit Levned og sin Tro.» (*Revelationes*, lib. IV, c. CVII).

Og St. Filip — ja, ti Aar igennem tilbragte han næsten alle sine Nætter her i Bøn. Her nedsteg han

i Aanden til Kirkens første Tider, her fordybede han sig i Martyrernes Exempler, her tændtes i ham den Kærlighed til Jesus, hvormed han skulde sætte den kølnede Verden i nye Flammer. Herfra gik han frem for at reformere Kirken, ikke ved at skille sig selv og andre fra den, men ved i dens Midte at genføde Aanden fra Begyndelsen.

Endnu i Filips Levetid blev det indledende Skridt gjort til Nutidens videnskabelige Katakombeforskning. I Maj 1578 stødte man tilfældigt, ved Gravning nær den salariske Vej, paa underjordiske Gange, Kapeller, dekorerede med Fresker, talrige lukkede Grave med Indskrifter i Marmor. Denne Opdagelse satte hele Rom i Bevægelse, og Tidens mest udmærkede Lærde steg ned i de nyfundne Katakomber. Blandt de første var St. Filips Discipel, Kirkehistorikeren Baronius. Og snart skulde en anden Samtidig, Antonio Bosio, ved tredve Aars Studium lægge Grundvolden til hele Nutidens christne Arkæologi.

Bosio kopierede Indskrifter i Katakomberne, aftegnede Freskerne dernede, søgte at klarlægge Coemeteriernes Topografi. Han havde ikke Raad til at lade foretage Udgravninger, og ofte blev det ham meget vanskeligt at finde Vej paa sine ensomme Vandringer i det underjordiske Rom. En Gang havde han forvildet sig i Domitillas Katakomber og fortæller selv, hvorledes han for Alvor frygtede, med sit Lig at skulle komme til at vanhellige Martyrernes Hvilested. Han døde 1629, og hans Værk *Roma sotterranea* udkom, tre Aar efter hans Død, paa Malteserriddernes Bekostning.

Efter Bosio har flere Italienere fortsat hans Værk — Boldetti, Bottari og især Pater Marchi. Men ingen af

dem naaer i Betydning *Giovanni Battista de Rossi* (1822—94), den Mand, som man har kaldt «Katakombernes Kolumbus».

Det var i 1849, at han i en Vigne ved Via Appia fandt et Stykke af en Marmorplade, der blev brugt til Trappetrin, og hvorpaa han læste Indskriften NELIUS MARTYR. Det var let at tilføje den manglende første Stavelse af Navnet, især da man vidste, at Pave *Cornelius* (251—253) — ligesom en hel Række andre Oldtidspaver — skulde ligge begravet i St. Calixts Katakomber.

Pius IX, i hvem de Rossi fandt en rundhaandet Beskytter, købte nu Vignen, og man begyndte Udgravningerne. Disse førte allerførst til Opdagelsen af St. Cornelius' Grav, hvor man fandt det manglende første Stykke af Indskriften paa sin Plads. Dernæst blev Krypten med de gamle Pavegrave lagt fri og efter den S[a] Cæcilias Gravkapel. Der var nu ingen Tvivl mere — man befandt sig i den efter tusend Aars Forløb genfundne Calixt-Katakombe.

Herefter gik de Rossi fra den ene glimrende Opdagelse til den anden. Hans er Æren, naar det underjordiske Rom nu helt er dukket op i Videnskabens Dagslys. Sin Gærnings Resultater har han nedlagt i Værket *Roma sotterranea cristiana* (1864—1877) og i sit Tidsskrift *Bullettino di archeologia cristiana* (1863—1894). I hans Skole har alle de nyere Katakombeforskere uddannet sig — Armellini, Stevenson, Marucchi, Wilpert, de Waal og endnu flere.

Men ude i Klostret ved S. Sebastiano gaar endnu de brave, gamle, brune Franciscanere og troer ligesom for tre Aarhundreder siden, at deres Katakomber er de egenlige, rigtige, ægte Katakomber. Venligt snakkende fører de En rundt i de lange Gange, mellem alle de

tomme Grave, hvor der hverken er Indskrifter eller Fresker at se, og fornøjet peger de her og der paa nogle Knogler: *Tutti martiri, tutti martiri!* «Det er altsammen Martyrer!»

Og saa kan saadan en gammel Franciscaner pludselig standse med En midt i en af de lange, mørke Korridorer, og medens den lille Voxstabel, man holder i Haanden, kun lyser svagt hen over de rødlige Tufvægge og ind i de tomme Gravkamre, kan han give sig til at tale i den dybe, underjordiske Stilhed.

«Aa, Signorino mio,» siger han, «vil man blive en Helgen, saa behøver man kun at elske Katakomberne! San Girolamo kom her og blev en Helgen. Santa Brigida kom her og blev en Helgen. San Carlo Borromeo kom her og blev en Helgen. San Filippo kom her ved Dag og ved Nat og blev en Helgen. Aa, kære Signore, der behøves slet intet andet!»

Og da Hovedsagen unægtelig er at blive en Helgen, saa kan det egenlig ogsaa være det samme, om man bliver det blandt ægte Martyrer eller uægte — i San Sebastianos eller i San Callistos Katakomber . . .

III

San Callisto.

I en raskrullende Droske kører vi ud ad Via Appia. Det er en solklar Martsdag; Græsset langs Vejen er allevegne hvidt af Bellis, og i det Fjærne lyser Albanerbjærgenes violette Bjærgland med de smaa, skinnende Byer — Frascati, Grotta Ferrata, Rocca di Papa.

Hvor den ardeatinske Vej skiller sig fra den appiske, vender Kusken sig spørgende: «Skal vi ikke standse?» Vi er ved Kapellet *Domine quo vadis*.

Vi staar af; den lille Kirkes grønmalede Dør aabner sig paa Klem, og ud kommer en brun, aaben Haand, i hvilken vi lægger nogle Soldi. Herpaa lukkes Døren helt op, og vi træder ind.

Alle kender Kapellet *Domine quo vadis*, og alle kender den skønne Legende, som knytter sig dertil. Paa Kapellets Vægge ser vi Petrus komme vandrende fra den ene Side, og Christus fra den anden, og midt i Gulvet er en Sten med Aftryk af en Fod, som Portnerskens gamle, brune Haand peger paa, medens hendes rynkede Mund forsikrer: «Her var det — paa denne Sten stod Cristo . . .»

I Goldschmidts «Hjemløs» er der en ung Jøde,

som bevæget kysser Stenen med Frelserens Fodspor. Men nuomstunder er det altfor bevist, at denne Sten er en gammel antik Votivgave, skænket et Tempel til Tak for lykkelig Rejse. Folketroen har her som saa ofte kastet sin Kærlighed paa en Uværdig. Det gaar med Stenen i *Domine quo vadis* som med saa mange andre af Roms Relikvier — Videnskaben efterviser dem som legendarisk Klinte blandt Sandhedshveden. Saaledes er det f. Ex. hændt det mamertinske Fængsel; Pater Grisar, Forfatteren af den store *Geschichte der Päpste im Mittelalter,* ser i det traditionelle Fangehul kun en gammel Brønd, og Petrus har i hvert Fald ikke behøvet at gøre noget Mirakel for at faa Vand til at døbe sine Fangevogtere i.

Paa samme Maade har man gjort Ende paa et andet Sagn, der knyttede sig til St. Peter og hans romerske Fangenskab. Det hed sig, at man havde ført de Lænker, som Petrus havde baaret i Jerusalem, her til Rom, og da man lagde dem sammen med Lænkerne fra det mamertinske Fængsel, blev de to Kæder ved et Under forenede, saa de ikke mere kunde skilles. Denne Fortælling — har Msgr. Gerbet eftervist — skriver sig først fra et Værk af Johannes Beleth, Rektor ved Universitetet i Paris i det tolvte Aarhundrede. Ingen af de Forfattere, som før ham har omtalt Petri Lænker, kender noget til hin mirakuløse Tildragelse, og Beleth anfører heller ingen Kilde til sin overraskende Bedre-Viden.

Naar man besøger S[a] Sabina paa Aventin, kan det hænde, at den Dominikaner, der viser En rundt, i Kirken peger paa en stor, sort Sten, som ligger paa en Søjle, og fortæller, at Djævlen en Gang har kastet

denne Sten efter den hellige Dominikus. Ogsaa i andre af Roms gamle Kirker finder man saadanne Stene, og Sakristanerne véd at fortælle, at Martyrerne er bleven pint med dem. Ingen af disse Forklaringer er imidlertid rigtig. Disse sorte, blankpolerede Stene er ganske simpelt *antike Vægtlodder*, som under Hedenskabet opbevaredes i Templerne, under Christendommen i Kirkerne, for at enhver i Tvivlstilfælde ved Sammenligning kunde overbevise sig om, hvad der var justeret Vægt, hvad ikke.

Der er en hel Række romerske Traditioner, som den moderne katholske Videnskab paa denne Maade opløser i Legende. Herover er der ingen Grund til at klage, thi hvad Poesien taber, vinder Historien. Og det, Kritiken skaaner, staar desmere uanfægtet, naar man ved, hvor fordomsfrit der skrides ind mod al falsk Overlevering.

. . . . Vi forlader *Domine quo vadis* og kører videre ud ad Via Appia. De lange, hvide Vignemure brydes kun her og der af Indgangen til et Osteri, hvor der paa Muren med sort staar malet Vinens Pris — 3, 4 eller 7 Soldi for Litren — og hvor Billedet af tre opstablede Kugler antyder et meget populært Spils Tilstedeværelse i Haven. Maalet for vor Kørsel er San Callistos Katakomber, og nu ser vi i det Fjærne de to Cypresser, hvorpaa Indgangen er kendelig. Snart holder vor Droske mellem andre Vogne udenfor Porten.

Opsynet med S. Callisto er af Pius IX bleven betroet *Trappisterne*. Jeg har allerede (S. 163 ff.) skildret disse Munkes Virksomhed ved det gamle Abbedi Tre Fontane ovre paa den ostiensiske Vej. Her paa Via Appia har Trappisterne anlagt en lille Choko-

ladefabrik, af hvis Udbytte de lever, og saa er de Ciceroner for dem, der vil se Katakomberne.

Med en Munk ved Siden stiger vi derfor ned ad den brede Trappe, som Pave Damasus har anlagt i det fjerde Aarhundrede. En Indskrift over Nedgangen truer alle dem med Ban, som borttager noget fra Katakomberne . . .

Atter er vi da i dette brune Mørke, atter vandrer vi gennem disse høje, tyste Korridorer, hvis Vægge viser Række over Række af hvide, firkantede Stenplader. Paa bestemte Steder standser Føreren og lader os læse en Indskrift, peger paa en i Stenen indhugget Palme. Efter en kort Vandring er vi i et større Rum, oplyst ovenfra gennem en Lysbrønd — det er *Pavekrypten*.

De første Paver blev jordfæstede i det vatikanske Coemeterium. I Neros Cirkus havde Petrus lidt Martyrdøden, og hans Grav blev gravet lige ved Siden af i den vatikanske Høj. Den gamle Pavebog fra ca. Aar 500 siger: «Han blev begravet nær Stedet, hvor han var bleven korsfæstet, ved Neros Palads paa Vaticanerhøjen.»

Over Petri Grav byggede allerede Pave Anaclet (76—88?) en *Memoria* d. v. s. en lille Kirke til at holde Mindefest i for den Hensovede paa hans Martyrdag. De tidligste Paver fra St. Linus til St. Victor — det er fra Aar 67 til 199 — blev alle begravede i Nærheden af Petrus. I de gamle Pilgrimshaandbøger læser man: «Petri Legem hviler i den vestlige Del af Byen ved den første Milesten paa den corneliske Vej, og Pavernes Rækkefølge (*pontificalis ordo*), nogle faa undtagne, hviler paa samme Sted i deres egne Grave.» Denne Angivelse bekræftes af Pavebogen og blev bestyrket, da

man i det sextende Aarhundrede ved Udgravningerne til den nye Peterskirke stødte paa en Marmorsarkofag med Navnet LINVS. Dette Navn findes ellers slet ikke i de gamle romerske Indskrifter og kan derfor ikke sigte til nogen anden end Petri første Efterfølger, Hellig Linus (67—76?).

Med Pave Zephyrinus (199—217) indtræder imidlertid en ny Ordning af de romerske Coemeterier. Som allerede nævnt, erhvervede han, rimeligvis ved Gave, Cæciliernes Katakombe paa Via Appia, og et stort, tilstødende Grundstykke. Under Diakonen Calixtus' Ledelse blev her nu indrettet et stort Gravkapel for Paverne.

St. Zephyrinus blev selv den første, som kom til at hvile der; af hans Grav er imidlertid intet Spor tilbage. Pave Damasus flyttede hans Legem op i den over Katakomben rejste Basilika, og maaske er han saaledes sammen med Barnemartyren St. Tarcisius, hvis Sarkofag han delte, senere bleven ført ind til S. Silvestro in capite.

Af de andre Paver, som vides at hvile i disse Katakomber, fra St. Urban I (222—230) til St. Miltiades under Konstantin, har man kun fundet Gravskrifter over fem. Disse Inskriptioner er alle paa Græsk og indeholder simpelthen vedkommende Paves Navn samt Tilføjelsen *Biskop* eller *Biskop, Martyr*. Den første af disse gamle Indskrifter, som vises En nede i Pavekrypten, bærer Navnet *OYPBANOC*; det er den ovennævnte Urban I. Den næste er *ANTEPΩC* — Anteros, Biskop fra 235 til 236. Den tredje er *ΦABIANOC* Fabianus, Biskop og Martyr (236—250). Den fjerde er *ΛOYKIC*, den hellige Lucius (253—255), der i

Middelalderen ogsaa æredes meget oppe i Norden. Endelig er der Eutychian (275—283), *EYTYKIANOC.*

Pave Damasus havde en stor og let forstaaelig Kærlighed til denne Krypt og smykkede den paa det bedste. En af hans versificerede Indskrifter ser man endnu paa Kryptens Væg; den er nem at kende paa de skønne, særegne Bogstaver, der udmærker alle de damasianske Indskrifter.

Fra Pavekrypten træder man ind i den hellige Cæcilias Gravkammer. Her falder Dagslyset ned fra oven gennem en vid Aabning, og man ser klart Væggenes Fresker, som er fra det femte, sjette og syvende Aarhundrede, og hvoraf én fremstiller den hellige Cæcilie med Hænderne løftede til Bøn.

Atter gaar det ind i Katakombemørket, mellem endeløse Mure af lutter Skuffegrave (*loculi*) eller ind i Smaakapeller, hvor Vægge og Hvælvinger er malede med Fresker, og hvor den enkelte Grav staar med fri Overflade som en Sarkofag og overhvælvet af en Bue (*Arcosolium*).

I disse Ligkapeller er det, man bedst studerer Katakombernes Kunst. Her er de første Tilløb til Architektur, og her finder man, paa Loftshvælvingerne og i Arcosoliernes Nischer, de symbolske Malerier, hvormed den christne Kunst begynder. Snart ser man en Fugl Fønix — den betyder Opstandelse; snart et Skib — det betyder Kirken; snart en Palme — den betyder Sejr og det evige Livs Løn. Her finder man Psalmernes Hjort, der tørster efter Vandbækkene, her ser man Duen med Oliebladet fra Genesis, her møder man, sammen med den *gode Hyrde*, hin Kvindeskikkelse med Hænderne løftede til Bøn (I Tim. II, 8), som Arkæo-

logerne kalder *Oranten*, og som menes at betyde snart den Afdødes Sjæl, snart Kirken, snart Guds Moder. Her ser man *Fisken*, der ved et Ordspil blev et Symbol paa Christus, fordi det græske Ord *ἰχθύς*, «Fisk», er dannet af Begyndelsesbogstaverne til Ordene *Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτῆρ*, «Jesus Christus, Guds Søn, Frelseren».

Paa disse Vægges og Hvælvingers Stukbeklædning skimter man ved Katakombelysenes matte Skær hele Rækker af bibelske Billeder. Her ser man Syndefaldet, Noah i Arken, Daniel mellem Løverne, Susanna, de tre Ynglinge i Ildovnen, Jonas, Moses, der slaar Vand af Klippen, Job, Elias, Tobias. Her ser man den Værkbrudnes Helbredelse, Miraklet med de fem Brød og de to smaa Fisk, Lazarus' Opvækkelse. Her finder man endelig de første Billeder af Jesus og Maria; Maria holder Jesusbarnet paa sit Skød, og de tre Vise, kendelige paa deres frygiske Huer, kommer for at tilbede.

Ogsaa de fleste af disse bibelske Billeder har symbolsk Betydning. Ved Lazarus' Opvækkelse eller ved Jonas, som Uhyret gav tilbage til Livet, har Kunstneren tænkt paa det christne Haab om Udødelighed. Naar han Gang paa Gang fremstillede den Værkbrudne, der tog sin Seng op og gik, saa var det, fordi hin evangeliske Gigtpatient før sine Lemmers Helbredelse havde modtaget Syndernes Forladelse og forsonet med Gud kunde rejse sit Hoved og bære Livets Byrde. Ved Moses, der slog Vand af Klippen, tænkte Kunstneren paa den nye Pagts Moses, paa *Petrus*, hvem Herren havde givet Kraft til at lade Naadens Vand fremvælde af «Klippen, som er Christus» (I Cor. X, 4). Paa et Glas, fundet i Katakomberne, ser man derfor Moses afbildet i Færd med

at slaa Vand af Klippen, men i Billedets Rand staar simpelthen Navnet Petrus, ikke Navnet Moses.

En særlig Udvikling har Katakombekunstens Symbolisme faaet i den Række Kamre i San Callisto, som under et kaldes *Sakramentkapellerne.* Man finder her Moses, som er Petrus; Fiskefangsten, der betyder Ordets Forkyndelse, «Menneskefiskeriet»; Isaks Ofring, som var Forbilledet paa Jesu Offer; Jonas og Lazarus, der udtrykker Kødets Opstandelse; endelig Underet med Brødenes Formerelse, der hentydede til den gamle Kirkes største og lønligste Helligdom: Alterets Sakramente.

Det samme Mysterium er endnu klarere udtrykt i en anden, ikke symbolsk, men realistisk Fremstilling.

Man ser paa dette Billede en Trefod, som bærer *Brød* og *Fisk.* Til den ene Side for Trefoden staar en Mand i lange Klæder og synes at berøre det, som ligger paa den, med Hænderne. Til den anden Side staar en Kvinde som *Orante,* altsaa bedende.

De Rossi ser i denne Freske en Fremstilling af Liturgien, saaledes som den fejredes i Katakomberne. Under *Menighedens* Bøn indvier *Præsten* Nadverelementerne og forvandler *Brødet* til *Christi Legem.* «Piscis assus, Christus passus», siger St. Augustin — «Fisken er den lidende Christus». Og *Samtidigheden* af Brød og Fisk er en Udvej, ved hvilken Kunstneren søger at raade Bod paa Umuligheden af, malerisk at fremstille, hvorledes det, som i det ene Øjeblik kun er Brød, i det næste er Christi Legem . . .

Fra Sakramentkapellerne gaar Vejen videre — til Pave Eusebius' Gravkapel, til den hellige Soteris' Coemeterium med et smukt Billed fra det tredje Aarhundrede af de Vises Tilbedelse og endelig til den ældste

Del af disse Katakomber, hvor Pave Cornelius (251—253) hviler i sin Slægts Familiegrav. CORNELIVS MARTYR er den simple Indskrift paa hans sidste Hvilested. I disse Egne af Katakomberne har man fundet Sarkofager, tilhørende christne Medlemmer af den hellige Cæcilias Slægt, f. Ex. Quintus Caecilius Maximus. St. Cornelius' Kapel er rigt prydet med byzantinske Fresker fra det sjette Aarhundrede; tilvenstre for Graven er et Billed af St. Sixtus II, der — ifølge nyere Lærde — blev dræbt her og ikke i Prætextatus' Katakomber; tilhøjre er St. Cornelius selv og St. Cyprian af Karthago — ikke fordi denne afrikanske Biskop og Martyr nogensinde har hvilet paa dette Sted, men kun fordi de to Fester falder paa samme Dag. Ligesom i Pavekrypten ser man her en Mængde *graffiti* — indkradsede Pilgrimsnavne fra Oldtidens sidste Aarhundreder.

Endnu er der, inden man forlader San Callisto, et Par Gravkamre at besøge, som i adskilliges Øjne næsten er vigtigere end alle andre. I det ene af disse findes nemlig en meget ejendommelig billedlig Fremstilling, malet over Aabningen af en Grav.

Man ser her to Fisk, symmetrisk anbragte, med Hovederne mod hinanden. De løfter den forreste Del af Kroppen op, de er altsaa levende. Paa Bagkroppen synes de at bære en Kurv af Rørfletning, og inden i denne skimter man ligesom en Flaske med et tydelig rødt Indhold. Ovenpaa Kurven ligger nogle Brød — fem eller sex.

Hvad betyder dette mærkelige, i hele Katakombekunsten enestaaende Billede?

Fisken er i den oldkirkelige Kunst altid Christus. Men ogsaa Brødet kan betyde Christus, «det levende

Brød». St. Paulinus kalder Christus *panis verus et aquae vivae piscis*, «det sande Brød og Fisken i det levende Vand».

Men foruden Brødet bærer Fisken ogsaa, i Kurvens Indre, *Vinen*. Det var i Oldkirken ikke ualmindeligt, paa denne Maade at opbevare de to Nadverelementer — «Herrens Legem i en Vidjekurv og hans Blod i et Glas» siger St. Hieronymus.

Hvad Billedet fremstiller er altsaa *Christus — Fisken — bærende Brødet og Vinen, som er hans Legem og Blod.*

Det er, med andre Ord, en Fremstilling af Christus saaledes som han, «i den Nat, der han blev forraadt, tog Brødet i sine hellige og ærværdige Hænder, saae op til Himlen, takkede, velsignede, brød det, gav sine Disciple og sagde: Tager, æder alle deraf, *det er mit Legem*. Ligesaa tog han Kalken efter Aftensmaaltidet, takkede, velsignede, gav sine Disciple og sagde: Tager, drikker alle deraf. *Thi dette er den nye Pagts Kalk i mit Blod, som udgydes for Eder og for mange til Syndernes Forladelse*».

Det er *Christi Indstiftelse af Nadverofferet*, som her symbolsk har funden Udtryk. Og dette Symbol er bleven malet hernede i Katakombekapellet fra det tredje Aarhundrede, fordi den katholske Præst, den katholske Biskop i Forfølgelsestiderne og paa Martyrdagene her har frembaaren det samme Offer som Christus. Apostelen siger, at Christus var Præst «efter Melchisedeks Vis» (Hebr. VII, 15) og altsaa bragte et Offer af Brød og Vin. Men det samme Offer frembærer den katholske Præst. Som Christus under Brødets og Vinens Skikkelser ofrede sig selv, saaledes frembærer Præsten, i hvem Christus fortsættes, Christi mystiske Legem og Blod. Dette vil hint Billed i Katakombernes Mørke sige, og

dette sagde paa samme Tid i Dagens Lys den hellige Cyprian, Martyrbiskoppen af Karthago, hvis Billed vi nylig gik forbi i St. Cornelius' Krypt: «Hvis Jesus Christus, vor Herre og Gud, selv er Gud Faders Ypperstepræst og først frembar sig selv til Faderen som et Offer og bød, at dette skulde gøres til hans Ihukommelse, saa udfører den Præst i Sandhed Tjenesten i Christi Sted, der efterligner, hvad Christus gjorde, og tager sig for at ofre saaledes, som han ser, at Christus ofrede.»

Dette Offer — Ofret af *Fisken* — var det, som Martyrbiskopperne frembar i Oldkirkens Coemeterier. Dette Offer — Ofret af *Fisken* — er det, som endnu frembæres, naar Aar 1900 Messen læses ved Martyrgravene i Priscillas eller San Callistos Katakomber. Og saaledes mødes det tredje og det tyvende Aarhundredes romerske Christne i samme Tro, samme Lære, samme Gudstjeneste, samme Fromhed, samme Kirke. Saa at Herrens Bøn i det mindste her gaar i Opfyldelse — «at de alle maa være Et, ligesom du, Fader, i mig, og jeg i dig, at ogsaa de maa være Et i os, forat Verden maa tro, at du har udsendt mig» (Joh. XVII, 21—23).

IV

En Dogmatik i Sten.

Katakomberne viser En de første Christnes Tro i Farver — Lateranmusæet udfolder for Ens Blik en *Dogmatik i Sten*.

Herhen, til Lateranpaladsets store, indre Svalegang, er nemlig alle de Indskrifter ført, som de Rossis Udgravninger har bragt for Lyset i det underjordiske Rom; her opbevares de, samlede til Brug for den, som ønsker at studere den ældste Christendom i dens uforgængeligste Dokumenter.

Jo tidligere disse Indskrifter er, des simplere. De ældste Gravplader indeholder kun et PAX TECVM, «Fred med dig», IN PACE, «I Fred», IN DEO, «I Gud». Senere kommer en Angivelse af Begravelsesdagen til — DEPOSITVS, «bisat», og saa den romerske Datum, betegnet efter Kalendere, Idus og Nonæ.

De allerældste Indskrifter — som i Priscillas Katakomber — er malede med rød Farve paa Stenen; senere bliver Bogstaverne indhuggede og farvede. I de tidligere Indskrifter er Ordene skilte ved et Punktum, i de senere ved et lille Blad, *hedera distinguens*.

Formlen IN PACE forekommer stadigt lige fra det første Aarhundrede til det sjette. Den er laant fra de jødiske Gravskrifter. Ofte finder man den som Inskription paa de Glas man brugte ved Kærlighedsmaaltiderne: VIVAS IN PACE DEI, «Lev i Guds Fred». Samme Ønske findes paa Gravstenene; i andre Tilfælde hedder det VIVIS IN PACE, «du lever i Fred», DORMIS IN PACE, «du sover i Fred», TE SCIMVS IN PACE «vi vide, du er i Fred». Ofte bruges det græske Udtryk *ἐν εἰρήνῃ*, skrevet EN IPHNE eller forkortet E I. Senere vilde man ogsaa antyde, at den Afdøde var hensovet i Kirkens Fred, og Formlen blev da DECESSIT IN PACE FIDEI CATHOLICAE, «død i den katholske Tros Fred».

I Almindelighed er Indskrifternes Orthografi korrekt indtil i det fjerde Aarhundrede. Da begynder Folkelatinens korrupte Former at snige sig ind — BIXIT for *vixit*, BIPAS for *vivas* — og italienske Ord dukker op: *nunnus*, «Bedstefader», det moderne *nonno*.

Indskrifterne støttes, forklares, erstattes undertiden af *Symbolerne*. Duen med Oliegrenen er saaledes et let forstaaeligt Tegn; det betyder Fred. Ankeret, hvori Korset skjuler sig, er et Sindbilled paa det christne Haab. Fisken er — som allerede bemærket — Tegnet paa Christus; *nos pisciculi secundum IXΘYN nostrum Jesum Christum*, siger Tertullian, «vi Smaafisk svømme efter *Fisken* Jesus Christus» (De Baptisma, c. I). Palmen er Sejrens Symbol; man føjer undertiden Laurbærkransen dertil, i Overensstemmelse med Apostelens Ord: *reposita est mihi corona justitiae*, «Retfærdighedens Krans er henlagt til mig». Duen uden Oliegren betegner Sjælen; derfor følges den ofte af Ordene «i Fred».

Undertiden finder man en Baad eller en Baad med et Fyrtaarn; det er Sjælen, som søger Frelsens Havn. Men et af de allervigtigste og allerhyppigste Symboler er Christi Monogram , dannet af de to første Bogstaver i Navnet *Χριστός*. Indtil det femte Aarhundrede erstatter dette Tegn *Korset*.

En fransk Videnskabsmand, Paul Allard, har viet de *Navne*, som forekommer paa Gravskrifterne, et særligt Studium. Paa de ældste Grave finder man endnu kun hedenske Navne, skrevne efter gammel romersk Art, med Fornavn, Slægtsnavn og Tilnavn. Senere udelader man Fornavnet, og i Slutningen af fjerde Aarhundrede bruger man ikke andet end Tilnavnet. De mange Slaver og Frigivne indenfor den christne Menighed kan have gjort deres til denne Udvikling, idet de jo kun besad det ene Navn, Tilnavnet.

Efterhaanden skaber Christendommen sin egen Navnegivning; man finder Navne som Martyrius, Paschasius, Adeodatus, Evangelius, Beatissimus. Mange Christne tager af Ydmyghed og som for at protestere mod det antike Hovmod Navne som Projecticius, «den Nedkastede», Fimus, «den Ringeste». Kvinder kalder sig den Slette, den Lave, den Forkastede, den, der ligger i Skarnet. Andre søger Navne som udtrykker den Forandring, der er sket i deres Sjæl — de kalder sig Salighed, Tro, Haab, Kærlighed. Andre vælger Navnet Irene, «Fred», atter andre Agape, til Minde om Kærlighedsmaaltiderne, andre igen Lucina eller Lucia, afledet af *Lux*, «Lys», med Hentydning til Apostelens Ord: «I vare fordum Mørke, men ere nu Lys i Christo.»

Allerede i disse Navne ligger Vidnesbyrd om de første Christnes Tro. Men der existerer i Lateranmusæet

hele Rækker af Indskrifter, der ganske ligefrem udtaler dogmatiske Sandheder. Disse Stene danner saaledes den første skrevne Kommentar til det Symbol, hvorpaa der endnu døbes i hele Verden, den apostoliske Trosbekendelse, og de er nok værd, at man gennemgaar dem nøje.

Katakombernes Christne troede f. Eks. paa *Christi Guddom*. IN ☧ DEO hedder det i en Indskrift fra Cyriacas Coemeterium, «i Gud Christo». Andensteds paa Græsk, *EN ΘΕΩ ΚΥΡΙΩ* ☧, «i Gud Herren Christo». I Priscillas Katakombe ser man *EN ΘΕΩ*, «i Gud», fulgt af Fiskens Billed.

Ogsaa Troen paa *den Hellig-Aand* har funden Udtryk paa Katakombegravene. Saaledes hedder det i en Indskrift fra S. Callisto: VIBAS IN SPIRITO SAN(CTO), «lev i den Hellig-Aand». Og en Indskrift fra Domitillas Katakomber siger: «Jucundianus, som troede paa Christus Jesus, lever i Faderen og Sønnen og den Hellig-Aand». Det er Læren om *Treenigheden*, som her bekendes.

Med Troen paa den treenige Gud forbandt Oldkirken en stor Ærefrygt for de hensovede Martyrer. Apostlen Johannes havde jo i sine Syner set «deres Sjæle, som var myrdede for Guds Ords Skyld», under Altret i Himlen, og af de fireogtyve Ældstes Guldskaaler opsteg Røgelse, som var «de Helliges Bønner» (Aab. V, 8). Derfor hvilede Martyrernes Legemer under Altrene i Katakomberne, saa at Præsten over Christi lidende Lemmer kunde frembære Christi Legem og Blod — «det Offer, hvorfra alt Martyrium tog sin Begyndelse» (*Sacramentarium Leonianum*). Derfor æredes de hensovede

Blodvidner som *Herrer*, som DOMNVS og DOMNA, derfor anraabte man om deres Forbøn for de andre Døde. «*Domna Basilla*», hedder det i en Gravskrift, «vi anbefaler dig Crescentinus og vor Datter Micina». «Hellige Martyrer, kom Maria i Hu». «Irene, jeg har anbefalet dig til de Hellige».

Men man henvendte sig ikke blot til Martyrerne om Forbøn — man bad ogsaa selv for de Døde, ligesom man til Gengæld anbefalede sig til deres Forbøn. Man troede, med et Ord, paa *de Helliges Samfund.* I en Indskrift hedder det: *In orationibus tuis roges pro nobis, quia scimus te in Christo,* «kom os i Hu i dine Bønner, thi vi vide, at du er i Christo.» Paa en anden Grav: «Anatolius . . . din Aand hvile i Gud. Bed for din Søster» (*petas pro sorore tua*). En tredje Indskrift: VINCENTIA IN ☧ PETAS PRO PHOEBE ET PRO VIRGINIO EIVS, «Vincentia i Christus. Bed for Føbe og for hendes Virginius». Paa et fjerde Sted: «Sabbatius, kære Sjæl, bed og bønfald (*pete et roga*) for dine Brødre og Fæller». Eller fremdeles: «Atticus, din Sjæl er i det Gode (*in bono*). Bed for dine Slægtninge (*ora pro parentibus tuis*)».

En særlig smuk Indskrift blev funden i 1893 ved S[a] Sabina paa Aventin; den lød: «Atticus, hvil i Fred, sikker paa din Frelse, og bed meget for vore Synder.» (*Attice, dormi in pace, de tua incolumitate securus, et pro nostris peccatis pete sollicitus.*)

Gravskrifterne taler ogsaa tidt om Sjælens *Vederkvægelse,* og Ordet, som bruges, er *refrigerium*, der betyder Svaling, Køling. BOLOSA DEVS TIBI REFRIGERET, «Gud give dig Svaling, Bolosa»; PRIVATA DVLCIS

IN REFRIGERIO ET IN PACE, «den kære Privata i Svaling og i Fred», er almindelige Formler.

Den, som kender de ældre kirkelige Liturgier, vil af disse Indskrifter føle sig mindet om mange med dem overensstemmende Bønner. Saaledes hedder det i en gammel Messeformular: «De Helliges herlige Fortjenester være os en Undskyldning, saa vi ikke falde i Straf; de hensovede Troendes Sjæle, som fryde sig ved den evige Glæde, komme os til Hjælp; og de, som trænge til Vederkvægelse, vorde befriede ved Kirkens Bønner!» Den samme Tanke er udtrykt i den moderne romersk-katholske Messe, hvor der i Kanon bedes: *Ipsis, Domine, et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur.* «Vi bede dig, Herre, at du naadig vil unde alle Sjæle, som slumre i Christo, et Svalingens, Lysets og Fredens Sted».

Hentydninger til Læren om *Opstandelsen* forekommer hyppigt i Katakombeindskrifterne; de støttes af de mange Lazarus- og Jonas-Fremstillinger. Ogsaa *Sakramenterne* omtales, men sjældnere; paa dette Punkt taler Malerierne et klarere Sprog. Især er det Daaben som nævnes; GRATIAM ACCEPIT DOMINI NOSTRI, hedder det, «han modtog vor Herres Naade», FIDEM ACCEPIT, «han tog mod Troen», POST SVSCEPTIONEM SVAM RECESSIT, «han døde efter sin Optagelse i Kirken». Betydningsfuld er Indskriften paa en Barnegrav: «Da Moderen elskede sin Søn højt og saae, at han vilde blive Dødens Bytte, bad hun Kirken, at han troende maatte drage bort fra Verden». Her bekendes klart Oldkirkens Opfattelse af Troen som en overnaturlig Gave, indgydt i Barnesjælen ved Daabens Naade. Ogsaa Bodssakramentet nævnes i en Gravskrift: «Adjutor

gik bort til Herren efter at have underkastet sig den kirkelige Bod» (*post acceptam penitentiam*).

Endelig er der en hel Række Indskrifter, som kaster Lys over Oldkirkens Forfatning og Embeder. Af det Ny Testamente ved man, at der blandt de første Troende fandtes forskellige Værdigheder; de inspirerede Forfattere taler om *Ældste* eller Presbytere, om *Tilsynsmænd* eller Biskopper, om *Diakoner* som Stefanus, om *Diakonisser* som Føbe, om *Enker* som dem, for hvilke St. Paulus giver Regler (I Tim. V, 9—10).

I de romerske Katakomber finder man nu først en hel Række Biskopsgrave — Paverne i S. Callisto bærer paa deres Grav Titlen *Episkopos*.

Man finder dernæst mange Presbytergrave, saaledes i S. Callisto én med græsk — altsaa gammel — Indskrift: «Dionysios, Læge, Presbyter». I S[a] Agnes' Katakomber: *Locus Maximi Praesbyteri*, «Presbyteren Maximus' Grav», og sammesteds «Presbyteren Valentins Grav».

Ved S. Sebastiano har man funden en enkelt *Diakon*-Gravskrift. Paa talrige Stene nævnes de lavere kirkelige Embeder: *Primus Exorcista*, Besværgeren Primus, *Leopardus Lector de Pudentiana*, Leopardus, Oplæser i S[a] Pudentiana, *Abundantius Acol(ythus)*, Abundantius Kærtebærer, *Cinnamius Opas Lector de Fasciola amicus pauperum*, Cinnamius Opas, Oplæser i Fasciolakirken, de Fattiges Ven. Endelig omtales ogsaa Fossorerne, af hvem man købte sit Gravsted: «Servulus købte sig en dobbelt Grav (*bisomum*) af Graveren Leontius.»

En særlig Plads i Oldkirken indtog Jomfruerne og Enkerne. Titlen *virgo* betyder i den første Menighed en til Gud indviet Jomfru. Indvielsen af disse Jomfruer skete med et vist Ceremoniel; en Fremstilling heraf har

man fundet i en Freske fra det tredje Aarhundrede i Priscillas Katakomber. Man ser der, over et Arcosolium, et Billede, hvis Midtfigur er den bekendte Katakombeskikkelse *Oranten*, «den Bedende». Oranten staar med løftet Blik, udbredte Arme, aabne Hænder og udspilede Fingre, helt hensunken i Bøn. Tilvenstre ser man en gammel Mand i en Stol af samme Art som dem, man endnu finder udhulede i Krypternes og Katakombekapellernes Tuf. Øjensynligt er han en Biskop, og han er i Færd med at iføre en gudindviet Jomfru, en *Virgo*, den hende særegne Dragt. En yngre Gejstlig, vel en Diakon, staar ham bi. I Billedets anden Halvdel, tilhøjre for Oranten, sidder en Skikkelse, man ikke kan tage fejl af — Maria med Jesusbarnet, Maria som Theotokos (Gudsmoder). Hun betragter opmærksomt, hvad der sker i den anden Side af Fresken, og hele Billedets Mening bliver da: en *Jomfrus* Iklædning ved *Biskoppens* Haand under *Kirkens* (Orantens) Forbøn og *Marias* Beskyttelse.

Af Gravskrifter over saadanne Jomfruer findes flere bevarede. «Victoria, den trofaste Jomfru, som levede sytten Aar, otte Maaneder, fem Dage, hensovet i Fred», hedder det for Exempel. Den hellige Cæcilia og den hellige Agnes var rimeligvis saadanne gudindviede *Virgines*.

Ved Siden af Jomfruerne havde Oldkirken *Enkerne* eller Diakonisserne, *viduae* eller *virgines canonicae*, «kanoniske Jomfruer». For det sidste Udtryk laa den skønne Tanke til Grund, at Kærlighedsgærninger i Kirkens Øjne har samme Værd som frivillig Kyskhed, og at Diakonisserne, selv om de havde været gifte, derfor regnedes som Jomfruer. Ved S[a] Sabina paa Aventin

er der fundet en Gravskrift over en saadan «Matrone og gudindviet Enke (*vidua Dei*)», ved Navn Octavia...

Alt dette og meget mere lærer Indskriftsamlingen i Lateranmusæet En. Og naar man forlader Galleriet med Indskrifterne, ser man i Lateranets Sale de christne Sarkofager, fra det tredje, fjerde Aarhundrede, og deres Marmorrelieffer aflægger samme Vidnesbyrd som Malerierne og som Gravstenene. Der er iblandt disse Sarkofager en, som er særlig interessant — det er den saakaldte *theologiske*, hvis Billedrække øverst tilvenstre begynder med Skabelsen og nederst tilhøjre ender med Petrus-Moses. Der er en anden, hvor Lidelseshistorien er fremstillet, en tredje med Krybben fra Bethlehem og Hyrderne, en fjerde med de hellige tre Konger. Man finder Lazarus' Opvækkelse, Brødenes Mangfoldiggørelse, den Værkbrudnes Helbredelse. Man finder endelig, paa en meget smuk Sarkofag en særdeles mærkelig Fremstilling. I Midten ses Jesus, tronende paa Himmelbuen, til begge Sider for ham Apostlene Paulus og Petrus. Med sin Højre byder Herren Paulus at gaa ud i al Verden og forkynde Evangeliet — med sin Venstre rækker han Petrus en Skriftrulle, som denne modtager med sine Hænder ærefrygtsfuldt dækkede af et Klæde*). Denne samme Fremstilling fremkommer over tredive Gange i oldchristelig Billedkunst, og dens Betydning er undertiden forklaret ved følgende Indskrift DOMINVS LEGEM DAT, «Herren giver Loven». Undertiden staar der ogsaa blot paa Skriftrullen: LEX, «Loven».

---

*) Paa samme Maade, med et rent Linklæde over Hænderne, bærer man endnu den Dag i Dag i den katholske Kirke hellige Genstande.

At der ved denne Lov ikke er tænkt paa Moseloven fra Sinai, men paa Evangeliets *nova lex* er øjensynligt. Og at det er *Petrus*, som modtager Lovrullen, er et nyt Vidnesbyrd til de mange andre om Oldkirkens Tro paa denne Apostels Forrang. Paulus kunde være den store Forkynder, Johannes den Discipel, Herren elskede, men Petrus var Klippen, Kirkens Grundvold, Herrens Stedfortræder, den eneste retmæssige Ihændehaver af Christi Lov. De andre var noget ved sig selv, de havde Aandens Gaver som Paulus, Hjærtets Rigdom som Johannes; Petrus havde intet uden Herrens Forjættelse, var intet uden af Guds Naade . . .

Paa Petrus som Klippen hviler derfor det underjordiske Rom. I Katakombernes aandelige Midtpunkt staar *Petri Grav* og *Petri Stol* — Petri Grav i det vatikanske Coemeterium og Petri Stol i den ostrianske Katakombe...

Denne sidste ligger paa den nomentanske Vej, et Stykke længere ude end den gamle Kirke S[a] Agnese fuori le mura. En Række Dokumenter fra Oldkirken knytter enstemmigt Apostlen Petri Navn til dette Sted.

I Pave Liberius' Akter hedder det saaledes, at denne til Minde om Petrus ofte døbte *in coemeterio Ostriano* fordi Apostelfyrsten selv havde holdt Daab dernede. Om S. Papias og S. Maurus, der led Martyrdøden under Diokletian, berettes det i Martyrakterne, at de blev bisatte *ad nymphas, ubi Petrus baptizaverat,* «ved Kilden, hvor Petrus havde døbt». I Fortegnelsen over de Relikvier, som Præsten Johannes paa Gregor den Stores Tid bragte den lombardiske Dronning Theodolinda, nævnes Olie af den Lampe, der brændte foran «Stolen, hvori St. Peter før har siddet», *oleo de sede ubi prius sedit Sanctus Petrus* . . .

Den ostrianske Katakombe blev genopdaget af Bosio, og senere undersøgt af de Rossi og hans Disciple. Den hellige Emerentiana, Martyr i det tredje Aarhundrede, hviler her; man har fundet hendes Grav og i Gravkapellet et Sæde, udhugget i Tufstenen, og ligeoverfor denne Stol en Søjle, som aabenbart har tjent til at bære en Lampe. Man vover dog ikke at mene, at man her har genfundet hin *Petri Stol*, hvorom de gamle Beretninger taler, og foran hvilken en evig Lampe brændte. Men Oldkirken fejrede i hvert Fald *to* «Petri Stol-Fester» — en d. 18de Januar, til Ære for Stolen i Ostrianum, en anden d. 22de Februar for Petri Lærestol fra Pudens' Hus, hvilken nu findes i St. Peter. Den sidste Festdag er senere bleven viet «Petri Stol i Antiochia»; Apostlen var jo Biskop her før sit Komme til Rom. Den 18de Januar er i vore Dage den egenlige Petri Stol-Fest.

Petri Stol, Petri Grav, Petri Fængsel, Petri Lænker — det underjordiske Rom er fuldt af Minder om Apostlen, og det overjordiske for den Sags Skyld med. Apokryf er ganske vist Fortællingen om Petri og Pauli Afsked før Martyriet, ved det lille Kapel paa den ostiensiske Vej — dèr, hvor Paulus sagde til Petrus: «Fred være med dig, du Kirkens Grundvold og Hyrde for alle Christi Lam.» Og Petrus sagde til Paulus: «Gak bort i Fred, du Evangeliets Forkynder for de Gode, du de Retfærdiges Fører til Frelse.» Denne Samtale er apokryf, endda den staar hugget i Marmor paa Kapellets Façade; de nyere Lærde erklærer endog, at Petrus blev henrettet Aaret før Paulus, og i hvert Fald har de to Apostle aldrig kunnet følges saa langt ud ad Via Ostiensis paa Vejen til Martyrdøden.

Apokryf er Fortællingen om *Domino quo vadis*, og

det er vel ogsaa kun en et Sagn, at den gamle Kirke *de Fasciola* paa den appiske Vej er rejst, dèr hvor Petrus tabte det Bind (*fasciola*), som medlidende Hænder havde lagt om hans Fod, for at Lænken ikke skulde gnave den*).

Alt dette kan være apokryft, og meget mere endnu. Men apokryft er ikke det underjordiske Rom, dets symbolske Malerier, dets Dogmatik i Sten. Og den, som længe vandrer dernede i Katakombernes Mørke — den, som lytter til Martyrgravenes tavse Tale gennem den højtidelige, tusindaargamle Stilhed — han maa, hvis hans Aand er uhildet, hans Dømmekraft ren, sande, hvad en dansk Forfatter og luthersk Gejstlig har udtrykt saaledes (Chr. Barfod: *Vor Højmesse.* Kbhvn. 1899. S. 94 og S. 28):

«Ved Besøgene i de gamle Katakomber og Basilikaer blev det mig klart, hvor langt vor lutherske Kirke er kommen bort fra Apostelkirkens og Oldkirkens Tro, Gudstjeneste og hele Liv.» Og fremdeles: «Den gamle, naive Opfattelse, at Luther bragte den apostoliske Tro, Gudstjeneste og Livsopfattelse tilbage, maa opgives.»

*) Kirken hedder nu SS. Nereo ed Achilleo og er en gammel, seværdig Basilika med Mosaiker fra Aar ca. 800. Den er aaben d. 12te Maj samt Onsdag efter den tredje Søndag i Fasten.

V

Menneskehedens Fjender.

Hvis de har kaldt Husbonden Beelzebub, hvor meget mere hans Husfolk?
Matth. X,25.

«Du er ikke Cæsars Ven.»

Dette var det Ord, hvormed Jøderne skræmte Pilatus til at fælde den uretfærdige Dom over Jesus af Nazareth. Dette var det Ord, hvormed Pilati Efterfølgere i den uretfærdige Dommers Sæde dømte Jesus af Nazareths Disciple til Døden . . .

«Du er ikke Cæsars Ven» — dette Ord er Nøglen til de første Aarhundreders stadig blodigere Christenforfølgelser . . .

Man tænke sig en Plinius, en Trajan, en Hadrian. Det er dygtige Mennesker, dannede Mænd, fædrelandskærlige Politikere. Det er Fremskridtsmænd med levende Sans for, hvad der er *nostri saeculi,* hvad der passer for «vor Tid», «vort oplyste Aarhundrede». De staar paa Højdepunktet af den klassiske Kultur; de er opfostrede med Homer og Sofokles, med Herodot og Thukydid, Vergil og Livius. Grækenlands Himmel hvælver sig over deres Verdensanskuelse og Livsførelse; de er Ra-

tionalister i det Religiøse, Frisindede i det Moralske. Og som Bærer af hele denne Kultur, i hvilken de aander og føler sig lykkelige, ser de det store Romerrige, hvis Grænser er Civilisationens Grænser, og udenfor hvilket der intet er uden Barbariets Mørke.

I saadanne Mænds Omgangskreds eller Familie sker der nu en Konversion — som Flavius Clemens' blandt Flavierne, Sancta Cæcilias blandt Cæcilierne. En Hustru, en Broder, en Datter bliver Christen. Der foregaar en fuldstændig Omvæltning af hele Konvertitens Levevis. Han kranser sig ikke mere med Roser, han søger ikke mere Gæstebudene, han synger ikke mere Anakreon. De græske Slavinders Ynde lader ham urørt. I Stedet for Lucrets eller Plato ligger der paa hans Bord barbariske Skrifter, skrevne paa tarveligt Græsk af Forfattere, ingen kender. Han begynder at gaa i daarlige Klæder, og lurvet udseende Personer faar deres Gang i Huset og har lange Samtaler med ham i Enrum. Det opdages, at han sniger sig bort om Natten, og at han udenfor Roms Porte stiger ned i underjordiske Huler, hvor han tilbringer sin Tid sammen med Slaver og Frigivne. Han bryder sig ikke om at gøre Forretninger mere, han tænker ikke paa at avancere i Cæsars Gunst. Spørger man ham, hvad han har for, giver han underlige Svar, taler i Gaader, ymter noget om det evige Liv, om Sjælens Frelse. Det kommer endelig for en Dag, at han i sine underjordiske Hulers Mørke tilbeder en korsfæstet Jøde, nogle siger endda et korsfæstet Æsel, og at han af denne Jøde eller dette Æsel venter sig usigelige Goder efter Døden, saafremt han i dette Liv forsager alle Nydelser, faster, giver sit Gods til de Fattige og ydmygt troer, hvad nogle Slaver eller Fri-

givne, som kalder sig Præster for hin Korsfæstede, i deres Uvidenhed og Daarskab har fundet paa og i deres Havesyge bilder ham og andre godtroende Romere ind . . .

Men dette er endnu ikke det Værste. Mithrasdyrkerne og Isistilbederne begaar lignende Vanvid i deres Spelæer og Templer. Hvad der gør de Christne til *Kulturfjender* i dette Ords egenlige Betydning er, at de ikke anerkender Romerrigets Guddommelighed, at de ikke tilbeder Cæsar. De har en anden Gud end Kejseren — og en Gud, som er over Kejseren, og som gør Indgreb i Kejserens Rettigheder. Men den, der nægter at ofre til Cæsar, fornægter med det samme hele den Kultur, i hvis Midte han lever, og hvis bærende Princip er Troen paa Romerriget som det højeste Gode, det øverste, enevældige Ideal, den sande *Jupiter Maximus*.

Det, man derfor kræver af Martyrerne, er egenlig ikke, at de skal tro paa Neptun eller ofre Duer til Afrodite. Dommerens Forlangende er stadig kun dette: «Kast et Par Røgelsekorn paa Ilden for Cæsars Billed.»

Thi Cæsar er bleven Inkarnationen af hele den antike Kultur. Cæsar — det vil sige Legioner, det vil sige Hærveje, det vil sige *Imperium Romanum*. Cæsar — det vil sige Handel, det vil sige Skibsfart, det vil sige Velfærd og Fred. Cæsar — det vil sige Kunst, det vil sige Literatur, det vil sige Filosofi. Cæsar — det vil sige Skuespil, det vil sige Væddeløb, det vil sige Gladiatorkampe. Cæsar — det vil sige Thermer, det vil sige Glædeshuse, det vil sige Kornuddelinger. Cæsar — det vil sige Lediggang, det vil sige Livsnydelse, det vil sige Purpur og Linklæder. Cæsar — det vil sige Gæstebud, det vil sige Drikkelag, det vil sige Duft af

vellugtende Vande. Cæsar — det vil sige Hetærer, det vil sige Slaver, det vil sige Køb og Salg af Mennesker. Cæsar — det vil sige Taarer, det vil sige Blod, det vil sige Død. Cæsar — det vil sige Fornedrelse, det vil sige Fortvivlelse, det vil sige Selvmord . . .

Hele Oldtidens Kultur er samlet i Cæsar — han er dens udtrykte Billed. Men den, som ikke vil kaste sig ned og tilbede dette Billed, han er ikke blot Cæsars Fjende og Fornægter — han er derved ogsaa Kulturens Fjende, Fjenden af alle de Goder, Menneskeheden gennem Aarhundreder har tilkæmpet sig og nu gavmildt byder Alle — i det mindste alle Romere. Cæsars Fjende er med andre Ord «Menneskehedens Fjende», *hostis generis humani*, og har han end ikke af Had til Kulturen tændt Rom i Brand, saa sker ham dog kun hans Ret, naar han, som Tacitus siger, dømmes og henrettes *odio generis humani*, «for sit Had til Menneskeslægten» . . .

Den lærde Newman har i sin Bog *Development of Christian Doctrine* sammenstillet en Række Citater af klassiske Filosoffer og Rhetorer, som klart viser netop disse Følelser hos Oldtidens Kulturkæmpere. Stoikere og Epikuræere, Platonikere og Peripatetikere, Skeptikere og Kynikere — alle er de enige om at brændemærke de Christne som Kulturfjender, at forfølge dem som Livsfjender, at angive dem som Statsfjender.

Lukian, der saa skaanselsløst spotter Olympens Guder, har heller intet tilovers for «den korsfæstede Sofist» fra Galilæa. Julian haaner «Bedrageren Paulus». Jøden Tryfon taler om «hin lovløse Sekt, hvis Ophav er en galilæisk Svindler». «De siger,» paastaar Celsus om de Christne: «lad blot ingen Dannede komme til os, ingen Fornuftige, ingen Kloge; men uvidende Menne-

sker, Svaghoveder, Børn, dem kan vi bruge! De ønsker ikke at omvende andre end Tosser, simple Folk, Tjenestepiger, Bønder, Slaver, Kvinder, Drenge, Dumrianer og alle, der er daarligt begavede.» «Opgiv denne Tro, der kun er for gamle Koner,» tilraader den hedenske Dommer Martyren St. Fructuosus. Centurionen, der bevogter den hellige Perpetua, er bange for, at hun skal forgøre ham; den hellige Agnes anses for en skadelig Hex — *tolle magam, tolle maleficam,* raaber Pøblen udenfor Lupanaret. En «ondartet Overtro» er Suetonius' Betegnelse af Christendommen. Den Øvrighedsperson, som dømmer St. Romanus, taler om «de Christnes oprørske Folk»; Hedningen, der optræder hos Apologeten Minucius Felix, angriber dem som «farlige Sammensvorne»; Cæcilius kalder dem «et lovløst, hensynsløst, desperat Parti».

Især udøser de hedenske Forfattere deres Vrede og Forargelse over Munkene. Libanius, i det fjerde Aarhundrede, taler om «hine sortklædte Mænd, der æder mere end Elefanter og bedrager Verden ved kunstig frembragt Bleghed». Munkene er Droner, siger han, ikke Bier. Numantianus beskriver paa samme Tid sin Rejse fra Rom til Gallien; undervejs kommer han til «en Ø, fuld af *Lys-Hadere.* De kalder sig selv Eneboere, fordi de ikke ønsker, at nogen skal se, hvorledes de lever. De frygter Lykkens Gaver af Angst for atter at miste dem . . . Drevne af Furierne har de forladt Menneskenes Samfund og, narrede af deres Lettroenhed, lever de nu her i Elendighed og Landflygtighed. Er denne Hjord ikke værre end Circes Svin? Den Gang blev kun Legemer forvandlede, men nu Sjæle.»

Bedragere, der selv er bedragne — Apostle for de Uvidende og Evangelister for Fæhovederne — Missionærer for Slynglerne og Frelsere for Trællene — Magikere og Besværgere — Mørkemænd og Lysfjender — Livsfjender, Kulturfjender, Rigsfjender — alt dette var, for den dannede Samtid og de højtkultiverede Enkelte, de første Christne . . .

Men alt dette er, i den dannede Nutids og de moderne Kulturkæmperes Øjne, ogsaa vore Dages Christne . . .

Hvor ofte har det ikke lydt fra Fremskridtsmandens Læber, baade hjemme og ude, at Kirken var *Kulturfaren*, og Kampen mod den *Kulturkampen*? Svulmer ikke Bøger og Blade af Polemik mod *magisk* Sakramentvæsen, mod *Overtro* paa Dogmerne? Læser vi ikke næsten daglig, at *Munke* og *Nonner* er Droner, der feder sig af Andres Arbejde og udsuger hele Nationer — som Spanien eller Italien? Er *Klerikalismen* ikke den største Skændighed paa Jorden, mod hvilken alle ædle Penne maa fældes som St. Georgs Spyd mod Dragen? Taler ikke en moderne Libanius med Haan om «hin store Lemmestiftelse for Syndere og Synderinder, som vi alle kender»? Brændemærker ikke dydige Fritænkere med flammende Indignation — og mindre paalidelige Fakta — de christne Missionærers Slethed? Og hvilken Plet paa et Menneskes Karakter kan lignes med den, at han er gaaet over til den Tro, Oldtid og Nutid er enige om at fordømme — at han er *Konvertit*?

Om den milde Küchler fortælles det, at han i Rom før sin Konversion en Dag var til Stede under en religiøs Disput, hvor en ung Mand forivrede sig til at sige: «Hvis nogen, jeg kendte, fra Protestant blev Katholik, *saa vilde jeg spytte ham i Ansigtet.*» Nogen Tid

efter gik Küchler over til Katholicismen, og et af hans første Ærinder var da at opsøge hin unge Mand. Saa snart han var kommen ind i hans Stue, sagde han stille: «Ja, kære Ven, jeg kommer, for at du kan spytte mig i Ansigtet. Jeg er bleven Katholik!»

Vennen spyttede ikke, men faldt grædende Küchler om Halsen. Og man tilgav den danske Maler hans Konversion, fordi han gik i Kloster og blev en romantisk Seværdighed for danske Romafarere.

Men over den Konvertit, som ikke sidder i en Klostercelle paa Palatin, og hvem man ikke, velvilligt, omend ganske fejlagtigt, undskylder med en ulykkelig Kærlighed, over ham hviler der en ublandet Uhygge. Det er, som havde han forraadt *den gode Sag* og givet sig Mørkets Magter i Vold. Der er kommet noget af en falden Engel over ham; man nævner ham, som man i fromme Familier nævner en Søn, der er bleven Fritænker.

Thi der er, i det nittende som i det fjerde Aarhundrede, et svælgende Dyb befæstet mellem kirkelig Christendom og dannet Humanisme. Og det, skønt vore Dages Humanisme jo er langt humanere end Oldtidens, fordi den af Christendommen har taget og optaget alt, den syntes om og kunde forlige med sig.

Men derved er Fjendskabet mellem Kulturen og Kirken ikke blevet mindre, snarere større. Thi Verden mener sig nu christen nok til at kunne undvære Christendommen, og den gamle Moder Kirke bør følgelig vige Pladsen som Menneskehedens Opdrager for sin Afløser, det moderne, frigjorte *Sæculum*!

Nutidens Humanisme føler sig som en efterhaanden aldrende Kronprins, der med Utaalmodighed, tilsidst med

Harme, ser sin Fader vedblive at leve, vedblive at klamre sig til Magten. Vil da den Gamle aldrig dø, vil han med sin rystende Haand vedblive at føre det Scepter, som en yngre, kraftigere Arm er fuldstændig rede til at gribe?

Men Kirken er ikke til Sinds at vige sit Sæde. Den anerkender, at Verden i de sidste 1900 Aar virkelig er bleven mere christelig — men endnu ikke *for* christelig. Derfor bliver den rolig siddende og arbejder videre paa sit snart totusendaarige Værk: at christne Menneskeheden . . .

Da er det, Humanismen rejser sig i Forbitrelse — som Kronos mod Uranos, *Tiden* mod *Himlen*. Da gaar der Storme af Revolution henover Jorden — da genlyder det gamle Raab: «De Christne er Menneskehedens Fjender!»

Men Kirken arbejder videre og ser i Historiens Spejl Aarhundredernes lange Perspektiv og forfærdes ikke, selv om den endnu en Gang skal nedstige til det underjordiske Rom.

NOTER

(S. 76). Naar det om S[a] Maria in Ara Coeli siges, at «her havde engang den kapitolinske Jupiters Tempel staaet», maa dette forstaas ud fra den Opfattelse, man paa Ratisbonnes Tid havde af Kapitols Topografi, og som kommer frem f. Ex. i Gerbets *Esquisse de Rome chrétienne,* der er skrevet i 1842—43. Det siges her, at der «i Ruinerne af den kapitolinske Jupiters Tempel» blev rejst en christen Kirke, den senere Ara-Coeli-Basilika.

Arkæologerne er nuomstunder enige om at henlægge Jupitertemplet til den anden af Kapitols to Høje — den tarpeiske Klippe. Paa Ara Coelis Plads laa *Arx,* Roms faste Borg. Ogsaa indenfor dennes Mure fandtes imidlertid et Tempel, men indviet til *Juno.* Dette har man senere forvexlet med den kapitolinske Jupiters Helligdom.

Juno dyrkedes paa Kapitol under Navnet *Dea Virgo Coelestis*; af et Alter med en saalydende Dedikation er maaske i Middelalderen Forestillingen om et *Ara Coelestis* eller *Ara Coeli* opstaaet.

(S. 165). De franske Revolutionsmænd ophævede i sin Tid Trappistordenen, saa at der ved det nittende Aarhundredes Begyndelse kun var 21 Medlemmer af Ordenen tilbage. Nu, hundrede Aar efter, findes der 4200 Trappister, udbredte over hele Verden.

(S. 174). De nyere Arkæologer nægter bestemt, at Kirken S[a] Maria in via lata har noget med Paulus at gøre. De antike Mure, man her ser, tilhører rimeligvis et gammelt Bygværk, *Septa*

Julii, hvis Beliggenhed maa søges i dette Nabolag. Den Tradition, som sætter Apostelens Navn i Forbindelse med Kirken paa Corso, er ikke ældre end det tiende Aarhundrede og har en stærkt legendarisk Karakter. Det er meget sandsynligere, at Paulus boede i Nærheden af Prætorianerlejren, i Kvarteret *Alta Semita*, altsaa nær den nuværende Porta Pia. St. Peter havde rimeligvis sin Bopæl i samme Del af Byen; han vides i hvert Fald at have døbt i Ostoriernes Villa *Ad Capream* paa den nomentanske Vej.

(S. 200). I 1776 fandt man ved Sa Prisca et Broncediplom, sendt i 222 fra en spansk By til Cajus Marius Pudens Cornelianus, hvem den paagældende By havde valgt til Patron. Diplomer af denne Art var udstillede i de fornemme Romeres Huse. Den vedkommende Rangspersons Navn viser, at han først havde hedt Cornelius og senere, ved Adoption, Marius Pudens. Der existerede altsaa en Forbindelse mellem den corneliske Slægt, Pudens' Familie samt Aquilas og Prisca eller Priscilla.

(S. 212). Det var, efter flere Forskere, Pave Stephan I (253—57), der blev dræbt, siddende paa sit Bispesæde i Katakomberne, og ikke Sixtus II (257—259). De to Paver blev i hvert Fald begge grebne i Katakomberne og endte begge deres Liv dèr — Sixtus II sammen med fire Diakoner. Allard mener, at Sixtus II's Martyrium fandt Sted i Prætextatus' Coemeterium; Marucchi hævder derimod, støttet paa et Sted hos St. Cyprian, at Sixtus har lidt Døden i San Callisto. Herfor taler ogsaa de mange Pilgrimsindskrifter i sidstnævnte Katakombe med Anraabelsen *Sancte Suste* (Sixte).

(S. 247). I *Politiken* for 20. September 1901 skrev Dr. Georg Brandes som Afslutning paa en Række Artikler mod de katholske Missionærer i Kina:

«Det er ikke af Lyst, men af Pligtfølelse, at jeg skriver om disse Ting, og det er ikke af Uvilje mod den katholske Kirke, endnu mindre af Had til Jesuiterne, at jeg har skrevet, som jeg har gjort. Det er tvertimod sket paa Trods af en vis Forkærlighed for Romerkirken og endmere trods den rent personlige Sympathi for Jesuiterne, jeg altid har følt og i mine Skrifter altid aabent bekendt. Men som jeg skylder Sandheden den Udtalelse, at jeg personlig aldrig blandt Jesuiter, hverken engelske, italienske

eller polske, har truffet andet end ærlige, overbevisningstro, begejstrede og varmtfølende Mennesker, saaledes og end mere skylder jeg Sandheden den Udtalelse, at jeg i dette Øjeblik anser Jesuiterne som Korps og Magt for en af *Menneskehedens farligste Fjender* og betragter dem, hvor de optræder som Missionærer, ene og alene som en Ulykke for det Land, de hjemsøger. Men det er dem, som i vore Dage giver Romerkirken dens Præg.»

(S. 248). At det ikke var af ulykkelig Kærlighed, Küchler gik i Kloster, ses allerbedst af det smukke Brev, han den 12te Decbr. 1852 sendte sine «kære Søskende, Broder og Familie», og som Hr. Emil Hannover har offenliggjort i *Museum*, 1892, II, S. 261—65. Fra Pietro skriver for at bringe de Kære i Hjemmet til at forstaa, hvad der har drevet ham til at blive Klostermand, og han siger da følgende:

«Denne frivillige Afsigelse, her i dette Liv intet at besidde, og denne brændende Kærlighed at efterfølge den fattige, forladte Jesus, var det, som førte den fattige Franciscus til den evige Salighed, og dette er ogsaa, hvad jeg forlanger, og dette er, hvad jeg søger, og dertil føre mig min Herre Jesus Christus!»

Det er et rent religiøst Motiv, Küchler her angiver som sit, og længere nede i Brevet gentager han: «Vor Forlangen er, her i Livet intet at besidde og saaledes være en Modvægt mod vor Tids ære-, nydelses- og vindesyge Stræben, der ikke skænker en Tanke til Gud og det Evige, for hvilket vor Bestemmelse dog ene er her i dette Forgængelige.»

Overfor Ord som disse vil det obligate Spørgsmaal *Où est la femme?* forhaabenlig forstumme.

KILDER

Til Afsnittet om *Det underjordiske Rom* har jeg benyttet:

Horace Marucchi: *Elements d'Archéologie chrétienne.* Paris & Rome, 1900.

» *Guide des Catacombes,* Paris & Rome 1900.

Paul Allard: *Le Christianisme et l'Empire romain.* Paris 1897.

Msgr. Gerbet: *Esquisse de Rome chrétienne,* I—III, Nouvelle édition. Paris. 1889.

G. Kurth: *Origines de la civilisation moderne,* I—II, 3e édition. Paris, 1898.

P. Hartmann Grisar, *S. J.*: «Geschichte Roms und der Päpste im Mittelalter», I Bd. Freiburg i. Br. 1901.

Ott: «Die ersten Christen ober und unter der Erde», Regensburg, 1880.

A. de Waal: «Der Rompilger». Freiburg i. Br. 1895.

Dom Ruinart: *Acta Martyrum,* Editio juxta exemplar Veronense, Ratisbonae, MDCCCLIX.

Newman: *Development of Christian Doctrine,* 9th edition, London 1894.

For den øvrige Del af Bogens Vedkommende maa jeg — foruden de i Texten citerede Kilder — henvise til:

Hettinger: «Aus Welt und Kirche», I.

Rebbert: «Aus Italien».

Rosenthal: «Konvertitenbilder aus dem neunzehnten Jahrhundert», III Bd. I Abth. Schaffhausen, 1869.
Mère Theodosia Drane, prieure générale des Dominicaines d'Angleterre: *Histoire de Sainte Catherine de Sienne*, trad. par l'abbé *Cardon*. I—II, Paris 1892.
Alfonso Capocelatro, arcivescovo di Capua: *Vita di S. Filippo Neri*, 2ª edizione, I—II. Milano 1884.
Mrs. Hope: *Life of S. Philip Neri*, London, 6th. edition.
Cérémonial des Ordinations, extrait du Pontifical Romain, Tournay, 1897.

RETTELSER

S. 144, L. 10 f. o. Gudehus, læs: Gudshus.
S. 158, L. 3 f. n. Fontana, læs: Fontane.
S. 172, L. 15 f. o. Roskilde, læs: Viborg.

INDHOLD

Side

Ave, Italia 1

Romersk Mosaik.

I. St. Peters Kuppel 7
II. Aften i Rom 9
III. Morgen i Rom 10
IV. Sanct Peter 13
V. Italienske Værelser 15
VI. Paa Gaderne 21
VII. Her og hjemme 24
VIII. Enten — Eller 27
IX. Ara Coeli 29
X. Breschen ved Porta Pia 35
XI. En Profeti 46
XII. Porta Santa 49
XIII. Jubelaaret 54
XIV. Jubelaflad 59
XV. Den latinske Aand 64
XVI. Ratisbonnes Omvendelse 70
XVII. Audiens hos Paven 93
XVIII. Besøg hos en Kapuciner 99
XIX. Santa Maria sopra Minerva 104

Side

XX. Michel Angelo 110
XXI. Protestantismen i Rom 121
XXII. En Evangelist 130
XXIII. Romerske Relikvier 153
XXIV. Foraar 158
XXV. Tre Fontane 163
XXVI. Fastetid 167
XXVII. Paaskelørdag 178
XXVIII. Romersk Mosaik 193

Det underjordiske Rom.

I. Sancta Priscillas Katakomber 197
II. Christendommens Løbegrave 205
III. San Callisto 219
IV. En Dogmatik i Sten 230
V. Menneskehedens Fjender 242

Noter 250

DET NORDISKE FORLAG

Johannes Jørgensen:

EVA

2. OPLAG. 2 KR.

BEURON

2 KR. 50 ØRE.

EN APOSTEL

2 KRONER

REISEBOGEN

2 KR. 75 ØRE

BEKENDELSE

1 KR. 75 ØRE

LIGNELSER

2. OPLAG. 1 KR.

OMVENDELSE

2. OPLAG. 1 KR.

HELVEDFJENDER

3. OPLAG. 2 KR.

DEN YDERSTE DAG

2. OPLAG. 2 KR.

LIVSLØGN OG LIVSSANDHED

6. OPLAG. 1 KR.

KØBENHAVN — GRÆBES BOGTRYKKERI